

AUGUSTS RUDĪTIS

BRĪVĪBAS
DOMA
AUDZINĀŠANĀ

PAIDĀGOĢISKU
APCERĒJUMU
CIKLS

1948
FIŠBACHĀ

53446

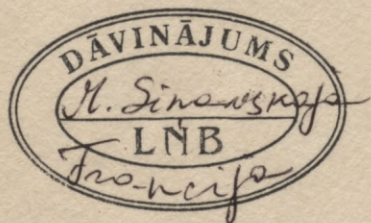
2001-6
L 291

4

AUGUSTS RUDĪTIS

BRĪVĪBAS DOMA AUDZINĀŠANĀ

PĀIDĀGOGISKU
APCERĒJUMU
CIKLS



1948
FIŠBACHĀ

2-1

83476

Augusts Rudītis

BRĪVĪBAS DOMA
AUDZINĀŠANĀ

Paidagogisku apcerējumu
cikls

Fišbachā

1948

Letimias Nacionalis
BIBLIOTHEKA

0301052926

IEVADĪJUMA VĀRDI

Dzimtenē mums bija vesela rinda audzināšanas jautājumiem veltītu preses organu. Tur vecāki un audzinātāji varēja brīvi izteikties, aizstāvēt savus uzskatus un atrast atbildes uz saviem jautājumiem. Tas radija sabiedrībā dzīvu interesi. Vecāku mājas un skolas jautājumi vienmēr baudīja plašu ievērību un atsaucību. Tā saucamā vecāku literatūra saistīja prāvu līdzdarbinieku saimi un manāmi ietekmēja un sekmēja audzināšanas lietu. Še trimdā nu tas tā nav. Retumis parādās vienā otrā laikrakstā pa īsam apcerējumi, un tas tad ar viss. Sekas tādas kā audzināšanas laukā trūkst īstas rosmes. Pavisam nav sadzirdama vecāku un praktisko audzināšanas darbinieku balss. Bet ko teikt un jautāt taču būtu. Tagadājie trimdas apstākļi ierāvuši arī bērnus un jaunatni tadā situācijā, kas mūsu tautas līdz šinējai pieredzei galīgi sveša, nepierasta un nepieskanota mūsu rakstūram un mentalitātei. Tas ienes lielu apjukumu audzināšanas darbā un prasa daudz lielāku piespiešanos un nodošanos.

Bet taisni šo lietu tagadējā dzīvē trūkst: cilvēku prātus pārāk satrauc dienišķas maizes jautājums, bērni un audzināšanas jautājumi atgājuši otrā vietā. Tāpēc tur klusums un pagurums.

Šā darba īstais mērķis modināt iesnaudušos interesi, pievērst atslābušām audzināšanas problēmām vērību. Ar šo nolūku esmu īsos viļņienos skicējis pedagogiskās domas gājumu jaunākos laikos. Tur atklājas, ka soli pa solim audzināšanas centrā ievirzās bērna personība, viņa individuālitate, īpašās tieksmes un apdāvinātība. Formāli disciplinārā un vienveidīgā vecā pedagogijā pūlas pārveidoties individuālā audzināšanā, kura cenšas viscauri iziet no bērna, palīdzēt izkopties visam tam labajam, ko daba tur jau ielikusi. Tas pavisam cita mēroga uzdevums un cita apjoma problēmas. Nu mums jāizseko visi tie paslēptie spēki, kas snauž katrā bērna individuālitate, un jāmacās tos ievadīt kultūras attīstības gultnē, dabas dēkļiem jāliek izzarot brīvas tikumiskās gribas aspektos, augstākās garīgās vērtībās. Nu audzinātājam jāmeklā lasīt dabas raksti bērna dāvēselē un jā-

rikojas saskana ar tur atklāto. Blakus mācīšanai izvirzās rindā problēmu, kā sekmēt bērna harmonisku attīstību un viņa personības iespējami pilnīgu izveidošanos.

Tas nu lika vietām diezgan tālu novirzīties sākus no tiešiem pedagogijas jautājumiem cilvēka dabīgās attīstības parādību skicēšanā, bērna pieaugšanas atsevišķo posmu atzīmēšanā, lai nāktu redzamas tās problēmas un uzdevumi, kas praktiskā audzināšanā jāatrisina.

Pievēršoties audzināšanas ikdienai, visgalvenā vērība piegriezta mātes skolas laikmetam, no bērna dzimšanas līdz 6. - 7. gadam. Šai laikā, isti tagadējās dzīves apstākļos, bērns nostaigā milzīgu attīstības un izglītības ceļu. No vecāku mājas uz skolu viņš aiziet ar lielu pieredzi, augstu inteligenci un bagātīgu praktiskās dzīves pazīšanu. Skolā daudzkārt to pienācīgi nenovērtē un neturpina tālāk no tās vietas kur māja beigusies, bet ņem lielu gabalu atpakaļ un zaudē daudz no sava tuvuma un ietekmes. Tāpat vecāki daudzkārt neskata bērna īsto garīgo briedumu. Viņa sastrēgumus uzvedībā tie notura par saprašanās trūkumu, gaida kamēr bērnam nāksot prāts resp., kad varēs nodot viņu skolā, lai skola viņu izaudzina. Kāda pašapmanīšanās. Par to kādreiz gauži dārgi jāmaksā.

Šī gramatina sarakstīta tikpat kā bez nekāda speciālas literatūras atbalsta, tikai pēc dzīves skatījuma un sekšanas rakstiem presē. Viņav nav pedagogiska rokas grāmata, nedz kādu zinātnisku pētījumu krajums. Vienkārši praktiska audzināšanas darbinieka uzzīmējumi ar nolūku modināt jaunu spirtumu. Ja tas kaut drusciņ notiktu, tad darba mērķis būtu sasniegts. Autors negrib ne pārliecināt, ne mācīt, vienīgi aizrādīt uz grūtībām, lai vecāki un audzinātāji viņas atrisinā pēc savas vislabākas zināšanas un pārliedības.

Eichstete, Bavārija,

1947. g. 10. sept.

Autors

JAUNO LAIKU IESKAŅAS VIDUSLAIKU AUDZINĀŠANĀ

Viduslaiku pedagogiju mēdz apzīmēt par autoritāti disciplināru un formālu. Tur visu noteica audzināšanas normas un audzinātāja autoritāte. Tādai audzināšanai bija savi pozitīvi aspekti: viņa, piemēram, nodibināja autoritātes principu audzināšanā, bez kura arī mūsu laiku pedagogija neiztiek, un izveidoja intensīva garīgā darba metodes, kam nenoliedzama vērtība. Cilvēka pētošo garu tomēr tāda dogmatiski orientēta audzināšanas un izglītības sistēma neapmierināja, un jau ar 14. g.s. sāk rasties jaunas atziņas un uzskati. Līdzšinējā balstīšanās tikai audzināšanas normās un autoritātes vairs neapmierina. Mostas prasība pēc personības atziņas, pēc atbrīvošanās no autoritātēm un uzticēšanās savam prāta spējam. Deduktīvo metodi sāk nomainīt induktīvā īstenības novērošanas un eksperimentu metode, paverot ceļu dabas zinībām un vispārīgi eksaktām zinību disciplinām. Savas prasības pieteic individuālisms un dzīves prieks. Cilvēks negrib vairs vienmēr būt nopietns, skumīgs un askētiski drūms, viņš grib būt priecīgs un just dzīves laimi jau šai pasaulē. Soli pa solītim visā sadzīvē un arī audzināšanā viduslaikus sāk nomainīt tā saucamā renesanse jeb atdzimšanas laikmets, kurš 15., 16. un 17. g.s. lielākā vai mazākā mērā pieskaras visām Eiropas tautām un rada jaunu garīgo dzīvi. Jaunu mākslu, filozofiju, literatūru un arī jaunu audzināšanas teoriju un praksi. Kustība iesākas Itālijas pilsētu valstīnās, kur jau bija uzlēlusi tirdzniecība ar austrumiem, amatniecība un rūpniecība, bija radusies turība, plašāka pasaules pazīšana un līdz ar to arī ilgas pēc garīgi brīvas laicīgās dzīves un izglītības. Sāk pievērsties klasiskai senatnei, meklēt tur atbalstu un izpausmi jaunajam domu un dzīves izjūtas saturam. Sākas seno autoru pētīšana un pazīšana oriģinālos, blakus latīņu valodai ceļ sevišķa goda grieķu valodu, kurā uzglābati seno filozofu, dzejnieku un zinātnieku darbi. Ierosinājums jaunradošai darbībai meklē klasiskās senatnes paraugos. Rodas īpaša renesanses laikmeta māksla, literatūra, filozofija, zinātne un audzināšana, tiklab saturā, kā arī veidā.

Būtu nepareizi šā laikmeta garīgo rosību iedomāties tikai par antikās senatnes atdzīvināšanu un atdarināšanu. Grieķu un romiešu bagātīgā kultūra bija tikai ierosinātāja brīvai pētīšanai un jaunradošai darbībai. Tagad vairs neapmierinājās ar tām atbildēm uz lielajiem pasaules un cilvēka dzīves jautajumiem, ko deva raksti, bet meklēja dziļākas un pilnīgākas atbildes brīvā domāšanā un īstenības pētīšanā. Atcerēsīties kaut drosmīgos jūras braucējus, kas atrada bagātīgo Rietumafriķas piekrasti, daudzas salas un Rietumindiju. Pretēji viduslaiku ieskatiem, tagad jau nešaubījās, ka zemei var apbraukt apkārt, un tādi ceļojumi patiesi notika. Lielie matemātiķi astronomi sagāza senatnes uzskatus par zemes centrālo stāvokli pasaulē un nodibināja heliocentrisko sistēmu. Pamazām atklājās cēloniskā sakarība dabas parādībās, drīz nāca pazīstams viens, drīz otrs no daudzajiem dabas likumiem, kas noteic un kārto īstenību. Dažādi gari un daimoni zaudēja savu varu cilvēku domās un pasaules uztverē, cilvēks sāka sevi pašu izjust par dabas valdnieku. Protams, renesanses laikmeta atziņas tūlīt nebija pilnīgas un skaidras jauno laiku zinības un filozofija. Tur vēl bieži skaidra domāšana un zinātniska pētīšana gāja roku rokā ar gluži magiskiem jēdziēniem, no kuriem nebija pavisam brīvi pat tādi gari kā Paracelsus un Džordāno Bruno. Dabū uzskatīja par dzīvu organismu - makrokosmu, līdzīgu cilvēkam - mikrokosmam un labprāt runāja par bezgalību un prātam neizdibināmiem noslēpumiem. Tomēr, dogmu važas bija sarautas un uzsāka brīva meklēšana un pētīšana, likti pamati jauno laiku sasniegumiem zinātnē, literatūrā, mākslā, filozofijā un pedagogijā, kurā gribam ieskatīties dziļāk.

Audzinašanā galvenā ideja bija humanisms, proti, zinātne par cilvēku, par viņa vērtību un centrālo nozīmi pasaulē, pretstata viduslaiku uztverei, kas noliedza cilvēka laicīgai dzīvei katru pašvērtību un nozīmi. Izveidojās homocentriskais dzīves uztverums, kas prasa visu cilvēkam, viņa laicīgajai dzīvei. Zinību un mākslas uzdevums darīt skaistāku un laimīgāku cilvēka zemes dzīvi. Viņš jāizrauj no tumsības un viņam jāpaver ceļš uz gaišāku un labāku dzīvi. Līdzšinējās sociālās dižciltības, proti, feodālās aristokrātijas vietā tagad cildināja ētisko dižciltību, personīgas cilvēka labas īpašības un vērtības. Šim laikmetam raksturīgi, ka idejas un atziņas strauji piepildās un izpauzās.

praktiskā dzīvē. Tas nāk no tā, ka izcilākie hu-
mānisti ir pedagogi, augstāko skolu skolotāji,
valdnieku un ievērojamu dzimtu bērnu audzinātāji.
Viņu audzēkņi pēcāk bija valdnieki, ievērojami zi-
nātnieki, mākslinieki un praktiski darbinieki. Pro-
tams, ka viņi savā dzīvē un darbā sekoja humānis-
ma idejām un mācībām un tā veicināja viņu piepil-
dišanos, kam sekoja dziļas parvērtības visā kul-
tūrālā dzīvē, bet it sevišķi audzināšanā un iz-
glītībā. Jau 14. g.s. beigās pedagogiskais rakst-
nieks Pauls Vergerijs uzstājas pret jaunatnes au-
dzināšanu klosteru noslēgtībā un prasa ieaudzināt
bērņus visās mākslās un zinībās. Vecākiem jāpūlas
izprast bērnu īpatnējo apdāvinātību un, pieskaņo-
joties tai, nospraust viņu izglītību. Vislielākā
mērā labā bērnu audzināšanā ieinteresēta valsts,
kāpēc viņai jāņem audzināšanas lietas savā ziņā.
No zinātnēm pirmajā vietā izvirzās vēsture un
filozofija ar ētiku, arī daiļrunība. Praktiskā au-
dzināšanā prasa izvairīšanos no rupjiem iespaido-
šanas panēmieniem: no draudiem, lām vārdiem un
sitieniem. To vietā ieteic laipnību un mīlestību,
kas dodot labākus panākumus. Tādas jaunās audzi-
nāšanas paraugu deva ievērojamais praktiskais pai-
dagoģs Vitorino da Feltrē (1378 - 1446). Viņš va-
dīja augstmaņu bērnu skolu Mantovā Itālijā. Skolas
nams bija uzcelts parku un apdēstījumu vidū ar
plašām un gaišām telpām un mākslinieciski izglez-
notām sienām. Sevišķu vērību piegrieza fiziskai au-
dzināšanai ar nolūku izaudzināt stipru, izveicīgu
un nocietinātu jaunatni. Mācības centās modināt
patiku un prieku, grūtības novērsa ar laipnību un
jautrību. Sitienus, bārienus un palas aizstāja r-
ierosinājumi uz sacensību un labprātīgu piespie-
šanos. Mācības centrālo vietu ieņēma klasiku lasī-
šana un iztirzāšana, vingrināšanās brīvā grieķu un
latīņu sarunā un tulkojumos; skaistākas vietas mā-
cījās no galvas. Bez tam mācīja matemātiku, logiku
un metafiziku. Mantovas pilsoņi šo skolu iemīlēja
un sauca par jautrības namu. Viņa palika par parau-
gu turpmāko laiku labākajiem jezuītu un citiem in-
stitūtiem un visparīgi modināja jaunu garu bērnu
mācīšanā un izglītošanā. Līdzīgus jaunā gara iz-
paudumus redzam arī visās citās zemēs. Spanijā
ievērojamais humānists Huans Luijs Vievss prasa, lai
katra pilsēta ierīkotu savu skolu, lai skolotāji
būtu ar zināmu kvalifikāciju un viņus smatā ap-
stiprinātu tikai pēc zināma izmēģinājuma laika, lai
skolas noorganizētu skolotāju konferences skolēnu
sekmju un audzināšanas jautājumu apspriešanai. De-
duktīvās mācību metodes vietā jāpievēršas indukti-

vai metodei un pirmās mācības jāsniedz dzimtes valodā. Dzīvo valodu mācīšanā jau toreiz pieprasa sarunu metodi. Par vidējās izglītības mācību disciplinām atzīst blakus vecajām valodām un literatūrai logiku, metafiziku, retoriku un gramatiku, bez tam zināšanas no fizikas, zemkopības, arhitektūras, kugniecības un valsts zinībām.

Ievērojamais Nīderlandes un vācu humanists Roterdamas Ērasms prasa jaunatnes ieaudzinašanu reliģiskā garā, viņas pienācīgu sagatavošanu praktiskai dzīvei un ievādišanu smalkās parāšanās un labā uzvedībā; izglītībai jābalstās senajās helēņu brīvajās mākslās. Izglītību prasa zēniem un meitenēm jau sākot ar 7. dzīves gadu. Blakus latīņu valodai jāmaca arī grieķu valoda, jo abas tuvu radniecīgas un vienlīdz nozīmīgas. Ērasms cenšas uzlabot sava laika skolu metodiskā ziņa. Pirmās zināšanas valodās jāsniedz sarunās, tikai pakāpeniski pārejot uz sistematisku mācību. Lasāmā viela iepriekš labi jāpaskaidro, jāizceļ jaukākas vietas un jāsalīdzina ar līdzīgām vietām tanī pašā un citos sacerējumos. Vispārīgi, vispirms jā dara saprotams saturs, pēc tam tikai jānod nosaukumi un jārupējas par precīzu un jauku izteiksmi. Par sevišķi vērtīgu atzīst bērnu pašu darbu un par labāko skolotāju uzskaita skolēna zīmuli, proti, bērna vingrināšanu dažādos rakstu darbos. Ērasms visu mūžu cīnās par klasisko grieķu un latīņu izglītību; tomēr viņam veco valodu iemācīšana un seno autoru pazīšana nav pašmērķis, bet ceļš uz jaunu sava laika kultūru. Viņš pats savus rakstus sastāda nevainojamā latīņu valodā. Viņu lasa visa apgaismotā pasaule un pakļaujas viņa ietekmei. No vācu pādagogiem humanistiem vēl jāatzīmē Luterā cīņu biedrs Melanchtons, kura sastādītā latīņu un grieķu gramatika lietota vēl 18.g.s., tāpat viņa antīko rakstnieku komentāri.

Humanisma pādagogiskās idejas nav gluži garām pagājušas arī mūsu zemei, bet diezgan spēcīgi atbalsojušas, it sevišķi Rīgā. Laika ziņā šī kustība aptuveni sakrīt ar tā saucamo Polu laikmetu Vidzemē, bet savu kulmināciju sasniedz 16. g.s. beigās. No šā laika praktiskiem darbiniekiem min Livonijas valstsvīru un rakstnieku Dāvidu Hilcheni, kurš reformējis Rīgas skolu iekārtu humanisma garā, ierīkojis pilsētas grāmatu spiestuvi un pārdotavu, 1588. g. aicinādam uz Rīgu grāmatu iespiedēju Nikolaju Mollinu, kā arī rūpējies par 1524.g. dibinātās pilsētas bibliotēkas paplašināšanu. Bib-

liotēkas vispārīgi humānisma laikmetā baudīja lielu ievēribu, pie kam grāmatas un rokraksti sanāca dāvinājumu ceļā. Rīgas bibliotēka bija viena no vecākām. Starp daudzajiem šā laikmeta grāmatu dāvinātājiem min arī Rostokas universitatē studējošo Rīgas latvieti Indriķi Stulbaru-Stulberi, kurš 1545. g. atdāvinājis bibliotēkai visas savas grāmatas. Mollina grāmatu spiestuvē arī pirmās grāmatas latviešu valodā.

Raksturīgākais vidusskolu tips humānisma laikā bija gimnazija ar grieķu un latīņu valodu un veco kultūrtautu literatūru. Bija arī gimnazijas ar paplašinātu mācību kursu. Tur mācīja arī filozofiju, logiku un retoriku. Tādas gimnazijas sauca par akadēmiskām - gymnasium academicum. Tanīs mācību un pat sarunu valoda bija latīņu. Baltijā pirmās gimnazijas radušās 1630.-31.g. Revelē, Tērbatā un Rīgā pie Doma skolas. Visas viņās iekārtotas pēc gymnasium academicum parauga un darbojušās ar ievērojamiem panākumiem. Tērbatas gimnazija izvērtās par universitāti. Arī Rīgas gimnazijā darbojušies ievērojami pēdāgogi un zinātnieki, un viņa pastāvējusi līdz 1804.g., kad pār mūsu zemes skolām nāca pārkārtošanas vilnis.

REFORMĀCIJAS IETEKME AUDZINĀŠANĀ UN IZGLĪTĪBĀ

Humānisma laikmeta pēdāgogija atbalsojās visās Eiropas zemēs un visur radīja lielāku vai mazāku spirtumu un rosību audzināšanas un izglītības lietās. Cilvēks likās atradis pats sevi un pievērsās šim savam atradumam ar izbrīnu un lielu mīlestību. Visas pēdāgogiskā darba nozarēs valdīja svaigums un jauneklīga aizrautība. Cilvēcības ideja un cilvēka zinātne ieguva centrālo vietu apgaismoto lauzu domāšanā. Taču visauglīgāko zemi šī cilvēcības pēdāgogija atrada Dienvidus Eiropas zemēs, kur arī kārts viņas šūpulis un viņa izaudzināta liela, proti, Itālijā, Spānijā, Francijā. Eiropas ziemeļtautās renesanses un humānisma idejas, it sevišķi Vācijā, Nīderlandēs, tāpat Skandināvijā un arī Baltijas zemēs atrad savu dzīvāko izteiksmi reformācijas kustībā, kas radīja lielus un dziļus savilņojumus šo tautu dzīvē. Še netiecas no baznīcas aiziet un nošķīroties, bet

pašu religisko mācību un baznīcas organizāciju pārveidot jaunā laika garā. Religiskās dzīves viduspunktā izvirza atsevišķo cilvēku un viņa tiesības individuāli personīgās attiecības ar Dievu, apzīmējot to par vispārīgo priesterību. Tas augstu pacel personas nozīmi un uzliek viņai arī lielu atbildību par savu dzīvi un darbiem. Atrasis šanās no aizbildnības un starpniecības pacel cilvēka pašapziņu un vairo neatkarības tieksmes: cilvēki sāk vairāk pievērsties laicīgai dzīvei, aroda interesēm un kultūras vērtībām. Visa dzīve soli pa solītim sekularizējas, dzimtsiecietības un ticības brīvības idejas un iespējas. Garīgā dzīve līdztekus vispārējai attīstībai un laicīgai rosībai kļūst daudzpusīgāka un bagātāka. Ta uzliek arī audzināšanai un izglītībai jaunus pienākumus un uzdevumus, arī šē jāmeklē jauni celi, lai sagatavotu jauno paaudzi labai dzīvei jaunajos apstākļos. Reformācijas centralie darbinieki - Luters un Melanchtons. Viņu ieskatī tad nu ir noteicoši arī audzināšanas un skolu lietās. Baznīcu īpašumi bija liela mēra pārgājuši valdību un komūnālo iestāžu rīcībā, kāpēc no baznīcas vairs nevarēja sagaidīt, lai viņa uzturētu un apgādātu skolas un visu tautas apgaismības sistēmu. Viņai arī to turpmāk negrib uzdot, jo reformācijas laikmeta cilvēkam blakus baznīcai un kultam plaši pienākumi valstī, saimnieciskā un kultūralā dzīvē. Baznīcas skolas un izglītības vieta tāpēc jānāk valsts skolai un gādībai par izglītību un audzināšanu. Arī materiālos līdzekļus gādā valsts un pašvaldība, it sevišķi pilsētas. Ja līdz šim zināmu izglītību deva tikai garīdzniekiem un ierobežotam valsts darbinieku kadram, tad tagad tiklab baznīcai, kā arī valstij vajadzīgi nevien atsevišķi izglītoti cilvēki, bet attiecīgi audzināta un apgaismota tauta, kādēļ izglītībai jābūt vispārīgai un obligātai. No šīs atziņas līdz patiesai vispārīgai un obligātai tautas izglītībai gan vēl jānostaigā tāls un grūts celš, tomēr tas šē jāatzīmē, ka reformācija ir pirmā sabiedriskā kustība, kas noveda pie šīs atziņas un prasības. Tas izroetēja no pašas vispārīgās priesterības idejas: lai dzīvotu un vadītos bez baznīcas aizbildnības un starpniecības, tad ticība jāizprot nu savi pienākumi un uzdevumi jāzin, proti, jātiek mācītam un izglītotam. Šī prasība tad nu paliek par vienu no protestantisma pamatjēdzieniem, un viņas sekas patiesi ir zināma gādība par tautas apgaismību un vēlāko laiku vispārējā obligātā tautskola. Protams, ka reformācijas uztverē skolai jāpaliek konfesionalai ar religijas mācību

pirmā vietā, tomēr jāsekmē arī laicīgi mērķi, un mācību programā jāuzņem arī reāli mācību priekšmeti, tāpat mākslas, īsti dziedāšana, kas ienes skolas dzīvē daudz košuma un maiguma. Pēc šim vispārējam atzinām tad nu palējas pārkārtot visu izglītības un audzināšanas sistēmu. Centrālais darbs - nieks šē bija vācu humanists Filips Melanchtons, grieķu valodas un teoloģijas profesors Vitenbergas universitātē. Augstākās izglītības centrā jo īpaši palika teoloģija, atbalstīta no Aristoteļa un Cicerona garā izkoptās filozofijas un daudzām citām zinātnēm. Teologu izglītībai pievērsa sevišķu vērību. Vidusskolas pamatā palika latīņu skola, papildināta ar grieķu valodu, filozofijas sakumiem, protestantisko reliģijas mācību un vispārīgi humanistisko izglītību. Iecerētās vispārējās tautas izglītības labā varēja mazāk darīt un panākt. Patiesībā jau arī laikmeta interešu degpunktā īsti bija tikai tautas reliģiskā un tikumiskā audzināšana. Domāja, ka to varēšot atrisināt draudzes mācītājs ar saviem palīgiem, noturot svētdienu pēcpudienās mācības bērniem un draudzes jaunatnei. Lai nu nospraustu šīm mācībām ceļu un dotu rokā mācāmo vielu, tad Luters sarakstīja savu Lielo katķismu mācītājiem un skolotājiem, bet Mazo katķismu bērniem. Mazā katķismā ievietoja 10 bausļus, ticības apliecinību, tēva reizi, divus sakramentus un grēku šūdzēšanu. Visiem tekstiem bija klat Lutera izskaidrojumi, kam vajadzēja katķisma mācība ienest evangelisko momentu, ticības mācības vielu tuvināt zemiecības un pilsoņu dzīvei. Šie izskaidrojumi centās tradicionālās aizliegumu ētikas vietā dot pozitīvus mērķus un uzdevumus. Šos katķisma tekstus tad nu varēja mācīt nevien garīdznieks, bet arī vecāki, mājas tēvs un katrs laicīgs skolotājs. Tas viss kopā ienesa garīgā dzīvē daudz svaiguma un atbrīvošanās, veicināja garīgo attīstību un virzīja tautas apgaismību pretim vispārējai tautskolai. Bet pašu šo vispārējo tautskolu reformācija tomēr nedeķa. Tā soli pa solim nāca tikai ar 19. g.s. otro pusi, kad valdības sāka piegriezt šai lietai vērību. Metodiskā ziņā reformācijas pulīni par izglītības veicināšanu nebija necik laimīgi. Reliģijas mācībā visos skolu tipos pārņemaldīgu un nepārkāpjamu normu paliek Lutera Mazais katķisms. Izveidojās uzskats, ka šē viss dots, lai atrisinātu reliģiski tikumiskās audzināšanas uzdevumus un ka katķisma viela mācāma burtiski, bez nekādiem konkrētiem papildinājumiem. Pats Luters gan sākumā savu Mazo katķismu uzskatīja tikai par pie-

mēru, ka varētu mācīt, bet vēlāko izdevumu priekšvārdos viņš jau brīdina mācītājus neatkāpties no grāmatinās teksta un mācīšanas veida, bet mācīt vārdu pa vārdam, kamēr bērni zin visu no galvas. Tā Mazais katķisms nostiprinājās skolā par nemaldīgu autoritāti. Pirmajā mācību pakāpē bija jāpiesavinās galvas gabalu teksts, turpmāk ar viņiem paskaidrojumiem un bībeles pantiem. Katķismu mācīja arī bērniem, lasīt nepratējiem. Lai to paveiktu, katechēts teksta gabalus atkārtoja 20-30 reizes, pēc kam spējīgākie bērni tos centās atskaitīt. Kas pirmie to bija iemācījušies, tie sacīja priekšā citiem, kamēr arī tiem gāja. Citreiz mācāmo vielu sakārtoja jautājumos un atbildēs. Tāds verbālisms un mēchaniskas iekalšanas metode nav reformācijas izdomājums, bet vecu vecās viduslaiku pādagogijas piepaturēšana jaunajā skolā. Šī metode neprasa no skolotāja nekad pādagogisku talantu un metodisku zināšanu. Viņa tik primitīva un ērta, ka vilktin pievelk pie sevis visus mazspējīgos un vāji sagatavotos darbiniekus mācību darbā, ka viņa, protams, viegli pārgāja arī uz citām mācībām un palika par tradīciju visos turpmākos gadu simtenos. Tā, piemēram, mūsu skolā viņa savus īstos zieda laikus pārdzīvo 18. un 19. g. s. Nemaz nerunājot par tiem traucējumiem un kavēkliem, ko šāda mācību darba mēchanizēšana ienesa vispārējā tautas izglītībā, arī pati religiski tikumiskā audzināšana no viņas daudz cieta. Viņas sekas bija tīri arīga religijas mācību piesavināšanās un pat aversija pret religiju un visu, kas ar to sakārā. Stāvokli pasliktināja vēl kāpināts skarbums un nepiemērotu sodu lietošana, kas bērniem skolu un mācības padarīja par bijības objektu, nemīlētu un pat neieredzētu.

Mūsu zeme, sevišķi Rīga pirmās protestantisma mācības saņēma no piedzīvojūša skolotāja rokām. Pomerānijas pilsetinā Treptovā darbojās skola ar skolotājiem Johanu Bugenhagenu un Andreju Knopki. Šī skola dzīvi atsaucās uz protestantisma mācībām. Skolnieku skaitā bija daudzi vidzemnieki, īsti no Rīgas un citām pilsetām. Jaunieši, atgriezdamies dzimtenē, atnesa līdz arī jaunas mācības un, kad pēcāk arī pats Knopke ieradās Rīgā, tad viņš sev priekšā atrada dedzīgus piekritējus un skolu reformu draugus jauno lauku vidū. Par reformētās Doma skolas rektoru aičināja Erasma un Lutera draugu Jakobu Batu, kurš darbojās 10 gadus. Starp jaundibinātām skolām bija arī kāda meiteņu skola,

kas rāda, ka reformācija domāja arī par sievietes izglītību. Jau 1540. g. nodibināja īpašu iestādi, kas no dāvinājumiem un dažādiem citiem ienākumiem organizēja līdzekļus skolu uzturēšanai. Līdzīgā kārtā skolu lietas kārtojās Rēvelē un Tērbatā. Daugavpils komturs Gothards Ketlers ierosināja augstākas skolas dibināšanu. Pērnāvā igaunju un latviešu jaunekļiem, kur viņi varētu sagatavoties par draudžu mācītājiem. No šā nodoma laikmeta apstākļu dēļ gan nekas neiznāca, un latvieši savas pirmās skolas pieredzēja labi vēlāk Kurzemē, kad tur Gothards Ketlers bija hercogs.

Sāka ienakt garīgi raksti arī latviešu valodā. Līdz ar grāmatām radās arī grāmatnieki un izkopās mājmācība, it sevišķi Vidzemē. Viņa gan metodiskā ziņā sekoja aprādītiem mēchaniskās iekalšanas pamācībiem, tomēr tika kopta ar latviešu mātei raksturīgo uzupurēšanos un neatlaidību un sasniegti lieli un labi panākumi.

Mūsu pārskats būtu nepilnīgs un vienpusīgs, ja mēs noklusētu to pāidagogisko rosību, kas pamodās pretreformācijas kustībā dažādās Eiropas zemēs. Visur radās priekšzīmīgi ierīkotas un labi apgādātas vispirmā kārtā vidējās mācību iestādes, kas deva vispūsīgu un pamatīgu izglītību un metodiskā ziņā daudzreiz bija pilnīgi nevainojamas.

REĀLISMA IDEJAS AUDZINĀŠANĀ

Sešpadsmitā gadsimta beigas un septiņpadsmitā sākumu iezīmē straujš zinātniskās pētīšanas un - plaukums. Pievēršas it sevišķi eksaktām un īsti dabas zinībām. Lai atceramies tikai lielos atklājumus fizikā, mēchanikā un atsronomijā, kā, piemēram, Galileja atrastos krišanas kustības likumus un tās cēloņus, Keplera planētu kustību likumus, Nutona atrisinātās gravitācijas un smaguma problēmas un Kopernika heliocentrisko pasaules uzbūves teoriju, kas radīja pilnīgu apvērsumu cilvēku domāšanā un pasaules izpratnē. Ja visi šie atradumi galvenā kārtā grupējās ap parādībām saules sistēmā - astrononijas novadā, tad ne mazāki bija tie pētījumi un atradumi, kas attiecas uz zemi un tās parādībām, vispārīgi uz visiem cilvēkam pieejamiem dabas novadiem. Radās pamati tagadējo laiku fizikai un ķīmijai, nāca ievērojami atradumi biologijā,

piemēram, mācība par asins cirkulāciju, tāpat mineralogijā un geoloģijā. Rodas dabas un viņas bagātību izprašana, kas rada saimniecisku un tehnisku rosību. Nāc viens pēc otra visādi uzlabojumi ekonomiskā ražošanā, vairojas turība un uzlabojas dzīves apstākļi. Līdztekus šādam saimnieciskam progresam izkopjas arī kultūralā dzīve, rodas jauni ceļi cilvēkā atziņu pasaulē. Pamazām izkopjas dabzinātniskās pētīšanas metodes, dabzinātniskā metodoloģija, kuras pamatā - novērojums un eksperiments, proti, pieredze. Līdzšinējā valdošā Aristotela nodibinātā deduktīvā metode dabas pētīšanā neauglīga un nederīga. Jāiet gluži pretējs ceļš: jākrāj fakti, jānovēro, jāpārbauda radušās zināšanas eksperimentāli. Proti, jāiet induktīvās metodes ceļš: no atsevišķiem gadījumiem uz viņu apvienošanu un sistematizēšanu, uz empīristisku likumu atklāšanu, kuri atbalstās uz jutekļiem aptveramiem faktiem un novērojumiem un eksperimentu ceļā pārbaudāmi un pierādāmi. Tāda tīri lietiska sistēmatiska objektīvas patiesības meklēšana, proti, induktīvā metode ienesa visā cilvēku domu pasaulē apvērsumu. Visu iepriekšējo laiku zinātni, kas atbalstījās galvenā kārtā prāta slēdzienos un logiskos secinājumos, sāka uzskatīt par neauglīgu un nedrošu. Šā laika zinātnieki un domātāji, bet it sevišķi dabas zinātnieki un filozofi Frensis Bekons, asi vērsās pret sengrieķu filozofiem, kuri nodarbojušies ar tukšu prātošanu, bet nav pievērsušies dabas pētīšanai un vispārīgi īstenībai. Senās abstraktās gudrības un teorētiskās domāšanas vieta stājas sistematisks darbs: faktu uzkrāšana, novērojumi, eksperimenti, kritiska pētīšana, faktu sakopošana un līdzīgo izslēgšana. Tā rodas pamati jaunām pasaules uzskatam un pat jaunas domāšanas kategorijas, kā, piemēram, evolūcijas un iedzimtības teorija. Induktīvās metodes lietošana dabzinātniskā pētīšanā bija tik auglīga un panākumiem bagāta, ka radās visgaišākās un rožainākās nākotnes cerības. Aizrautīgākie zinātnieki jau sāka paust domu, ka bezgalīga visu faktu pazīšana beidzot novedīsot pie visu dabas un cilvēku dzīves noslēpumu atklāšanas un izdibināšanas, un zinātne varēsot dot skaidras un neapstrīdamas atbildes uz visiem pasaules esamības jautājumiem. Labi saprotams, ka jaunās pētīšanas metodes un atziņas, kas izkopās dabzinātnu novadā, iespiedās arī sabiedrisko, ētisko un aištētisko jautājumu skaidrošanā un nevarēja garām pāiet arī pedagogijai. Dabzinātnisko metožu gaismā līdzšinējā humanistiskā un klasiskā izgli -

tība izrādījās neapmierinoša. Lielo ievēribu vecajām valodām un senā autoru darbu iemācīšanai atrada par nederīgu verbālismu, kas nedod vērtīgas pozitīvas zināšanas un neievāda zinātniskās meklēšanas metodēs. Tagad par audzināšanas gudrību grāmatu ieteic dabu un sadzīvi. Zināšanas un gudrība nav jāmeklē veco laiku grāmatās, bet jāiegūst tieša pieredzē, ārpusauli novērojot. Tāpat kā zinātniskā pētīšana, tā arī pedagogiskā darbā galvenā kārtā jāatbalstās uz īstenības novērošanu un eksperimentu. Izkristalizējas reālisma laikmeta galvenā pedagogiskā doma un ieguvums, proti, uzskatāmība. Pirmāk lietu pazišana, pēc tam tikai viņu nosaukumi, papriekšu saturs un tad tikai vēl izteiksme. Galvenā prasība, lai bērna rīcībā nebūtu vairāk vārdu nekā skaidru priekšstatu un jēdzienu, lai viņš neiekaltu vārdus bez konkrēta satura. Praktiski šī mācība izpaudās divos virzienos: no vienas puses brieda vajadzība uzņemt mācību plānā vairāk praktiskos priekšmetus, bet no otras - prasīga, lai bērniem pirmās mācības dod dzimtā valodā un piegriež lielāku vērību šīs valodas kultūrai. Mācību valodas jautājums ievirzījās pedagogisko diskusiju degpunktā un šai virzienā tad arī radās pirmie un vērtīgākie reālisma ietekmes panākumi bērnu mācībā. Līdz ar pāriešanu uz tēvu valodu pirmmācībā sāka pamazām atbrīvoties arī no sistematiskā valodas mācīšanas veida jau pašā sākumā. Mazo bērnu valodu mācībā sāka ierasties sarunu metode.

No praktiskiem pedagogiem - skolu darbiniekiem pirmais mācību reformu pieprasīja vācu pedagogs Volfgangs Ratke, it sevišķi iestādamies par dzimtas valodas tiesībām skolā. 1612. g. viņš iesniedz Frankfurtes reichstāgam lūgumu atļaut skolās izmēģināt jaunatrasto mācību metodi. Tādu atļauju viņš patiesi arī dabū, un nu viņam ir izdevība pārliecināties par jauno atziņu noderīgumu praktiskā skolas darbā. Viņš nu cenšas visu tā iekārtot, kā tas teorijā izdomāts un par labu atrasts. Mācības jāiet no vieglā uz grūtu, no tuva uz tālu, no pazīstama uz nepazīstamu, no vienkārša uz komplicētu. Sevišķu vērību piegriež atkārtotšanai, lai visu labi piesavinātos. Bet iemācīšanos no galvas pilnīgi atmet, jo tas mazinot saprātu un asprātību. Rūpjas, lai viss būtu labi saprasts un ar to pašu paliktu atmiņā pats no sevis. Viscauri centās iepazīstināt ar pašām lietām un tad tikai deva viņu nosaukumus. Valodas mācībā izsargājās dot kādu likumu un tad to paskaidrot un pierādīt ar piemēru palīdzību, kā to diezgan bieži skolā dara. Papriekšu

iemācīja praktiski attiecīgas valodas formas un tad bērnam pašam bija jānāk pie vispārinājuma un slēdziena, proti, valodas mācībā bija jāiet tas pats dabas zinību induktīvās meklēšanas ceļš. Gluži tāpat tas visās citās mācībās. Skolēniem nekā nelikā pieņemt ar ticību, bet centās dot iespēju viņam pašam iegūt savus ieskatus. Katru uzspiestu mācību uzskatīja par kaitīgu un centās mācīt bez katra spaida un piespiedšanās. Centās tā ar bērniem apīties, lai viņi skolotāja nebaidītos, bet gan viņu cienītu un mīlētu. Gluži visu to tā attaisnot praktiska skolas darbā visa pilnībā neizdevās arī pašam Ratkem, un daudz kas no šīs mācības nav sasniegts arī vēl tagadējos laikos. Tomēr viņai bija liela pozitīva vērtība, jo viņa izlauza ceļu projām no seno laiku mēchaniskās iekalšanas un spaidu mācības uz uzskatāmību, brīvu iepazīšanos un apzinīgu vielas piesavināšanos, proti, viņa tuvināja skolas mācību metodes zinātniskās pētīšanas metodēm, ienesa mācību darbā dabiskumu, pakāpenību un pašdarbības elementus. Ratkes prasībās jau saskatām mūsu laiku pāidagogijas sākusmus.

Ratkes mācībam sekoja un viņas tālāk izveidoja ievērojamais didaktiķis Amoss Komenskis (1592 - 1670). Viņš studēja teologiju Heidelbergā Vācijā un starp citu darbojās Zviedrijā pie skolu un viisas garīgas dzīves reformas. Mūža beigās pavadījis Amsterdamā. Sarakstījis ievērojamus darbus didaktikā un ietvēris realisma idejas sistēmātikā mācību grāmatās. Viņa grāmatās ir: 1) Lielā didaktika, proti, lielā mācīšanas mācība, 2) Atvērtie valodu vērti un 3) Pasaulē gleznās. Savā didaktikā viņš sīki iztirzā mācību saturu, organizāciju un metodi saskaņā ar saviem audzināšanas ieskatiem. Viņš deklarē, ka no katra koka nevarot izgriezt herkūriju, bet no katra cilvēka bērna jāizaudzinot cilvēks. Tāpēc visiem bērniem jāmacot viss, kas ir un kas notiek pasaulē, lai viņus izaudzinātu garā gudrus, darbos izveicīgus un sirdi dievbijīgus. Lai skolas varētu būt īstas cilvēcbas dēstītājas, kur veidojas apgaismoti un dvēselīgi izdailoti cilvēki, tad vajadzīga stingra kartība laika un priekšmetu iedalījumā, tāpat metode. Audzināšanas galvenais mērķis - tikumīgs cilvēks. No tikumiem sevišķi respektējami: dvēseles gudrība, sātība, stiprums un taisnība. Jāmāca saskaņā ar dabu un jāaudzina ar paraugu un piemēru. Humanistu skolas atmetamas: viņas ar savu pagānisko lektūru veicinot bezdievību, netikumu un ateismu;

viņu metode galvenā kārtā atdarināšana, kas nomāc gara patstāvību. Audzināšanu iedala 4 posmos pa 6 gadi katrā. Pirmais posms - mātes skola no 1. - 6. gadam. Mātēm jāgādā pamācības raksti, bet bērniem labas bilžu grāmatas, kas satur mātes skolas mācības vielu. Otrais posms - dzimtas valodas skola no 7. - 12. gadam. Šai vecumā vēl nevar zināt, kas no katra bērna izaugs, un tāpēc jāmaca viss, kas dzīvē visiem vajadzīgs: dzimtas valoda, rakstīt un rēķināt, mērit, ticības un tikumu mācības, tautsaimniecība un valsts zinātnes, lai saprastu, kas notiek sadzīvē un valstī, vēsture un ģeogrāfija, mācība par amatiem. Trešā mācību pakāpe - latīņu skola no 13. - 18. gadam. Tur mācā gramatiku, dialektiku, retoriku, aritmētiku, ģeometriju, mūziku un astronomiju, bez tam - fiziku, ģeogrāfiju, vēsturi, ētiku un teologiju. Ceturtā - akadēmiskai pakāpei no 19. - 24. gadam paliek visu mācību padziļināšana un sistematizēšana. Augstskolā sūtāmi tikai izmeklēti talanti, cilvēcs zieds, jo viņu rokās pēcāk atradīsies zemes un sabiedrības materiālā un garīgā labklājība. Otra Komenska grāmata - Pasgule bildēs ir latīņu valodas mācība ar bildēm. Se pirmo reizi bildēs un zīmējumi kalpo uzskatāmībai. Šī grāmata uzskatāma par bērnu bilžu grāmatu sākuma momentu. Tā nu redzam, ka Komenskis nodibina uzskatu par audzināšanas un izglītības nepieciešamību visiem bērniem - zēniem un meitenēm, ieved reālisma metodes valodu mācībā un organizē skolas darbu pēc zināma mācību plāna un metodēm; uzsver uzskatāmības nozīmi mācībā un ieved skolā rokdarbus. Skolu atzīst nevien par mācīšanas, bet arī par audzināšanas iestādi.

Par tīru reālistiskā virziena pārstāvi Komenskis uzskatīt tomēr nevar, jo viņa mācībās ir jau zināmas psihologisma iezīmes. Viņš, piemēram, atzīst, ka cilvēka dabā no ārienes nevar nekā ienest, ka var attīstīt tikai to, kas viņa pašā iekšējā dabā jau ir, proti, ka audzināšanai jāpieskaņojas bērna psiķes dotībām. Ar to Komenskis tiecas pretim jau citam pādagogiskam virzienam, kuru izkopa tikai 19. g.s. pirmās puses pādagogi - Pestaločijs, Herbartss un Frēbelis. - Vidējā izglītībā reālisma novirziens dod blakus klasiskai ģimnazijai tā saucamo reālgimnaziju, kur galvenā vērība piegriezta matemātikai, dabaszinībām un jaunām valodām. Pirmā reālgimnazija nodibināta Halle 1706. g. Pēcāk izveidojās vidējās mācības iestādes ar praktiskai dzīvei vēl tuvāku mācību programmu. Tās sauca par reālskolām. Pirmo reāl-

skolu nodibina J. Hekers Berlīnē 1747.g. Krievijā reālskolu instrukcija datēta ar 1872.g. 15. maiju. Tad viņas sāka ieviesties arī mūsu zemē.

NEPIEPILDĪTAS CERĪBAS

Tads tik dziļš apvērsums zinātnē un izglītībā, apgaismoto cilvēku pasaules un dzīves uzskatos nevarēja palikt neiedarbigš un inerts arī veselu tautu dzīvē. Dabīgi modās doma pēc šīm pašām metodēm kārtot lauku attieksmes tautu un zemju mērogā. Dzima jauno laiku demokratisma idejas. Sāka domāt par tādu valsti iekārtu, kur nebūtu vairs apspiešanas un apspiežamo, kur visi būtu pārstāti un aizsargāti pret pārestībām, varmācību un izmantošanu, kur valdītu brīvība, vienlīdzība, brālība. Ticība zinātnēi un prāta apgaismībai modināja visrozāinākas nākotnes cerības. Domāja, ka laba saprašana un brīvība atrodoties iekšējā sakarībā, ka pirmējai nepieciešamā kārtā sekošot otrējā. Pasauli pārslāca un satricināja politiska revolūcija Anglijā, Ziemeļamerikā un Francijā. Cilvēki ziedoja un ziedoja savus līdzcilvēkus, lai pavērtu ceļu demokratiskai iekārtai un tautvaldībai, novāktu varmācīgu valdīšanu un šķiru iekārtu, izlīdzinātu visu cilvēku starpā viņu tiesisko un materiālo stāvokli, lai visi būtu vienlīdzīgi. Nešaubījās, ka apgaismība un izglītība pamazām to pašu panāks visās zemēs, un tad zemes virsū nodibināsies vispārīga brīvība un vienlīdzība. Nebrīvību un nevienlīdzību uzskatīja par tiešām sekām no tautas tumsības. Sagaidīja, ka apgaismībai sekos jauna dzīves iekārta, ka politiskās valsts vara apsīks un beigs traucēt dabīgo lietu attīstību, vispārīgo labklājību un laimi.

Bija taču visiem redzams, ka zinātnes atradumi un tehniskā rosība vairoja materiālās bagātības. Radās milzu rūpniecības uzņēmumi, kas ik acumirklī svieda pasaules tirgū neaptveramus produkcijas vairumus: gatavas patēriņa preces, asprātīgas mašīnas, preču ražošanas, pārvadāšanas un uzglabāšanas piederumus, zinātniskās pētīšanas instrumentus, tehniskas ierīces. No tā visa dabīgi varēja sagaidīt, ka kādreiz visi cilvēki būs labi apgādāti un aprūpēti, visi dzīvos uzlabotos apstākļos un katram normāli apdāvinātam, kārtīgam un rāsīgam cilvēkam būs iespējams nodrošināt sev neatkarīgu, ērtu un cienījamu pilnu dzīvi, nebūs vairs

iemesla iekšējām jukām un nemieriem, skaudībai, naidam un nesaticībai. Mašīnas pamazām pārņems visus smagākos darbus un ražos apreibinošā ātrumā; cilvēks viņas tikai vadīs un uzturēs visā ražošanas procesā kārtībā un tempu. No līdzšinējā darba verga un pariņa viņš izkopsies par augsti intelektuālu būti, baudīs dzīvi pilniem malkiem un būs laimīgs.

Tādas nu reiz ir cilvēka jūtas un tāds viņu veidojums - cerība. Viņas ierosinātais un barotājs nav atziņas un prāts, bet gan viņa izaug no tieksmēm un dziņām, kurām visām savukārt viena, visas organiskās dzīves sakne, proti, pašuzturs lielā dzīnā. Kā organisks veidojums jūtas nav arī bez savas mērķa un uzdevuma: viņas stiprina un baro celmu, no kura tās cēlušās, gluži kā koku un krūmu lapas. Jūtu organiskā funkcija - barot un stiprināt tieksmes, lai viņas spētu panākt attiecīgo vajadzību apmierināšanu. Tiesa, apziņa un prāts solo jūtām blakus un rauga viņas kontrolēt un ierobežot, tak jūtas cēšas no šīm vajām izrauties. Stiprus savilņojumus, kuros prāts lielāko tiesu klusē vai pat pavisam izslēgts, saucam par noreibumu. Tāds noreibuma raksturs lielākā vai mazākā mērā visām stiprām jūtām, sevišķi lielajām tautas masu ekstāzēm un kaislībām. Tāds noreibums bija arī aprādītā augšupejas laikmeta cerības. Viņas savilņoja un cēla sabiedrību gaidu noreibumā pēc uzvarām un panākumiem, pēc nākošās labklājības un laimes. Karsti iekārotā brīvība un tautvaldība iztēlojās pievilcīgās rožainās krāsās un audās zelta pavedieniem cauri visām mūsu rosībām. Mēs aizmirsām vēstures ziņas, pēc kurām brīvību ieguvušās tautas pēc uzvaras neuzrādā nekā labāka par tautām, kas jau senlaikus sildījušās brīvības saulītē. Mēs aizmirsām, ka iegūtais parasti nav vairs tik skaists un vilinošs kā iecerētais. Labākā cilvēces daļa to visu aizmirs un lāvās lielajam cerības vilnim cīņā par visu tautu brīvību un vienlīdzību, par demokrātisko ideālu iedzīvināšanu un nostiprināšanu visā cilvēce.

Ak, cerību vilnis sita vēl augstāk. Likas nepārprotami skaidrs, ka apgaismotās tautas, kuras vienos kopīgi zinātnes atzinumi, kopēja garīgā gaisma un izglītība, kuras saistīs savā starpā dzīva preču un kultūras vērtību apmaiņa, kuras viena otru labi pazīs, atzīs un cienīs, domāja, ka šīs tautas taču vairs nebūs spējīgas nemt

rokā ieročus un nokaut, cerēja, ka kari un starptautiski sarežģījumi būs novērsti, ka visas grūtības atrisinās un nolidzinās zinātnes un skaidra prāta ieročiem. Nāca Hāgas šķirējtiesa, Tautu savienība, Briāna-Kelloga pakts, valstu savstarpīgā draudzības un neuzbrukšanas līgumi, kas viss nav nācis, lai mūsu cerības stiprinātos un mūsu prieka noreibumu palielinātu, lai liktu mums jodzilāki izjust zinātnes atradumu un tehnikas jaunieguvumu lielo svaru un nozīmi jaunas dzīves veidošanā.

Un rezultātā iecerētās brīvības un vienlīdzības vietā esam bijuši liecinieki diviem nepiere dzētu apmēru kariem un tagadējam tautu sajūcumam un postām. Mēs esam aizsviesti no tās zemes, kurās labā esam ziedojušies, ko mīlam un kurai esam pieķērušies. Līdzīgā stāvoklī arī citu tautu piedēriģie. Pasaules labākie cilvēki pūlas nodibināt jaunu kārtību, atdot tautām mieru un labklājību, bet tas nākas grūti un virzās lēni uz priekšu. Bet tautas salst un salkst, cieš fizisku un garīgu izsalkumu un slāpes. Un pār visu laikmeta kultūru un it sevišķi izglītību un jaunatnes audzināšanu paceļas jautājuma zīme: kur meklējama vaina, ka humānisma un cilvēcības kultūras laikmetā varēja darīt tādus darbus? Vai pati šī kultūra nav notikušā posta cēlonis? Vai 19. un 20. g.s. kultūras tautas nav jaunās paaudzes audzināšanā gājušas greizus ceļus? Vai arī mēs paši šai ziņā neesam pie savas nelai mes vainīgi? Paraudzīsimies, kā uz šiem jautājumiem mēdz atbildēt un ko tur varētu teikt. Protams, mēs paturēsim prātā it sevišķi savas tautas līdzdalību nākamā laika eventuālā pāidagogijā un jaunatnes audzināšanā.

KUR VAINA?

Ka jau aizradīts laikmetu raksturo galvenā kartā: 1) straujš zinātnisko pētījumu progress, 2) ārkārtīgi panākumi tehnikā un 3) zinātnisko pētīšanas metožu ieviešanās pāidagogijā. Pret šīm lietām tad arī vērsas neapmierināto iebildumi. Aizrāda, ka zinātne un tehnika esot devušas cilvēkam rokā iespējas rīkoties pārak neatbildīgi. Visa zinātnisko atradumu un tehnisko jaunizgudrojumu kopmasa esot tāda lieta, ko drīkstētu uzticēt tikai morālistiski daudz pilnvērtīgākai cilvēcei nekā

tagadējā reālā ļaužu masa. Tāda bīstama manta uzliekot cilvēkiem pārāk lielu atbildību, un neesot nekāds brīnums, ka viņi varot izrādīties par vājiem un padoties kārdinājumam šo briesmīgo mantu izlietot pašmīļīgiem, varmācīgiem un tieši noziedzīgiem nolūkiem. Cilvēka morāles celšanai, turpretim, zinātne un tehnika maz dodot. Zinātne, pati būdama centrēta naturālistiskajā materiālismā, esot uzspiedusi izglītībai un visam laikmetam materialistiskas tendences, padarījusi cilvēku par aukstu rēķinātāju un kalkuletāju, par materiālu labumu ieguvēju. Pārdzīvotā tautu psihozē un tikumu pagrimsnā galvenais vainīgais esot materiālisms, kas licis apsīkt humānitātes un cilvēctības tikumiem un virzījis tautas pretim varmācīgai rīcībai un apspiešanai. Masveidīga tehniskā ražošana esot cilvēkus masificējusi, nolīdzinājusi, padarījusi bezpersonīgus un neatbildīgus, viegli sagrābjamus kādas pārmerīgas idejas kalpībā, kura tad, protams, nekavējusies viņus izlietot savā varas plānu izvešanā. Tā nu reālistiskā resp. materialistiskā izglītība un kapitālistiskā ražošanas kārtība esot novedušas tautas un zemes necelos, saindējušas dzīvi un jaunatnes audzināšanu. Izeja tad būtu vienīgi atgriešanās pie klasiskās izglītības, pie sengrieķu brīvajām mākslām, seno autoru studijām, scholastiskās zinātnes un formāli autoritārām audzināšanas metodēm. Tā izaudzināta un izskolota paaudze tad būšot morālistiski stipra, un viņa varēsot zinātnes atradumus un tehnikas brīnumus godam lietot, kalpot vispārīgai labklājībai un svētībai.

Zinātniskās izglītības aizstāvji, protams, šos iebildumus noraida. Vispirms, attiecībā uz laikmeta raksturojumu. 19. un 20. g.s. nebūt neesot vairāk materiālistisks par visklasiskākiem klasiskās izglītības laikiem. Ļaužu un tautu sadursmēs materiālas intereses arvien esot bijušas galvenās, un mūsu laikam tur neesot nekā ko pārnest. Taisni otrādi, neseno pagātni raksturojot nekad agrāk nepiedzīvoti pašai izglītības un cēlas cilvēctības aktīvi lielos un plašos vilcienos. Mēs esot 19. g.s. humānāro strāvojumu un labas kultūras mantinieki. Lai atceroties tikai verdzības un dzimtniecības atcelšanu, radikālo humānitātes garā ieturēto kriminālkodeku un sodu likumu reformas, uzlabojumus vajprātīgo kopšanā un ārstēšanā, anestēzijas atrašanu un viņas psihologiskās sekas, atklātās dzīves skaidrošanu, bērnu un dzīvnieku aizsardzību pret nežēlību un cietsirdību, darba aizsardzības liku-

mus, sektantu un sievietes emancipaciju, sociālo likumdošanu un veselu rindu ievērojamu zinātnisku atradumu un tehnisku jaunizgudrojumu, kas tieši kalpojot atsevišķu cilvēku un sabiedrības labklājībai. Ja kādu vēl šie argumenti nepārlicinot un viņam vēl griboties runāt par vispārīgu tikumu pagrimsšanu šai laikmetā, tad kā gan viņš gribot izskaidrot apbrīnojamās pašai izliecības un tikums kā varonības aktus pārdzīvotos briesmu un šausmu laikos. Sevišķi spilgti personīgas ziedošanās gadījumi citu laba pieredzēti gaisa uzbrukumu šausmās, kur cilvēki bieži nevērojuši personīgu postu un mokas, pildot pienākumu un gādājot par līdzcilvēku glābšanu. Satricinošas ainas uzglābājušās aculiecinieku stāstos no dramatiskiem acūmirkliem Londonas ielās. Lielpisētas iedzīvotājus parasti tur par visvairāk iegrimušiem egoismā un materialismā. Ja nu šie pratuši un spējuši tā ziedoties, un varonīgi mirt, vai tad gan varot runāt par kādu vispārīgu morāles pagrimsšanu un bojā gājēju paaudzi.

Tālāk aizrāda, ka visām pieminētām liberālām reformām un cilvēcības aktiem viena un tā pati sakne: daudzi privilēģēto klasu piederīgie cīnījušies par to, lai viņu privilēģijas attiecina arī uz citu klasu piederīgiem; tie, kam bija vēlēšanu tiesības, bieži iestājušies par šo tiesību piešķiršanu arī pārējiem iedzīvotājiem; kristīgie karojuši par ebrēju, protestanti par katolu emancipaciju; anglikāņu baznīcas piederīgie rūpējušies par tiesību atcelšanu, kas viņiem pašiem deva priekšrocības; tā pati parādība saskatāma darbā apvienību likumīga atzīšana, verdzības atcelšana, iedzimto aizsardzība. Viscauri kādas privilēģētas ļaužu kārtas piederīgie sirdsapziņas un cilvēcības jūtu paskubināti, iestājas par savu privilēģiju atcelšanu sev par sliktu, par labu līdzcilvēkiem. Nē, tā neesot slikta un korupta kultūra, ko mēs mantojuši un tālāk kopuši, tas neesot laikmets, kas izpelnījies Dieva dusmas un sodību par savu pašmīlību un grēkiem, tas nebūt neesot banāls un neinteresants attīstības posms. Taisni šī liberālā un humanā kultūra pēdējā karā bijusi apdraudēta, kāpēc rietumtautām vajadzējis ķerties pie ieročiem, lai viņu glābtu.

Runājot par zinātni, jāizšķiro divas lietas, proti, zinātniskie ieguvumi, zināšanu masa no vienas — un pati zinātniskā pētīšana un zinātniskās izglītības metode no otras puses. Kamēr pirmējā

patiesi esot neitrāla un inerta, ko varot izlietot tiklab labos kā ļaunos nolūkos, tikmēr zinātne kā pētīšanas un izglītības metode, kā zinātniski izglītojošs darbs saturot sevī arī morālistiskas vērtības. Kā metode viņa prasot no saviem audzēkņiem cēlas un varonīgas gara un rakstura īpašības. Tur jāpieejojot visām lietām kritiski un jāpielietojojt vienāda mēraukla. Nekādas pūles nedrīkstot atbaidīt no vajadzīgo pierādījumu un pārbaudes materiālu sagādāšanas. Zinātnes darbā jāmacoties itin visus novērojumus sīki, skaidri, godīgi un nekā nebaidoties celt dienas gaismā. Zinātniekam jāvarot pierādījumus kādas problēmas atrisināšanai novērtēt pēc viņu īstā svara un nozīmes, neļaujoties sevi ietekmēt no iespējamām personīgām vai sabiedriskiem ieguvumiem vai zaudējumiem; viņam jāspējot sastrādāt ar biedriem un viņu pānākumus vērtēt neatkarīgi no personīgām simpatijām un sabiedriskiem aizspriedumiem; jāvarot savu atzišanu liegt līdz ko lietu stāvoklis to neatbaidī, un viņu dāvēt tur kur tā pelnīta; sava pārliecība jāizstāvēt kaut ar viss cilvēku vairums būtu pretējās domās. Zinātnieks pēc sava darba īpatnībām esot skeptiķis, kas visu apšaubā, protams, ne aizkūtra un nevarīga cinisma, kas parasti sedz satīngušu dogmatismu un aizspriedumus, bet aizsaulbām, kas ved iespējami viengabalainām un pilnvērtīgām atziņām. Zinātniekam jāspējot būt inteliģences un saprāta iemiesojumam. (Amerikanische Rundschau 4 Heft 1945. "Wissenschaft mit und ohne Weisheit."). Vienīgais laikmeta posts esot, ka zinātniskās metodes līdz šim esot lietotas gandrīz tikai eksaktās, īsti dabas zinībās un tehnikā, kur tad viņas radījušas savu spēku un devušas milzīgus pānākumus, kamēr humānitarās disciplīnās, it sevišķi sociālpolitikas un sociālās morāles novados viņas esot svešas, un tāpēc mūsu laiks esot šai zināšanai palicis tālu iepakā. Cilvēka gars esot liels un varens fizikālo zinību un tehnikas novadā, kamēr visos jautājumos, kas skar cilvēku un tautu savstarpējās attiecības, mēs atrodoties uz priekšzinātnisko un priekštehnisko atziņu līmeņa. Tāpēc tad arī cilvēku un tautu sadzīvēs jautājumi nekad vēl neesot tikuši iztirzāti un atrisināti pēc zinātniskām metodēm.

Pēc šiem ieskatiem tad nu vajadzētu ievest arī humānitarās disciplīnās zinātniskā darba metodes (novērojums, interpretācija, pārbaude-eksperiments, referāts), pacelt sociālpolitikas un sociālmorāles zināšanas uz tā paša līmeņa, kur atrodas materiā-

lās dabas zinības un tehnika un visu problēmu at-
risināšanā iet tos pašus zinātniskās pētīšanas un
techniskās jaunizgudrošanas ceļus, un tad visas
lietas būtu kārtība, cilvēce būtu pasargāta no vi-
sāda veida satricinājumiem un tragēdijām. Pasaules
tautas sasniegtu brīvību un vienlīdzību, tautval-
dība un īsta demokrātija kļūtu skaidra, vienkārša
un nediskutējama lieta.

Tie visai skaidri un pārliecinoši argumenti, un
mums pret daudz ko nav iebildumu. Ta jautā pati
izglītība un audzināšana, ko arī mēs esam piekupu-
ši un turam par savēju; viņa patiesi nav ne apmāl-
dījusies, ne kādos neizbrienamos biezokņos iestrē-
gusi. Viņai nav nekāda principiāla atdzimšana vai
pat atgriešanās uz kādu pārdzīvotu attīstības stā-
vokli vajadzīga. Cilvēku paaudze, kuras rīcībā ki-
misko vielu sadalīšanas un sintezēšanas iespējas,
kas rīkojas ar elektromagnetiskiem un kosmiskiem
stariem, kas ar savu tehniku lielā mērā pārspēju-
si izplātījumu un laiku, kuras rokās atslēgas ne-
aptveramu dabas spēku kalpiņāšanai, nē, tāda cil-
vēku paaudze nespēj vairs atgriezties ne uz vienu
no priekšzinātniskiem un priekštehniskiem laikme-
tiem. Bet ja tas arī būtu iespējams, tad kurš gan
būtu tas laikmets pārskatāmā pagātnē, kas tikumis-
kā zinā būtu tik daudz pāraks par mūsu laiku, lai
mums rastos vēlēšanās turp atgriezties? Velti mēs
tādu meklētu: vienmēr pasaulē valdījis praktiskais
materialisms, vienmēr cilvēki tikuši vajāti savu
ieskatu un pārliecības dēļ, vienmēr bijuši kari, ne-
mieri, jukas, sērgas, postījumi, bads un posts. Re-
ligiju un konfesiju kari nav labāki par politis-
kiem un robežu kariem. Arī tais laikmets Eiropas
pagātnē, kad garīgā dzīve un domāšana stingri un
skaidri atbalstījās Sokrata jēdzienu filozofijā,
Platona objektīvajā ideālismā, Aristotela deduktī-
vā metodē, kad scholastiskā zinātne bez vilcināša-
nās skaidri un noteikti deva izsmelošas atbildes
uz visiem iespējamiem jautājumiem, arī tad pasaule
nebija cilvēces zinā neievainojama, arī toreiz
valdīja apspiešana, beztiesīgums, varmācība, ciet-
sirdība, nežēlība, inkvizīcija, raganu un ķeceru
tiesas, ugunssārti, moku kambari, rata un karatavu
kalni, bada torņi, kauna stabi, sirojumi, dedzinā-
šanas, postījumi un visādi briesmu un kauna darbi,
ko vien cilvēks savā necilvēcībā spējis izdomāt.
Ak, nerunāsim labāk par pagātni, viņas gaitas iezī-
mētas asarām un asinīm. Mums jāskatās uz priekšu,
lai cik grūts un bezcerīgs būtu stāvoklis, kurā

esam ieogrūsti. Mums ir labā apziņa, ka esam ar labāko un cēlāko sirdsdedzi patiesību un taisno ceļu meklējuši un pūlējušies savai jaunatnei iedvest humanitātes garu un ticību augstākām garīgām vērtībām. Ja blākus labajam spējis izlauzties uz āru un nodarīt tikdaudz ļauna negatīvais, tad tas norādījums, ka kultūras tautu pūles nav bijušas pietiekamas, ka istā gara kultūrā nav paspējusi iespiesties visur un visus dzīves novadus apgaismot. Tāpēc mums ir ko meklēt, ko labot un pamatīgāki darīt. Katrā ziņā, nekādas atgriešanās nav, ir tikai ceļš uz priekšu ar tīrāku, skaidrāku un patiesīgāku sirdi.

CILVĒKA DABAS ASPEKTI

Cilvēka dabā - viņam vēlamas un vajadzīgas lietas iztēloties par svarīgākām un nozīmīgākām nekā viņas patiesība. To prasa pašuzturas instinkts, lai saglabātu dzīves prieku un cīņas sparū iepretim dzīves grūtībām. Visvairāk dievināta gudrība, saprašana, prāts. Šai ziņā cilvēks sevi pacēlis pašā Olimpā, vedis radniecīgos sakaros ar nemirstīgajiem dieviem, radījis titānu un varonu ciltis, apdāvinātas ar spēku un izmaņu, bet galvenais ar gudrību un garīgu pārkumu. Un patiesi, gudrība un saprašana visvarenākie ieroči cilvēka rokās, kas viņu augstu pacēluši pār pārējo dabu un nodrošinājuši viņam absolūtu uzvaru pašuzturas cīņā, kaut gan citādi cilvēka organisms no dabas vāji apbruņots un trūcīgi izriķots dabīgiem uzbrukšanas un aizstāvēšanās līdzekļiem. Domāšanas spēja devusi cilvēkam zinātni un tehniku, šos divus jauno laiku titānus, kas viņu padarījuši par patiesu pasaules kungu un valdnieku. Kā gan šo tik augsto un vareno cilvēka dabas aspektu neglorificēt un nepacelt pašos mākonos! Tas dabīgi, labi un nepieciešami turpmāko sniegumu labā. Kas gan būtu cilvēce, ja tā vairs neticētu savai gudrībai un savu domu spēkam. Tas būtu vecuma nespēks un apsīkums. Tāpēc lai jūsmo un dievina kaut ar pārspīlēdami: tas uztur pašapziņu un ved uz augšu.

Un tomēr mums jāatzīst, ka vissvarīgākās un neaizstājamākās dzīvošanas funkcijas vada un regulē ne domas un prāts, ne gudra galva, bet citi, dabas līdzdoti, iedzimti spēki, ko dēvējam par dziņām un tieksmēm. Pamata tam visam lielais pašuzturas in-

stinkts. Vispirms cilvēks kā ikkatra dzīva būtne ir organisms ar viņa dabai piemītošām vajadzībām. Pašuzturas instinkts šai ziņā izpaužas barības, kustību, miera un dzimumdzīvē, gluži kā visā pārējā dzīvajā dabā. Bet cilvēks bez tam ir indivīds ar savu individuālo, viņam vienīgam raksturīgo dabu. Arī šī izaug uz pašuzturas instinkta celma ar pamatnozarojumiem: cīņas, varas un baudu dzīvi. Šis nav vienīgās dzīvas cilvēka dabā, bet viņas ļoti varenas un daudznozīmīgas, īsti milži, kas sāk jau ļoti agri bērnā izpausties un rādīt viņa iedzimto dabu. Kurš gan nav redzējis, kā mazais saslienais un gatavs mesties katrā cīņā, līdz ko jūt savas intereses apdraudētas, kā viņš sagrauj kāroto lietu un grib sev visu, grib būt pirmais un pārākais, un kā viņš tīksminās, kad visas vajadzības apmierinātas un radusies labsajūta. Ja organisma nozīmē cilvēka bērns galvenā kārtā tikai kopjams un audzējams, tad kā indivīds viņš no pirmām dzīves dienām rūpīgi un saprātīgi audzināms, liekot viņa pamatdzīvē izzarot augstāku kategoriju dzīvi un tieksmēs. Cīņas instinkts izzaro darbu, sacensību un jaunradīšanas dzīvi. Audzināts cilvēks nemeklē savu dzīvi apmierināt sadursmēs un kautīnos, bet liž līdumus, nosusina purvus, izskauž plēsīgus zverus, ceļ ciemus un pilsētas, organizē satiksmes ceļus, pārspēj materiāla pretestību un rada mākslas tēlus, iedzīlinās zinātniskā pētīšanā, tehniskā jaunizgudrošanā, vispārīgi - aktivitātē un kavēkļu pārspēšanā. Varas dzīve var sastāgt kundzības karē par līdzcīvēkiem, mantas un priekšrocību iegūšanā, varmācīgā vājāko apspiešanā, bet viņa var diferencēties arī neatkarības un brīvības ārkās, līdzcīvēku atzinības, legālu tiesību, izpelnīta diensta stāvokļa, slavas un cildināšanas iekārošanā. Baudu dzīve šazarojas jutekliskās, aistētiskās un garīgās baudās. Rotaļu un sporta dzīvi iztulko par organisma gatavošanos cēlākiem dzīves uzdevumiem. Sabiedriskā dzīve izpaužas aizgādībā, pakalpībā, atdarināšanā, biedrošanās pasākumos, ētiskās pienākuma rosībās, cilts un citādu sabiedrību uzturēšanā un sargāšanā. Dzīvas un viņu modificējumi ir tie, kas rada intereses un tendences, sprauž mērķus un noteic, kā viņiem tuvojamies: pacietīgi, dedzīgi, nolaidīgi, nevarīgi. Tas viss nāk no dzīvi dzīves. Katra no dzīvē var izpausties stiprāki vai vājāki, var dominēt tādas vai citādas dzīves. No tā cēlas ikvienā individuāli īpatnējs, katram savs īpašs dzīvi maisījums, ko sauc par cilvēka dabu vai viņa iedzimto raksturu, proti, viņa individuālītātē pamatnoskaņojums.

Kādreiz mēs paši pie sevis vērojam, ka atrodamies kāda nenoteikta un neizskaidrojama nemiera varā, mūs vajā tumšas nojautas, mēs nevaram iejusties acumirkļa stāvoklī, bet paši nezinām kam īsti vajadzētu notikt, lai mēs labi iejustos. Mēs toreiz esam tā saukto aklo dzīņu varā, kurām nav sava mērķa priekšstata. Vissspilgtāki šādas dzīņas izpaužas tā saucamā pārejas laikā, kur bērnība izbeidzas un sākas jaunība. Kādreiz labi audzināts zēns vai meitene sāk savā uzvedībā uzrādīt visādas dīvainības, viņš kāda nemiera, kādu pretēju vēlēšanos un neskaidru domu pilns, ar visu nemierā, bet pats nezina, ko īsti gribētu un kā vajadzētu būt, lai būtu labi. Tas pazīstamais vētru un dzīņu laikmets, kas vecākiem un audzinātajiem jāpazīst, lai izsargātos no aplamībām un nelabojamām kļūdām. Ja dzīnām savi mērķa priekšstati, tad viņas saucam par tieksmēm. Dzīņas un tieksmes ir iedabas, potenciāli vienmēr klātesošas, bet izpaužas tikai, kad rodas attiecīgs iemesls. Līdz ar kādu organisma vajadzību rodas attiecīga tieksme šo vajadzību apmierināt. Izsalkums pamodina tieksmi pēc barības, izslāpušais tiecas pēc dzēriena. Ja nespējam pamodinātās tieksmes apmierināt, tad nonākam lielās ciešanās un drāmatiskos stāvokļos. Ja tieksmes apmierināšana saistīta ar kādu morāles likuma pārkāpšanu, tad izceļas iekšējs konflikts, kurš grūtos gadījumos nerēti beidzas ar dabas uzvaru. Atcerēsimies kaut nabaga zēnu Cibīņu Poruku Jāņa stāstā „Kauja pie Knipskas”. Izsalkums viņu noved līdz skolēna maizei donas, kaut gan viņš pilnīgi apzinās savas rīcības nozīmi un sajūt pret viņu pilnīgu riebumu. Tāds dabīgām dzīnām spēks, kur organisma vajadzība viņas sakāpina un sprindzina.

Blakus dabas līdzdotām dzīnām un tieksmēm kultūrālās attīstības gaitā neskaitāmas mākslīgi izaudzinātas tieksmes, kas neiedzimst, bet ko uzsūc no savas tuvākās apkārtnes. Vienas no viņām mērķtiecīgas un derīgas. Tās paceļ cilvēku no dabas stāvokļa kultūrālās attīstības augstumos. Minēsim tikai bērnu un jaunatnes tieksmes izkustēties, rotaļāties, elpot svaigu gaisu, atrasties brīvā dabā, būt sev līdzīgu sabiedrībā, remdināties un pacelt savu garastāvokli dziesmās, mūzikā, allegoriskās izdarībās, humorā, jaunrādošās asprātībās un attapībā, stāstīšanā, drāmatiskā spēlē, literatūrā un citādās mākslās un labos tikumos. Tiešām, tas ir tas zelts, kas runājot tautas dziesmas vār-

diem, lidinās dzīves sūrumam pa virsu un viņu apzeltī, dara pievilcīgu un tīkamu, sagādā skaistus un atsvoidziņošus brīžus, sniedz apmierinājumu kultūras cilvēka tieksmei pēc laba prieka un tīkamas atslogošanās. Bez šīm lietām arī nekāda laba audzināšana nav domājama. Šiem labajiem momentiem stāv pretīm citi, postoši un gremdējoši spēki - launas dziņas un tieksmes, kas var izvērsties grauļošās un nepārvaramās kaislībās. Minēsim kaut žūpību un hazarda spēles, nesaticību, mēlnesību, mantrausību, ienaidu, atriebību, skaudību, greizsirdību, slinkumu, kļaidonību, nežēlību, cietsirdību. Kas tie par drūmiem gariem, kas uzglūn cilvēkam jau no mazām dienām. Arī šos audzinātājs nedrīkst aizmirst un ņemt ar vieglu roku. Tak še ar pamācībām un gudrām padomiem nekā nepanāksim. Neviena naidīgais tādēļ nepaliks labvēlīgs un draudzīgs, ka tu viņam to kaut praviešu mēlēm ieskaidrosi. Nekāda zinība un gudrība nepalīdzēs. Nepūlies: viņš pats to visu zin labāki par tevi, tak neaizmirsti, ka viņš tumšas sziņas, kaislības varā. Ko nu tur lai darām?

Mākslīgās tieksmes un kaislības aug ieraduma pavēnī. Kamēr viņas nepazīstamas un neierastas, tikmēr viņas nevienā nevaldzina, neviens pēc viņām neilgojas. Mēs taču nekārojam smēķēt opiju vai saņemt kādu kokaina injekciju, mums vienaldzīgs morfijs, heroinis un citas, mums svešas baudu indes. Tāpat neviens no dzimšanas nav smēķētājs un alkoholiķis, cilvēku nīdējs vai launs atriebības gars. Kaut kāda veida jānāk šo lietu ietekmē un ar viņām jāsaros. Gluži tāpat ar vēlamām un cildenām tieksmēm. Neviena no dzimšanas nav gatavs sportists, dziesmu draugs vai cilvēku mīlotājs. To mums dod laba apkārtnē, gudra un mīla audzināšana, kas mūs ved ar šīm lietām sakarā un liek viņām uz mums iedarboties. Ja nu vēl zinām, ka no otras puses, kādas mākslīgi ieaudzētas tieksmes sistēmātiskā neapmierināšana vājina viņas spēku, maziņa viņas pievilcību un beidzot pat apklusina un pavisam izdzēš, kamēr bieža un ilgstoša kārtības apmierināšana viņu audzina lielu un varenu, kad to visu zinām, tad dabūjam savās rokās audzināšanas atslēgu: mums jāgādā, lai mūsu audzēknis netraucēti sildās vēlamā tieksmju saulītē un lai viņam nekad neslīd pāri postīgo, tumšo tieksmju draudīgās ēnās, lai viņš ar tām nesarod un nepakļaujas viņu varai. Protams, to viegli tā teikt, ne tik viegli paveikt. Tas nav ērts mācīšanas

un izglītošanas ceļš, tās nav pamācības un gudri padomi, ko tik labprāt dalām uz visām pusēm. Tā audzināšana tiešākā un īstākā nozīmē, kur mums vispirms jāpūlas tādēļ būt, kādu gribam redzēt savu audzēkni un savu dzīvi tā iekārtot, lai tur tas viss būtu pie rokas, kas viņam vajadzīgs, un tā visa nemaz nebūtu, no kā viņš sargājams un vairāms. Kas grib pats vārtīties dubļos, bet savu pazari audzināt baltu un tīru, tas rūgti pievilās. Nekas nav nedrošāks par padomu bērnu klātienē tādas un tādas lietas nerunāt un nedarīt, itin kā ar to sliktā ietekme būtu jau novērsta. Patiesībā no sava bērna nekā nenoslēpsim, tikai sakāpināsi viņa zīpkāri. Ja jau tu nopietni domā par audzināšanu, tad notīries vispirms pats no nekrietnas runāšanas un skiktiem darbiem un tad pulies tādā tīrākā dzīvē ievadīt arī savu bērnu. Arī tad, protams, tas nebūs viegli, jo mēs neesam saviem bērniem un skolēniem vienīgi au - dzinātāji.

Ar augstāku attīstības stāvokli un lielāku gara briedumu mostas tādas personīgas tieksmes, kas iesaista cilvēku brīvprātīgi izvēlēta dzīves un sabiedriskā darbā. Cilvēkam patīk citu cilvēku cieņa un atzinība. Tieksme iegūt tādu stāvokli viņu labi disciplinē un ienes viņa dzīvē daudz krietnības. Cilvēks, kas vērīgi uzklausa sabiedrības spriedumu, kas sargās kompromitēties un tikt apsmiets, tāds cilvēks atrodas itin kā stingra audzinātāja rokās. To pašu varam teikt par cilvēkiem ar apvaldītu godkāri. Līdzciltieku atzinība un goda parādīšana sakāpina viņu enerģiju un rada tādu garīgo spēku koncentrāciju, ka viņi strādā lielus un atzīstamus darbus sabiedrības labā. Viņi var būt ļoti pašizliedzīgi un ziedoties līdz cilvēku labā. Kā gan citādi mēs varētu saprast tā saucamos sabiedriskos darbiniekus, sevišķi Latvijas lauku apstākļos. Viņi uzliek sev grūtus pienākumus, iegūdami vienīgi sabiedrības atzinību, ja viss labi izdevies un viņi sagādājuši citiem prieku. Arī lielie cilvēces gāri augstu vērtējuši godu un slavu; piekrišana viņus ļoti iepriecinājusi, noraidošā izturēšanās sagādājusi vilšanos un rūgtumu. So cilvēka dvēseles aspektu ar labiem panākumiem izmanto tiklab mājas, kā skolas audzināšana. Tikai jāvairās no tukšas un nepelnītas slavināšanas.

Var kāpt pa tieksmju kāpnēm vēl augstāk, tā saucamo pārpersonīgo tieksmju novadā. Cilvēks pieķeras

kāda no daļajām mākslām, zinātniskai pētīšanai, tehniskai jaunizgudrošanai un ziedo šim savam elkam savu dzīves darbu un izdevīgu stāvokli kāda cita darba nozarē. Lielākie un vērtīgākie atradumi parasti nakuši no šādu nepraktisku ideālistu rokām. Visaugstāki cilvēku pacel labā ideāls, tieksme sekot ētiskajam likumam, būt pašam sev par labā prāta likumu. Turp virzīt jaunatni tad arī īsti nozīmē viņu audzināt šā vārda vistiešākā nozīmē. Augstākais, ko cilvēks pasaulē var sasniegt, ir, ka viņš labu dara ne goda, ne slavas, ne aprēķina, ne kādu citu personīgu tieksmju dēļ, bet tādēļ, ka tas labs, ka labajam kalpot cilvēka prieks un laimīgs dzīves piepildījums. Ja šādu cilvēka gara virzienu atbalsta vēl skaidra, tīra, religiska ticība, tad viņš kļūst neievainojams un var pacelties īstas gara varonības augstumos.

X

X

X

Tā nu būtu dzīņu un tieksmju schēma. Lai aina būtu pilnīga mums vēl reiz jāatceras, ka dzīņas un tieksmes kļūst aktīvas un mums pašiem nojaušamas tikai, kad rodas attiecīgs iemesls, attiecīga organisma vajadzība. Šādu dzīņu un tieksmju aktīvu izpaušanos pavada un apvij īpaši dvēseles stāvokļi, ko saucam par jūtām. Ēšanas dzīņu nejūtām, kad vajadzība pēc barības apmierināta. Tāpat nekā nesajūtām no saviem tieksmju maisījumiem un rakstura, iekams nav radusies vajadzība atsaukties uz ārējiem iespaidiem, piemēram, kādiem traucējumiem. Tad tūlīt mēs pārdzīvojam zināmu savilņojamu stāvokli un reagējam ikviens pēc savas dabas, līdz atkal atjaunojas normāls stāvoklis, un mēs ieejam pasīva miera stadijā. Ne dzīņu un tieksmju potenciālo kļātieni mēs jūtam, bet gan viņu reagēšanu kādai vajadzībai, kādam ārējam iespaidam. Līdz ko rodas kāda vajadzība, viņai savs mērķis, ar kura sasniegšanu attiecīga tieksme atrod savu piepildījumu. Bet pašu šo tieksanos pēc mērķa, viņa sasniegšanu, kā arī nenasniegšanu, proti, cīnīnā zaudēšanu apvij dažādas jūtas un jūtu pakāpes, kas mūsu dvēseles kustības padara spilgtas, krāsainas, atsaucīgas un ietekmīgas. Tiklab prieka kā noskumšanas un sarūgtinājuma, patikas un nepatikas jūtas var uzliesmot ar tādu spēku, ka mēs nonākam itin kā noreibuma stāvoklī. Iekārotais mums iztēlojas ārkārtīgi pievilcīgs, sasnieguma prieks aizrautīgs, iecerēta nenasniegšana dziļi apbēdinoša. Tāds jūtu

skurbums kapina dzinu un tieksmju spēku un palīdz iekāroto sasniegt. Bez šādas jūtu noreibuma piedevas dzinas liktu mums bezdvēselīgi izpildīt organiskās funkcijas. Mēs vegetētu līdzīgi augiem. Se noprotam, kāda liela nozīme jūtām organisma un indivīda dzīvē, kā viņas mūsu gara dzīvi aktivizē un liek mums degt gaišās labpatikas un laimības jūtu liesmās vai arī gruzdēt skumju un sirdssāpju jūtās, katrā ziņā dzīvot spilgti, iespaidīgi, aktīvi. Tā jūtu nozīme cilvēku dzīvē.

Tā rupjos vilcienos mēs varētu jūtas iedalīt trijās lielās grupās. Mēs varētu runāt par stāvokļa, attiecību un izturēšanās jūtām. Se mums maz liet jāuzkavējas, lai pasekotu viņu kustībām. (Skat. S. Philipp "Über uns Menschen".)

Stāvokļa jūtas mostas, kad mēs mērķim tuvōja - mēs vai no tā attālināmies, proti, no stāvokļa, kādā atramies. Pirmā pakāpe - miera stāvoklis, ko sajūtam, kad kāda dvēseles kustība atradusi savu piepildījumu un mēs ar to jau saraduši. Tā apmierinātības pakāpe, beziekāres omulība, palāvība un ticība. No šā stāvokļa izejam, līdz ko pievēršamies kādam iecerētam mērķim. Mēs ieejam cerības posmā, kurš atkal vairākkārtīgi izlokās, sākot ar pirmo, nemierīgo, šaubīgo, svārstīgo uzliesmojumu līdz drošai pārliecībai un vētrainai satrauktībai mērķa tuvumā. Sasniegums mūs ieved prieka stāvoklī viņā dažādos veidos un modifīcējumos. Ja mēs savas dvēseles kustības gribētu grafiski attēlot ar viļņveida svītru, tad prieks atrastos viļņa kalngalā. Pēc pirmā skurbuma pārsūkšanās, sarodot ar jauno stāvokli, jūtu uzplūdi atslābst, viļņveida svītra liecas lejup, mēs ieejam priecīgu pārdomu fazē, atceres jūtās. Ja mērķis nav ticis pilnā mērā sasniegts, tad iespējamas arī vilšanās jūtas. Beidzot viss izlīdzinās un noslīd atpakaļ uz līmeņa, proti, normālā miera stāvoklī.

Kā viļņu kalnam pieslienās viļņu grava, tā nule patēlotām jūtu pacēlumam pieslienās citas jūtas, kas raksturo noslīdēšanu zem normāla miera stāvokļa. Augstāk patēlotās jūtas ir aktivitātes jūtas, kas pavada cenšanos pēc mērķa. Viļņa gravu izveido pasīvā jūtas, ciešanas, kas rodas, mērķi nesaņiedzot, aizvirzoties no mērķa projām prētējā virzienā, zem miera stāvokļa. Ciešanu nojautā miers izzūd, iestājas biedinošs nemiers. Mēs ieejam bailu fazē ar viņu modifīkacijām, kā: rūpes, zūdišanās,

bet strauju bailu uzbrukumā - šausmas. Iestājušās ciešanas ievada zemākajā pakāpē - sāpēs, kuru pašķiras: bēdas, nopūtas, sirdsēsti, smeldze. Tad pamāzām vilņveida svītra sak atkal celties, ciešas norimstas, mēs nomierināmies un beidzot atslogojamies. Tas atvieglojuma, atbrīvošanās jūtas, kurās var kāpināties līdz apgarotām atpestīšanas jūtām, ka tas pēc pārciestas slimības, pēc attaisnojoša tiesas sprieduma, kur taisnība uzvarēja, un vispārīgi pēc grūtām depresijām un graužošiem satricinājumiem. Mēs atkal pacēlamies normāla miera stāvoklī un esam sagatavoti jaunam jūtu pacēlumam vai jaunai slīdēšanai uz leju.

Parasti sekojam vienlaicīgi vairākiem mērķiem un vairāku ciešanu nojautām. Tāpēc tad aktīvās un pasīvās jūtas neseko vienas otrām tik regulāri, kā augstāk patēlots. Dažādu mērķu un nojautu šavīļpojumi spraucas vieni caur otriem un rada dažādus stāvokļa jūtu maisījumus. Ikkurā ciešanu pakāpē var uzpeldēt un atkal nozust mazi cerību vilniņi, līdzīgi tam, kā uz lieliem ūdens vilniem redzam mazu vilniņu parādības. Nozīme arī dažāda cilvēku iedabai iepretim vienai vai otrai stāvokļa jūtu kategorijai. Viens atsaucīgāks aktīvām, otrs - pasīvām jūtām. Vienam jūtu vilni pārskrien ātri, otram - gausi, vienam viņi kāpj augstu un slīd zemu, otram tikko pacēlas virs un tikko noslīd zem līmeņa. Tā rodas dažādība, ko saucam par temperāmentu.

Zināmas jūtu kustības mostas arī bez noteiktiem mērķiem un bez apzinātu ciešanu gaidām. Tie tā saucamie garastāvokļi, ko ierosina apzinīgi neuzverti ārēji ietekmējumi un reakcija pret pārdzīvotiem dvēseles satricinājumiem. Tad atrodamies pacīlātā vai nomāktā, cerību sasprindzinātā vai sāpīgi nomāktā noskaņojumā, paši nezinādami istā iemesla. Novērots, kā arī pie garastāvokļiem diezgan regulāri vilņu kalnam seko vilņu grāva pēc aprādītās vilņveidā svītras, gan tāpat vilniem savstarpēji skāldoties un pakļaujoties cilvēka iedzīmtam raksturam, proti, viņa īpatnējam dzīnu un tieksmju maisījumam.

Jūtas, ko līdz šim esam apskatījuši, iziet no tieksmēm un apzinīgiem centieniem apbalvota subjekta (cilvēka) un virzās uz objektu, kuram pašam šo īpašību nav (lietas). Kāda cita jūtu kategorija izceļas, ja mūsu pieķeršanās vai novēršanās

objektiem šīs īpašības piemīt, proti, ja viņi paši var būt subjekti vai vismaz tiktu par tādiem iztēloti. Tad lieta negrozās vairs tikai ap stāvokli, kādu ienemam attiecībā pret objektu, bet gan, kādas attiecības izceļas starp abējām pusēm: savstarpējas pievilkšanās vai atgrūšanās, draudzīgas vai naidīgas.

Tās mūsu attiecību jūtas. Viņu pamatveidi - mīla un naida. Mīlai divi blakus nozārojumi, raugoties pēc tā, vai mīlamais objekts varenāks vai vājāks par mīlētāju subjektu: cieņa un līdzcietība. Attiecīgie naida paveidi: skaudība un nicināšana ar viņu modificējumiem. Attiecības jūtu partneri - cilvēki un būtnes, ko uztver par līdzīgām cilvēkiem, piemēram, dzīvnieki un dievības, arī sabiedrības un nedzīvas, bet personificētās lietas: zemes, dabas priekšmeti, mākslas darbi uc. Še cieņas jūtas pārveidojas cildenuma un apbrīnošanas jūtās, bet mīla - dailes un pievilcības jūtas, līdzcietība - aizkustinošā un maiguma jūtas.

Trešā jūtu kategorija izceļas, kad mūs saviltno vienlaicīgi attiecība un stāvoklis. Lai izjustu dusmas, atriebību, launu prieku, greizsirdību, pateicību, līdzjūtību, labvēlību un līdzīgas emocijas, tad nepieciešamas nevien draudzīgas vai naidīgas attiecības, bet arī kāda noteikta norise, kā pie stāvokļa jūtām. Ja mūsu attiecīgmju partneris sabiedrība, kurai mēs piederam, tad mūsos mostas ētiskas jūtas, kā: atkarības, pienākuma, kauna, labdarības, goda un tiesību apziņas jūtas. Šīs trešās kategorijas jūtas vienmēr saistās ar mūsu izturēšanos un viņu ietekmē. Viņas tad varam saukt par uzturēšanās jūtām.

Tā gluži vienkāršos un rupjos vilcienos skicēta mūsu jūtu sistēma. Patiesībā viņa bezgala bagāta un smalki niansēta, kā to lasām labos literāros sacerējumos. Viņa nešķirami saistīta ar mūsu dziņām un tieksmēm. Ja mēs dziņas un tieksmes pielīdzinātu degošām pagālēm, tad jūtas būtu tās jauntrās liesmiņas, kas sprēgādamas lēkā ap degošo materiālu, drīz uzplaukdamas, drīz apdzizsamas, bet savā kopībā apkarthi sildīdamas un apgaismodamas. Kā organiskam veidojumam jūtām savs noteikts mērķis un uzdevums, proti, barot un stiprināt tieksmes un dziņas, lai tiktu apmierinātas organisma un individuā vajadzības, ieskaitot arī tās, kuru uzdevums paš aizsardzība. Gan tiesa, apziņa un prāts cenšas tieksmes un jūtas kontrolēt un iero-

bežot, kur viņas draud uzliesmot postošās kaislībās, tak jūtas pūlas no šīm važām izrauties. Stiprus savilņojumus, kuros prāts lielāko tiesu klusē vai pat pavisam izslēgts jau esam pasākuši saukt par noreibumu. Tāds noreibuma raksturs lielākā vai mazākā mērā visām jūtām. Lielās cilvēku ekstāzes un kaislīgie savilņojumi iedarbojas līdzīgi alkoholam, bet klusākās jūtas atšķiras tikai stipruma, ne īpašību ziņā. Jūtu organiskā funkcija taisni meklējama noreibumam līdzīgā dzīnu kāpinājumā. Jūtas var būt tik vajās, ka viņas liekās prāta darbību nemaz neskarām tak ne katrreiz viņas tik vajās.

Noreibums dzīnu dzīvē iedarbojas divējādi. Tas vai nu kapina individa valdošās tieksmes vēl vairāk, vai arī izceļ vajās dzīnas virspusē un tās pāstiprina. Kas skaidrā galvā kildīgs, var noreibuma stāvoklī kļūt vēl kildīgāks, bet cits otrs kildīgais noreibumā ir mierīgāks un saderīgāks. Mākslīgais alkohola noreibums izloka dzīnu dzīvi drīz vienādi, drīz otrādi, raugoties pēc cilvēka individuālās iedabas. Teicīenam, ka viņa mitot patiesība, tā nozīme, ka cilvēkā snaudošās dzīnas noreibumā uzpeld virspusē. Dabīgais, alkohola radītais, jūtu noreibums parasti stiprina jau valdošās tieksmes. Bet ja kādreiz dabīgais noreibums iedarbojas otrādi un snaudošo pārvērš valdošajā, tad noreibuma ietekme stipri kāpinās un daudzreiz notiek eksplozijai līdzīga atmoda, apskaidrošanās, jutības un rakstura pārvērtība, kas cilvēku pašos pamatos pārveido un nelauj atslīgt iepriekšējā stāvoklī, bet rada ilgstošu jaunu dzīnu dzīvi.

Mazliet jūtu noreibuši esam vienmēr. Gluži skaidri nekad, Katrs no mums valdošo dzīnu apsēsts. Noskaņojumi un jūtas, kas šīs dzīnas apvij un pavada, atšķiras no noreibuma stāvokļa tikai pakāpes, ne būtības ziņā. Tiklab vienā kā otrā gadījumā darišana ar pāstiprinātu pašapziņu un ietekmētu domu gaitu. Arī pasīvās jūtas mūs kavē liekas redzēt tā, ka viņas patiesībā ir; arī viņas ievada noreibumam līdzīgu stāvokli. Gluži, kā tas arī pie mākslīgas apreibināšanās ar alkoholu: kādreiz uzplūdu un lieluma manijas vietā iestājas depresija ar asarām un žēlīgām valodām.

Vēl lieki būtu aizrādīt, ka šādu paaugstinātu jūtu un noskaņojumu dzīvi it sevišķi uzrāda bērni

un jaunieši, arī sievietes. Tā dzīves dziidrā rīta rasa, saullēkta rožainā debesmala, ziedoņa vēsmas. Nelaupīsim viņiem nelaikā šo mirdzumu un negrūdisim viņus priekšlaicīgi skepsē. Lai viņi izmana savu jaunību un izjūt laimes noreibumus. Naturālā patiesība, piemēram, pašuzturas dzīve nesatur sevi nekā no laimes. Aiz skaistās lellēs maiguma slēpjas tikai zāgu skaidas vai pakulas, bet sadauzīta skulptūra ir tikai akmeņš drumslas. Skaištums un daile klājas pār visu kā raibie tauriņi un puķu ziedi, kā arhitektoniski locekļi un ornamentī. Pēcāk viņi nonāks arī pie skepses, bet, lai šī būtu nopietna dzīves skatīšana, viņai jānostaigā garš pozitīvas domāšanas, gribēšanas un jušanas ceļš, kas ejams ar daudziem maldiem un biežu atpakaļgriešanos. Kas iesāk ar visa apšaubīšanu un noliegšanu, kas ar nicināšanu pāriet nepārdzīvotam, neizzinātam un neizjūstam, tas kļūst nelaikā vecs un nabags. Viņam atliek vai nu tikai saigums un ieskābums, vai mākslīgās apreibināšanās posts. Abi šie spēkotie brāļi sastopami ik uz soļa, un abi vienlīdz nozīmīgi dzīves tukšuma, kailuma un skarbuma vairošanā. Izradās, ka vissteidzīgākais un nekautrākais visa atsegums nav vislielākā dzīves gudrība. Visam jāizaug dabīgas attīstības ceļā.

X

X

X

Ikkatra tieksme var uzliesmot kaislību ugunīs. Tad cilvēks gan manto neticamus garīgus spēkus un izturību, bet viņa spriešanas lauks stipri sašaurinās, viņa aktivitātē stipri apvij jūtū elementi. (T. Celms "Patiesība un šķitums".) Viņš savus mērķus priekšstatus sāk nesamērīgi ideālizēt, nemaz vairs neredzēdams trūkumus un ēnas puses.

Ar to nu audzinātajam jāreķinās un jāmeklē atrisinājums. Audzināšana cenšas tieksmes veidot pēc savām normām un ideāliem, vienas nomācot vai pat pilnīgi nosmacējot, citas modinot un stiprinot, bet stājoties arī tām ceļā, kur viņas draud uzliesmot kaislībās. To cilvēka dvēseles aktivitāti, kas tā var viņa paša tieksmes un kaislības valdīt un vadīt pēc labākām atziņām un pārliedzības, kas var likt vienām tieksmēm apklust, citām piepildīties darbos un dzīves īstenībā, šo dvēseles aspektu saucam par cilvēka patvaļīgo gribu. Par cilvēkiem, kas tā spēj skaidri un noteikti sekot savām pār-

liecībām un skaidra prāta atzinumiem, iet pretim paša spraustiem mērķiem, par tādiem cilvēkiem sakām, kā viņiem cieta griba, arī, ka tie rakstura cilvēki. Tāds Viļa Plūdona nptēlotais Atraitnes dēls. Arā ziedonis, lielpilsētas trauksme priecāties un baudīt, tvert katru laimes sajūtas acumirkli, nogremdēties tīksmē, radīt ap sevi lieglaimības rožaino miglu, bet viņš sēd savā jūmt - istabīnā pie grāmatām un neapnīcis mācās dienu un nakti, lai piepildītu savu sapni - ieceltu savu māmuliņu saulītē, ietārtu viņu zīdā un samtā un sēdinātu godgaldā. Kur tāda garīga spēka trūkst, kur tieksmes un kaislības nem cilvēku savā pavadā, tur runājam par vājas gribas vai pat bezgribas, arī par bezrakstura cilvēkiem. Tāds Kārļa Skalbes Pirtnieku Ansis pasakā „Laimes vārdiņš”. Viņš, kā labs dēls, grib aiznest mātei mājā svaigu klīngeri un iebāž to kabatā. Bet tieksme apmierināt savu izsalkumu viltīga. Viņa čukst Ansim ausī: nu radziņu, to jau var nolaūzt; pēc tam - galiņu, tad - pusīti un, pirms Ansis attopas, klīngerišs pa druscinai vien apēsts. Ansis grib uzcelt mātei siltu priežu koka mājiņu. Bet tad viņu savaldzina mantrausības velniņš, un Ansis aizmirst nevien mātes mājiņu, bet vispārīgi katru cilvēcību un paliek savai kaislībai pār vergu. Kārdinājumu un grūtas izšķiršanās situācijās cilvēki izcīna smagas iekšējās cīņas, nonāk drāmatiskos stāvokļos. Tādu iekšēju drāmatismu notēlojis Augusts Saulietis stāstā Purvā. Krietnais Liepa pie alus glāzes apsolijs kaimiņam Siliņam par labu pie tiesas noklusēt patiesību, lai no Sīļa saņemtu upītes līci ar ūdenskritumu dzirnavu celšanai. Otrā dienā godīgā Liepas dvēselē sacēlas nežēlīga vētra, kas viņu plosa un vārdzina, līdz nāk noskaidrošanās un labā griba uzvar. Kur patvaļīgā labā griba pilnīgi pārvalda dzīvas un tieksmes, tur tāda cīņa lieka, tur cilvēks rīkojas droši un skaidri sāskanā ar savu raksturu, proti, savu labo gribu. Tur runājam par iekšīgo vai tikumisko brīvību. Tāds cilvēks iekšēji brīvs, kas vadās no savas labās gribas. Kur šā momenta trūkst, kur tieksmes un kaislības nem cilvēku savā varā un liek viņam darīt, ko viņa labākā apziņa negrib un nevēlas, tur runājam par iekšējo nebrīvību, iekšējo verdzību. Tā nu redzam, ka rakstura stingrība un cieta griba vēršas vispirmā un galvenā kārtā pret sevi pašu. Tas labi jālegaumē. Ir piedzīvots, ka cilvēki vienkāršu ietiepību un stūrgalvību iedomājas par stingru raksturu un tur sevi ar savām vajībām tikko ne par tikumiskiem va-

roņiem.

Pilnā gribas akta izšķirām atsevišķus momentus. Vispirms rodas kāds ierošinājums, cilvēks ko noko grib. So momentu sauc par gribas motīvu. Kad tāds radies, tad seko viņa pārdomašana, iztīrājums. Kādreiz šē rodas lielas grūtības, jo nevar izšķirties ne par, ne pret motīvu. Kādreiz pie šīm pārdomām tā i paliek un pēcāk rīkojas, ka iznāk. Ja nu tomēr notiek noskaidrošanās, tad seko lēmums tā vai citādi rīkoties. Tā izlemtu motīvu nu sauc par nolūku. Tagad atliek lēmumu izpildīt, nolūku sasniegt. Bet tur nu rodas vislielākās grūtības. Kādreiz pietrūkst vīrišķības un drosmes. Rīcība var kādam nepatikt, var sastapt pretestību, izraisīt sadursmi. Vājāka rakstura cilvēki šādos gadījumos savus lēmumus nepilda, bet meklē kā nekā no skaidras, gaišas un konsekvēntas rīcības izvairīties, iet kādus aplinkus ceļus. Ja nu tas notiek ar atbildīgiem darbiniekiem, kas sēd augstos krēslos, tad lietas sarežģijas, groži izslīd no rokām un darīšanas iet grēizi. Krietna pilsona pienākums tomēr sekot saviem paša lēmumiem un viņus pārvērst darbos, protams, pieņemot, ka tie labās gribas lēmumi. Vēl biežāk nolūki paliek tikai nolūki vienkāršas neuzņēmības, garīga kūtuma un fiziska slinkuma dēļ. Klasisks paraugs šē krievu rakstnieka Gončarovā notēlotais Oblomovs. Tas bagāts muižnieks, kurš pēc sava laika paraduma iesācis ierēdņa karjēru Pēterpilī, bet nekā neizkalpojies un sācis vienkārši slinkot, vārtīties pa gultu. Viņam nolūks uzrakstīt savu muižu pārvaldniekam vēstuli ar dažādiem saimniecības uzlabojumu projektiem. Bet viņš nevar uzņemties vēstules rakstīšanu, atliek no dienas dienā, no gada gada, līdz pats nonīkst un aiziet nezinā, vēstules neuzrakstījis. Tā cilvēki daudz ko nodomā un daudz ko grib, bet maz panāk. Trūkst gribas spēka, neatlaidības, drosmes un izturības. Nav rakstura.

Tā tik rupīgi savus gribas motīvus, protams, iztīrājam un izlemjam tikai svarīgos, īpatnējākos un svešākos gadījumos, kur trūkst iemīta cēla vai kur apzināties nopietnas atbildības priekšā. Ikdiēnas dzīvē gan parasti gribas motīvam tieši seko izpildījums. Daudzi cilvēki nemaz nav spējīgi tā visu ko izdomāt un izlemt. Viņi rīkojas pēc kādas parocīgas schēmas, piemēram, pēc citu parauga. Kā jau tie citi visi, tā es ar. Tāda sekošana vispārībai vai kādam atsevišķi izraudzītam un uzticību iegū-

vušam cilvēkam stipri ērta un viegla: nav jālauza galva ar domāšanu un prātošanu, nav jāuzņemās pašam kaut kas tāds, kā sekas nav īsti pārskatāmas, nav arī atbildības sajūta tik akūta. Sekojot citu ļaužu paraugam, mums tāda kā drošība, ka mūsu rīcībai nebūs nekad nepatīkamu seku, jo, lūk, citi jau ar tā dara, un viņiem tas iet no rokas. Mums tā kā mazāk riska un atbildības. Cilvēkus, kas tā savā rīcībā atkarīgi no citu ļaužu paraugiem, mēdz saukt par apkārtnes cilvēkiem. Viņi katrreiz bažīgi apmet acis apkārt, sak, vai citi ar tā dara, ko viņi teiks par manu rīcību, vai tas viņos atradīs atzinību un piekrišanu. Šāda veida rīcību, protams, sastopam visbiežāk pie bērniem un jauniešiem, kas audzināti kopmītnēs un internātos, korporācijās un slēgtās mācību iestādēs. Cik talu šāds gribas automatisms traucē cilvēka patstāvīgu domāšanu un brīvu izšķiršanos, tik viņš mums jāuzskata par negatīvu, masificējošu un sadzīvi paseklinošu paradību.

Vērtīgāka un atzīstamāka bāzēšanās vecos labos ieradumos. Katrā tautā no visvecākiem laikiem glabājas milzums derīgu un jauku ieradumu. Mēs viņus uzsūcam jau bērnībā no savas tuvākās apkārtnes, un viņi uzkrājas mūsu apziņā kā laba un vērtīga manta, ko lietojam pēc katrreizējas vajadzības. Atcerēsimies tikai gērbšanās, dzīvokļa iekārtojuma un kopšanas, azaidu turēšanas, sabiedriskās pieklājības un smalkjūtības, svētku svinēšanas, sēršanas un dažādu izdarību ieradumus. Cik viņi neaiztaupa mums lieku pūli, cik neizdevušos pasākumu un aplamas rīcības. Tādus ieradumus saucam par tradīcijām, un cilvēkus, kas pie viņiem turas, par ieraduma vai tradīciju cilvēkiem. Visā visumā tā atzīstama un atbalstāma paradība, tiklab atsevišķa cilvēka, kā sabiedrības un tautas dzīvē. Krievu dzejnieks Puškins teic, ka ieradumi mums tiek doti no augšienes par aizstājēju laimei. Un patiesi, cilvēks bez labiem ieradumiem līdzīgs kugim bez attiecīga balasta: viņa gaita nedroša un svāidīga. Latviešu sakāmvārds teic, ka ieradumam liels spēks. Tāpēc mums jāgādā par labiem ieradumiem. Un patiesi, audzināšana lielā mērā sastāv no ieradumu kultivēšanas. Te gan nav jāaizmirst, ka tāpat veidojas arī nevēlami un pavisam negatīvi ieradumi. Tur palīdzam saviem bērniem pašī ar sava rakstura nepilnībām, ar apkārtņā valdošiem netikumiem un it sevišķi, pakļaudami bērnus tā saucamiem blakus audzinātajiem: izlaistiem rotaļu

biedriem, ielai un nekrietniem pieaugušiem cilvēkiem, kuri bērnu un jauniešu pavešana un samaitāšanā atrod sevišķu baudu.

Vispārīgi ņemot, sekošana ieradumiem un tradīcijām laba un veicināma lieta, tak arī ne bez iebildumiem un robežām. Kur tā rigorozā veidā sāk kultivēšanu parāšām, tur sabiedriskas dzīves attīstība apstājas un sastingst. Vietējā dzīve pārvēršas par pīļu dīķi, par K. Skalbes notēloto barotu cūku zemi, par pūstošu purvu ar indīgiem izgarojumiem, kur netiek vairs uzņemtas un ciestas nekādas svaigas domas un jaunas mācības. Tur jau ieradumi labas dzīves un garīgās attīstības kavekli. Tāpēc arī ieradumiem jāpārveidojas, jāpārdodās savā laika kultūralām prasībām, jāturas tautas garīgās attīstības līmenī. Kur tas tā nav, tur laiku pa laikam notiek lūzumi un dažādi satricinājumi. Par labiem tradīciju cienītājiem pazīstami angļi. Ja tautas liktu rindā pēc viņu pieķeršanās savām tradīcijām, tad mēs laikiem būtu rindas otrā galā: nebūs jau gluži bez pamata mūsu ciltisbrāļu lietuvju spriedums par mums, ka mēs esot bez tradīcijām.

Audzinatejam visvairāk rupju dara tā saucamie impulsīvie jūtu cilvēki. Tie ātri iekarst un tūlīt rīkojas, bez apdoma un parlikšanas. Protams, pārsteigšanās neizbēgama, rodas konflikti un dažādas grūtības. Teiktais daudzreiz jāatsauc, padarītais jāmēģina labot. Tak, izlietu ūdeni sasmelt nevar, tāpēc bojājas attiecības ar līdzcilvēkiem bez jaunas gribas un tīšiem nodarījumiem. Viņu nelaime tā, ka gribas motīvu bagātīgi apvij jūtu elementi, kas ietekmē izšķiršanos bez skaidras un vispusīgas parlikšanas. Viņi var būt ļoti atsaucīgi, izpalīdzīgi, pašaiizliedzīgi, var būt labā mesties briesmās, ziedoties. Bet tāpat iespējamās arī pretēja rakstura rosības, raugoties pēc ikreizējiem gribas motīviem un subjekta iedzimtā rakstura. Taisni pie šiem cilvēkiem vislabāki redzams, cik maz ar labiem nodomiem un prātu var grozīt cilvēka dabu resp., cik grūts un lēns ir tikumiska rakstura audzināšanas darbs. Esmu pazīnis gaišus un labvēlīgi iepretim līdzcilvēkiem noskaņotus sabiedriskus darbiniekus, kuri neizsakāmi daudz cietuši no savas nemitīgās pārsteidzības. Viņu labā griba un apņēmība izsargāties no ātras un nepārliktas rīcības nekā tiem nepalīdzēja, un viņi nenieka nespēja darīt, lai pasargātu

sevi no nevajadzīgiem konfliktiem un tādām dar -
biem, kas jānožēlo. Tik mazs mūsu gudrības spēks,
kur tieksmes un jūtas nēmušas cilvēku sava vārā.
Tur gribas automatisms izvēršas par cilvēka likte -
ni un sagādā viņam grūtus pārbaudījumus, neraugo -
ties ne uz cilvēka izglītību, ne bagātīgiem: pie -
dzīvojumiem un labu gribu "kaboties", proti, saval -
dīties. Ja šie kas grozāms, tad gan vienīgi maigajā
bērnībā, tieksmju izzarošanas un jūtu veidošanās
laikā. Šie tiešām ko padomāt, lai mēs ar savu pai -
dagogisko palīdzību nenāktu par vēlu, kad jau ne -
kas vairs nav darāms.

Literāros sacerējumos daudz un dažādi notēloti
cilvēki ar tā saucamo vienpusīgo vai fanātisko gri -
bas automatismu. Cilvēks kaut kā pieķeras vienam
domu virzienam un sāk no šā viedokļa pieiet visām
dzīves parādībām, tā nonākot smieklīgās un arī tra -
giskās situācijās. Pirmējo stāvokli spilgti notē -
lojuši brāļi Kaudzītes romānā "Mērnīku laiki".
Švauksts nēlabojamš āksts, Pietuka Krustīnš pār -
spīlēts tautībnieks. Tak netrūkst šai zinā arī dzi -
li drāmatisku personību. Dostojevskis romānā "No -
ziegums un sods" rāda, kā sev piedēvēta pārcilvēka
ideja padara medicīnas studentu Raskolņikovu par
slepkavu: viņam jāiegūst izglītība, lai aplaimotu
cilvēci ar sava gara pārakumu. Bet tur vajadzīga
nauda. Tā ir kādai riebīgai vecenei - auglotājai.
Izperinās doma veceni noslepkavot un tā iegūt nau -
du. Viss notiek, kā izplānots. Tikai Raskolņikovs
nu vairs nav ne students, ne gēnijs, bet vienkāršs
slepkava, kas meklē klusināt savu nēmieru labprātī -
gi uzņemta soda izciešanā.

- Automatiskas gribas parādības visā visumā uzskā -
tāmas par cilvēka dabas vajību, par zināmu nepilnī -
bu. Dzīves skola dažu ko šie labo, rūgti pārdzīvoju -
mi un vilšanās dara cilvēku apdomīgāku, māca ap -
svērt savus vārdus un darbus, izsargāties vismaz
no gauži rupjām kļūdām. Tak, šie arī sava pretēja
pusē. Ja mums ikkātrs nēcinš būtu tā rūpīgi jā -
apsver, jāiztirzā un jāizlemj, tad gan mēs būtu pā -
rāk tūlīgi un nēciešami garlaicīgi. Ko gan tāds
cilvēks derētu pie auto stūres, līdmašinā vai kon -
certa zālē pie klavierēm? Mums nēpieciešamas nē -
skaitāmas gatavas, izkoptas un izveidotas kustības,
kas seko motīvam bez vilcināšanās, noteikti, korek -
ti, nēkļudīgi. Tā ejam, runājam, darbojamies. Tādas
gatavas precīzas kustības saucam par automatizētām.
Tāpat audzināšanas gaitā jāautomatizē daudzi gri -

bas akti. Neskaitāmos sadzīves momentos mēs zinām bez kādas domāšanas un pārlikšanas, kā mums jāatbild, kā jārikojas, kāds stāvoklis jāienem. Mēs zinām, ka cietušam jāpalīdz bez kādas domāšanas, ka izsalkušam jāpasniedz maizes kumoss, ka glaimi un meli jānoraida, ka jāiet taisns ceļš bez aplinkiem un izvairīšanās, jādara pienākums, jāuzņem atbildība un jānes sekas. Pārlikšana un izlemšana lai paliek svešākiem un sarežģītākiem gadījumiem, kur varam tikt izprovocēti uz neapdomātu, pievilti, ieģrūzti likstās un situācijās, kas neatbilstūsu tukumiskiem ideāliem, kur izšķiršanās sekas var būt tādas un citādas. Bagātīga gribas aktu automatizēšana un nostiprināšana tukumisko ideālu plāksnē viens no cēlākiem un dīzenākiem labas audzināšanas uzdevumiem. Ar tādu labu mantu izriekots jaunais cilvēks iet dzīvē itin kā rotaļdamies, viss viņam labi izdodas, visur viņš drošs un pašpārliecināts un saņem dzīves balvas kā likumīgu daļu un pienācīgu algu par labi veiktiem pienākumiem. Tur nav vietas neveiksmēm, rūgtumam, Ignūmam, dzīves un līdzcilvēku tiesāšanai un pelsānai. Kurš gan negribētu savu bērnu redzēt laimīgu! Nu tad pelnīsim viņiem šo laimi ar rūpīgu un labu audzināšanu. No gaisa nekas nekrīt. Jāiegūst un jānopelna.

Tā nu esam vietu vietā pieskārušies cilvēka attīstības ceļam no iedzimtā kailā pašuzturas instinkta līdz patvaļīgai labai grābai, tukumiskam raksturam, līdz augstvērtīgiem automatizētiem brīvas gribas aktiem. To tā viegli pārsolot milzu zābakos, bet ne tik viegli pārverst reālā pādagogiskā īstenībā, izvadīt cilvēku tam visam laimīgi cauri no bērna autiņiem līdz atbildīgam dzīves darbam. To tēvu un māti, kas var likt roku uz sirds un ar labu apziņu teikt: to esmu gribējis un darījis, to esmu vārējis un patiesi piepildījis, to tēvu un māti sauksim par laimīgiem cilvēkiem: viņi likuši pamatu jaunai cilvēku dzīvei, jaunai sabiedrībai un jaunai iekārtai. Tad varēs runāt arī par istu demokratismu, jo labas iekārtas pamats ir labi cilvēki.

MĀTES SKOLA

Mātes skola - pirmais ceļa gabals cilvēka mūžā. Lielais čehu pēdāgogs Amoss Komenskis tā apzīmēja bērna attīstības posmu no dzimšanas līdz pilnam 6. gadam, proti, līdz skolas mācību sākumam. Arī šis laiks sprīdis bērnam ir skola, kur viņš no saviem vecākiem saņem gādīgu un mīlu kopšanu, pirmās mācības un šim attīstības stāvoklim piemērotu mīlīgu un garīgu audzināšanu. Tas, ko šis bērns manto, noder par pamatu visai turpmākai izglītībai un audzināšanai, ja pat visai turpmākai dzīvei. Katrs attīstības posms mūžā vienreizīgs, un arī katrs audzināšanas uzdevums atrisināms tikai vienu reizi. Neviens mūžā acumirklis neatkārtojas, un neviena audzināšanas momenta nevaram atsaukt atpakaļ. vai nepareizi darīto izlabot: kas nāk pēc aizlidojušā acumirkļa, tas ir jau jauns acumirklis ar jauniem audzināšanas uzdevumiem. Bērna dvēsele nav papīra lapa, kur varam nodomāto rakstīnu uzvest, pēc tam dažādi korigēt, papildināt, izgludināt un tad pārakstīt tīri un bez kļūdām. Nē, bērna audzināšana drīzāk lenta, kur audzinātājam noteiktā acumirkli un vienreizīgi jāatrisina dabas un audzināšanas ideāla nosprausti audzināšanas uzdevumi. Ko palaižam garām, tur daba un apkārtne dara savu. Ko atrisinām nepareizi, tas būs turpmāk traucējums, defekts. Atkārtot un izlabot nekā nevaram. Varam vienīgi turpmāk uzmanīties un darīt labāki, izvairīties no jaunām kļūdām. Audzināšanas uzdevumi jāatrisina ikviens savā laikā un bezkļūdīgi. It sevišķi tas svarīgi kamēr bērns vēl mazs, mātes skolas un jaunākajos skolas gados. Pēcāk audzinošā ietekme pamazām sašaurinās viņas vietu soli pa solim ieņem pašaudzināšana. Bērns pakāpeniski atbrīvojas no mūsu aizbildniecības un ar pilnu 20. - 21. gadu kā nekā jau izgājis lielajā dzīvē, ņēmis savu lietu vadību savās rokās. Tad mūsu pienākums izpildīts, un mums pašiem jāpalīdz viņam kļūt neatkarīgam un brīvam no mūsu vadības un aizgādības. Nu varam būt tikai viņu draugi, gudra padoma devēji, klusi labvēļi. Kā viņš tagad šo mūsu tuvumu uztver un izlieto, tā jau viņa darīšana. Ja audzināšana bijusi pareiza un sekmīga, tad tagad vairs grūtības nerodas. Citreiz vecāki nevar atrast no savas vadošās lomas. Tad rodas pazīstamie vecās un jaunās paaudzes konflikti. Liekas, ka bērni tīšu prātu grib to, ko vecāki ieskata par kļūmīgu un nepie-

ļaujumu. Varbūt kādreiz tas tā arī ir, tomēr katram cilvēkam tiesība savu dzīvi kārtot pēc saviem ieskatiem un būt pilnā mērā atbildīgam par savu rīcību. Vecākiem ar to jāsamierinās. Viņiem tas ar nav grūti, ja viņi atceras, kā paši savā laikā rāvēs lauka no savu vecāku vadības.

Bet šodien viņš vēl mazs un nevarīgs mūsu rokās. Gan tiesa, gluži tukšām rokām daba nav viņu šurp sūtījusi. Organiskā zinā viņam līdzī jau pilnīgi gatavas spējas, piemēram, bārības uzņemšanā. Gadāts arī par piemērotu bārību pie mātes krūts. Viņš māc arī savas vajadzības jau pieteikt ar enerģisku kliedzienu un netiksmē saviebtu sejiņu, ar strikti izteiktu nē. Nav ilgi jāgaida arī uz pirmo smaidu, uz apmierinātu jā. Enerģijas uzkrāšanās rada vajadzību izpausties kustību dzīvai, pagaidām rociņu un kājiņu cilašanās veidā. Kad visas citas vajadzības apmierinātas, savās tiesībās stājas miera dzīva - ilgā un labā miegā. Tā nu viņš raisās un atveras kā pumpurs. Vērīgas kopējas, īsti mātes acs visas viņa kustības saprot un zin, kā uz tām reagēt, kā gadāt, lai viss būtu, kā tam jābūt. Savās rokās grāmatās viņa jau izlasījusi, kā iekārtojami ēšanas laiki, kad un kā viņš mazgājams, kā sedzams un guldāms, kā palaujams brīvām kustībām, kā vedams sakarā ar svaigū gaisu un pakļaujams saules un brīvu vēju ietekmei. Viņa zin, kāda nozīme kopšanā un audzināšanā režimam, un ar šo lietu negaida, kamēr bērns paaugsies, bet ievēd viņu ar pirmo dienu, ir konsekventa un neatlaidīga ievestās kārtības pildīšanā un labu ieradumu veidošanā. Tas viņai ļoti labi atmaksājas, jo viņas bērns ir mierīgs un veselīgs, labi attīstās un pieņemams miesas svarā un kustībās, tāpat gara spējās, gluži pēc šīm vajadzībām sastādītām tabulām.

Tak nevar nenākt, kam jānāk. Bērns nav tikai organisms, bet arī indivīds, un viņa individuālitate nekavējas drīz vien sevi pieteikt visdažādākos veidos. Tīri pabrīnies, ka viņš iekāro taisnīgas prasības un dara, ko viņam liedz. Jau otrajā dzīves gadā viņš pūlas izvest savu prātu, bet 3 - 4 gadu vecumā pārdzīvo pirmo īstās saslēšanās momentu. Viņš negrib padoties ne labām pamācībām, ne labināšanai un pierunāšanai; rāšanās neatstāj uz viņu nekāda iespaida. Jūs zaudējat pacietību un mēģināt viņam iesist, viņš sit pretim, kož, skrāpē, kliedz, spārdās. Vārdu sakot, uzstāda vecākiem un audzinātājiem šķaidru un gaišu jautāju-

mu: šē nu es esmu ar savām cīņām, varas un baudas tieksmēm, kā nu jūs domājat tikt ar mani galā, kā panāksiet savus audzināšanas mērķus un kā saskaņosiet savu rīcību ar tagadējā laika pādagogiskām mācībām un idejām. Patiesi gan, šē audzināšanas jautājums izvērsās visā savā lielumā un sagādā grūti atrisināmas mīklas.

Vecā autoritatīvi formālā audzināšana šē daudz galvu nelauzīja. Viņai bija darīts zināms, ka "cilvēka sirdsprāts ļauns no mazām dienām" un ka šai nelaimei vienas pašas zāles, proti, bardzība, rīkstes. Liec koku kamēr viņš jauns un salauz sava bērna pretestību kamēr viņš vēl mazs. Savā laikā tas bija skaidri un pārliecināši. Vecāki žagārēja un siksnoja savus mazos un lielos bērnus ar labu apziņu, gribēdami viņiem sagādāt mierīgu un pānsamu dzīvi toreizējo laiku apstākļos, kad no cilvēka prasīja bezierunas pāzemību, bijāšanu un mēmu paklausību, kad viena pusē bija absolūta vara, otrā - pilnīga beztiesība. Par labu kārtību un bezierunas pādevību gādāja žagari, pātaga, koki; pāra vagars, pāra tiesas sulainis, pāra pārminderis, skolotājs feldfēbelis. Sitieni un pārieni bija visas gudrības iesākums; augstākie tikumi - bijība, pāzemība, paklausība. To mācīja un prasīja skola, baznīca, darba vieta, apkārtnē, administrācija. Audzināšanas ideāls bija bijīgais, pāzemīgais, paklausīgais cilvēks, prāti, cilvēks bez savām domām un sava sprieduma, bez pretenzijām uz savu tikumiski brīvo gribu. Tā domāja sabiedriskās iekārtas noteicēji un cilvēku nomācošais vairums. Štūrgalvīgais mazākums izjuta uz savas muguras savas pārstāvēģās domāšanas sekas. Gluži šī pati ideologija noteica arī vecāku rīcību: bērns taču vecāku apakšnieks, atrodas viņu vadībā un noteikšanā. Ja nu šis negrib paklausīt, tad, protams, tāda pretestība ar rīkstēm un žagariem salaužama. Audzināšanas ideāls bija primitīvi vienkāršs, audzināšanas metodes konsekvēntas un skaidras. Tā domāja un rīkojās visi. to uzskatīja par pāreizu, nemaldīgu un nē ar ko citu neaizstājamu. Ja kāds cilvēks uzrādīja dzīvē rakstura trūkumus, tad par viņu teica ka viņa vecāki taupījuši rīkstes. Labs cilvēks bija gandrīz sinonims bērībā pietiekoši žagārētam cilvēkam. Nav jādomā, ka toreiz vecāki savus bērnus nemīloja un necentās arī ar laipnību un mīliem vārdiem viņos dēstīt labus tikumus. Kās par to šaubītos. tas lai iepazīstas ar latviešu tautas gara mantām, isti tautas dziesmām par māti

un bērnu. par ģimenes dzīvi un bērnu audzināšanas ierašām. Tur blakus stingrībai un žagariem atrodam tādu sirsnību, dvēselisku siltumu un mīlu jūtu bagātību, tādu sava uzdevuma gaišu un skaidru izprasaņu, tādu vienkāršu, patiesīgu un labvēlības jūtu apdvēstu pieeju bērnam dabai un saprašanai, ka mums arvien vēl tur ko mācīties un padomu smelties mūsu tagadējo laiku neskaidrajos un juceklīgajos pedagogiskos virzienos un novirzienos. Autoritāti, formālā audzināšana, neraugoties uz savu sodu un žagaru kultu, ar savu vienību un viengabalainību vispārīgi uzturēja dzīvē daudz laba un cienījama, vispirma kārtā, priekšzīmīgu darbu un pilnīgu cienu iepretim pienākumam. Bet isti mūsu latviskā audzināšana tautas dziesmu notēlojumā katras atzinības un pat apbrīnošanas cienīga. Nešaubos, ka mūsu tauta, kad viņa būs pasaules raibumu un seklumu pietiekoši iepazinusi, reiz atgriezīsies pie savu tautas dziesmu dzidrajiem gudrību avotiem un mācīsies gūt vienkāršību un skaidrību arī audzināšanas pienākumos.

Turpmākā attīstība veco laiku stingrajai audzināšanai daudz ko nodrupinājusi un nolauzījusi, daudz ko devusi jauna un arī labāka vietā. Jau viduslaiku beigu cēlienā Dienvideiropas zemēs audzināšanu sāk ietekmēt renesanse ar humānisma mācībām. Skolu izglītības priekšplānā askētiskā mūka vietā parādās smaidīgs un dzīvot priecīgs pasaulīgais cilvēks. Jau sāk daudzināt katra atsevišķa cilvēka, arī bērna. Ipašo un vienreizīgo vērtību un nozīmi, jau prasa, ka audzinātāja aktivitātei un audzināšanas metodēm jāpieskaņojas bērna īpašai apdāvinātībai, viņa dabas dotībām. Bērna persona ievirzās audzināšanas centrā, metodes sāk pielāgoties viņa spējam un acumirkligam attīstības stāvoklim. Sāk atzīt bērna tiesību uz prieku, gaišu un nesarūgtinātu bērnību. Ziemeļeiropas zemēs šīs pašas idejas dēsta reformācijās kustība ar savām mācībām par vispārīgo priesterību. Še pedagogi prasa lai rīkšus saujai blakus būtu abols vai cukura grauds, proti, ka bardzībai jāiet roku rokā ar mīlestību un laipnību, ka abi šie aspekti audzināšanā nepieciešami un vienlīdz vērtīgi.

Tak visdziļāki Eiropas apgaismoto sabiedrību savilņo franču 18. g.s. ģeniālais filozofs un pedagogs Žanis Žaks Rūsso ar savu uzstāšanos pret katra veida formālismu un konvencionālismu dzīvē un audzināšanā. Viņš vārda pilnā ziņā iezvana brī-

vas individuālās audzināšanas laikmetu, gan, protams, pagaidām tikai idejiski un tikai sabiedrības virsslāņos. Viņa pādagogiskās idejas, ietērtas asprātīgās sentencēs un aforismos, stipri pretrunīgas, reizēm pat paradoksālas. "Vislabākā audzināšana nemaz neaudzināt", "Viss labs nāk no Radītāja rokām, visu samaitā cilvēka rokas", tā skan viņa pādagogiskie domu zibeni, kas, protams, tika dažādi uztverti un iztulkoti un atrada dažu du izlietojumu praktiskā audzināšanā. Visdziļāki sabiedrību ietekmēja Russo belletristiskie sācerējumi, īsti viņa romāni Jaunā Heloīze un Emīls. Mākslas tēlos un simbolos autors rāda jauno dzīvi, kur cilvēki atgriezušies pie dabas un vienkāršības, dzīvo skaidru un laimīgu dzīvi. Jaunie cilvēki savā dzīves biedra izvēlē nerēķinās vairs ar vecām tradīcijām un kārtas aizspriedumiem, bērni aug pašdarbīgi, brīvi un mācās no pieredzes un savām kļūdām, sekojami savai iedzimtībai un savas dabas dotībam. Šo tēlojumu ietekme sabiedrības augstākajos slāņos bija patiesi fainomenāla. Lai atgrieztos pie dabas, cilvēki atstāj pilsētas un pāriet dzīvot lauku vienkāršībā, mātēs sāk atkal pašas zīdīt savus bērnus, vecāki paši nodarbojas ar savu bērnu audzināšanu. Sakarā ar prasību audzināt ne oficiēri vai ierēdņi un galmeņieku, bet vispirma kārtā apgaismotu, izdailotu, atbrīvotu, humānu un tolerantu cilvēku, gan augstāko aprindu audzināšana ieviešas zināma vienpusība: aug nepraktiska, dzīves darbam netvirtināta, īstenībai pasveša paaudze, tā sauktā zelta jaunība, kurai pēcāk grūtāki nācās atrast dzīvē savu vietu. Tas tomēr nemazināja lielā pagriezienu svaru un nozīmi. Vecie kārtu aizspriedumi, konvencionālisms un samākslotie dzīves nosprotojumi, tāpat formāli autoritātīvā audzināšana bija saņēmusi triecienu, no kura vairs neatspirga. Sakās neatlaidīgā meklējumi un jaunuzbūve, pirmāk Francijā, bet pamazām, soli pa solītim visā civilizētā pasaulē. Zināmu apjukumu jūsmīgajos Russo piekritējos radīja vienīgi viņa pašā pretrunu pilnā dzīvē, īsti, kad viņš savus pašus bērnus nodeva bērnu namā un neinteresējās par viņu audzināšanu.

Pie mums brīvās audzināšanas idejas izplatījās ar lielu novēlošanos galvenā kārtā ar krievu rakstnieka morālfilozofa un pādagoga L.N. Tolstoja rakstu starpniecību. Nevar teikt, ka Tolstojs būtu tiešs Russo pādagogisko ideju turpinātājs. Toreiz jau brīvās audzināšanas idejas bija visās zemēs at-

radušas savu atbalstu un savus priekšcīnītājus saskaņā ar savas zemes un tautas tradīcijām un mentalitāti. Tolstoja mācības pamatteze budismā centrētā ideja par nepretošanos launumam, par launa uzvarēšanu ar labu, vai pareizāki, par launuma sabrukšanu pašam sevī. Viņš nodibīna savā muižā Jasnajā Poļanā zemnieku bērniem skolu, un tur nu pats viņus audzina pēc savām stipri anarhistiskām metodēm. Bērni var nākt uz skolu, var nenākt, var skolotāja klausīties, var neklausīties, var darīt to vai citu, skola no sevis nedod ne stunduplāna, ne kādu citu normu un priekšrakstu. Viņa tikai seko bērnu rosībām, viņus atbalsta, cik viņi vēlas, arī māca. Ģeniālā Tolstoja vadībā tur kaut kas arī iznāk. Galvenais, rodas pašā Tolstoja raksti par šīs skolas pieredzi un panākumiem, kuriem visā civilizētā pasaulē liela piekrišana, bet toreizējās skolotāju sagatavošās iestādēs Latvijā Jasnajā Poļanas skolas aprakstus lasīja kā svētu evangeliju, kā jaunu priecības mācību. Enā palika pat Pestalocija mīlestības pārdarīšana, nemaz jau nerunājot par rāmo, mierīgo, tak ģeniālo empīriķi Ušinski, kura ietekme gan metodiskā ziņā bija milzīga un nav zaudējusi vēl tagad nekā no sava spēka un nozīmes. Isti valodu un eksakto zinību mācībā. Bet sabiedrisko zinību novadā ģenerālsauciens bija brīvība, pie tam visvulgārākā nozīmē, proti, vaļa darīt ko grib. Pārdarīšana brīvības jēdzienu tulkoja par bērna tiesību augt un attīstīties pēc savām iedzimtām iedabām, pēc savas īpatnējās apdāvinātības, neietekmētam un neiespaidotam no audzinātāju puses. Arvien lielāku ievērību ieguva jau pieminētie Russo pārdarīšanas paradoksi. Un ne tikai tā idejiski un teorētiski. Jau ar 1900. gadu bija ideālistiski nāksimot skolotāji, kas toreizējo iespēju robežās mēģināja īstenot brīvas audzināšanas mācības skolu. Protams, ko varēja ģeniālais brīvķungs L.N. Tolstojš savā privātā muižā ar savu dzimtcilvēku bērniem, tas nebija viegli sāsniedzams tautskolu inspektoram, mācītājam un vietējiem ieradumiem pakārtotam latviešu tautskolotājam. Panākumu vietā bieži iznāca vilšanās: drosmīgo dzīves reformatoru apsmēja un vajāja. Tak pašas idejas neapklusināja un nenomāca. Neatkarīgi - gās Latvijas laikā tā sauktie progresīvie skolotāji, kas grupējās ap Skolotāju savienību, apzīmēja patēloto pārdarīšanas novirzienu par jauno skolu. Jaunai skolai bija jāatšķiras no visa, kas līdz šim bērnu audzināšanā bija darīts, ar brīvi-

bas, pašdarbības darba un bērna individualitātes respektēšanas principi. Vēlīgi sekoja katrai jaunai domai pārdarīšana un tūlīt mēģināja to izlietot praktiskā audzināšanas un mācīšanas darbā. Kadās pat īpaši skolotāji - mēģinātāji, kuri dabūja tiesību nerēķināties ne ar mācību plāniem, ne citām skolas normām un priekšrakstiem. Viņi brīvi izmēģināja kādu jaunu metodi un tad sniedza ziņojumu Skolotāju savienības Pārdarīšanas birojam, kurš no tā sakrātiem materiāliem mēģināja ko nēko secināt par metodes noderību, pozitīvām un negatīvām īpašībām. Ak, tas bija pārdarīšanas rosmīgs un nemiēriģs laiks, kā jau tādās augstsprieguma laikos mēdz būt, sacēla arī daudz nevajadzīga trokšņa un skaļuma. Nopietnāko pārdarīšanas eksperimentu paveica 5. Īpatnēja pamatskola Rīgā skolotāja Leona Taivāna vadībā. Tur vairākus gadus no vietas skolu izvadīja patiesas brīvās audzināšanas un skolēnu pašdarbības un pašveidošanas garā. Bet kad skola tuvojas absolventu klasei, tad audzinātāju vidū valdīja krietna nervozitāte. Viņi jutās noguruši un nedroši par skolēnu spējām izturēt gala pārbaudījumus. Tad nāca režīma maiņa valstī. Taivānu atlaida un skolu pielīdzināja vispārējam tautskolu tipam. Vairāku gadu skolotāju uzupurēšanās un nepārskatāmas nervu enerģijas patēriņš pārtrūka ar administratīvu rīkojumu, bez gala rezultāta un dabīga kopsavilkuma. Būtu pārlietu interesanti dzirdēt toreizējo skolēnu spriedumus un atzinumus par savu tādū tik tālejošu brīvo audzināšanu. Katrā ziņā jaunradošais darbs nepalika skolas sienās, bēst izstaroja pa visu zemi, radīja dzīvu atbalsi vecākos un pārējā audzinātāju saimē. No vienas puses "mēģinātājus" smagi nopēla, no otras - sirsnīgi atzina, katrā ziņā, visi vairāk vai mazāk ar šīm idejām iepazinās un lūkoja viņas tā vai citādi izlietot arī mājās audzināšanas darbā. Līdzīga rosība valda arī citās zemēs. Liekas patiesi pienācis lielais bērna gadusimtenis, individualās audzināšanas mācības kļuvušas par vispārēju tautas mantu, bērnu audzināšana iegājusi brīvības un īsta apgaismota humānisma gultnē, atkrituši visi pārdarīšanas spaidi un bērna personas apspiešana. Liekas, brīvā pārdarīšana audzina patstāvīgi domājošu, brīvu un cēlu jauno paaudzi, kurā tad nēšaubīgi piepildīs patiesi demokrātiskās sabiedriskās iekārtas ideālus un nāks sengaidītie miera un cilvēku labā prāta laiki.

Vai nu tā ir, vai patiesā dzīvē to varam tā saskatīt? - Nē, nāv. Dzīves novērošana tagadējos

trimdas apstākļos rāda pavisam pretējo: mūsu sabiedrībā nav nekādu vispārēju bērnu audzināšanas normu, mēs dzīvojam zināmā paidagogiskā vakuumā, visadu mācību, tradīciju, ierašu un anarķistiskās pašgudrības māsījūmā un chaosā. Mēs varām diezgan noteikti runāt par tādu un citādu audzināšanu dažādos vēsturiskos laikmetos, bet par tagadējo mājas audzināšanu mums nav nekā tā vispārīgo teikt, viņai nav nekāda rakstura, nekādu vispārīgu pieturās punktu, nekādas vispāratzītas un lietotas metodes, pat nekāda skaidrā audzināšanas ideāla. Atsevišķus audzināšanas uzdevumus vecāki atrisina pēc savām valdošām tieksmēm, garstāvokļiem, kaprīzēm, dažādiem blakus ietekmējumiem. Tie paši vecāki vienreiz rīkojas tā, otrreiz citādi, bet visbiežāki pamet bērnus savā valā, lai viņus audzina dažādie blakus audzinātāji: rotaļu biedri, gadījuma draugi, dažādi kārdinājumi, pieaugušo savstarpējās attiecības un valdošie netikumi, iela, klaiņošana, sensacīju uzlasišana un iznēsāšana, kārības un iekāres, priekšlaicīga visādu noslēpumu izokšķerēšana un visu netikumu izpazišana. Netrūkst protams, arī ļoti rūpīgas un labi izjustas audzināšanas paraugu, tak vispārējo ainu tas negroza. Mūsu mājas resp. nometnes audzināšanu varam apzīmēt par bezprincipu, nesaņemot, jucekliģu iemaisīšanos bērnu patvaļīgā dzīvē no gadījuma uz gadījumu ar dažādiem panēmieniem un tikpat dažādiem panākumiem. Tādi strikti samezgļojumi bērnu un vecāku satiksmē, kā augstāk minētā bērna sasliešanās, lieģšanās paklausīt, tad nu rod dažādus atrisinājumus. Viena gadījumā māmiņa mīļi noglasta maziņo un iedod cukura graudu labā cerībā, ka bērnam tak nāksot prāts un tad viņš ta vairs nedarišot; citā otra gadījumā tētis panēm siksnu un nōtaisa zēnu, meiteni mīkstu; vēl citur nomokās ar bezgalīgu pierunāšanu un pielabīnāšanu, ar solījumiem un visāda veida kompensācijām; vēl citur plūst māmiņas un vecmāmiņas asaras, izraisās ģimenes trači, striktas vecāku sāķeršanās, vaimanas un nopūtas; citreiz mēģina gūt panākumus ar brīvības lieģšanu, ar ieslodzīšanu, svētdienas izpriecu atraušanu utt., utt. Trūkst kādu vispāratzītu un saprātīgi pamatotu panēmīenu, kas atbilstu brīvās paidagogijas principiēm un tomēr dotu nepieciešamos audzināšanas uzdevumu atrisinājumus.

Lai nenoteiktības un syarstības aina būtu pilnīga, isti intelektuālistu aprindās, neaizmirsim to apjukumu, ko bērnu audzināšanā visjaunākos laikos ienesušās paviršās zināšanas no psīchoana-

lizes, no mācības par kompleksiem, aizturētām dzinām, neizpaustiem afektiem, kāpinātu juteklību un dažnedažādām perversijām. Klāt nāk vēl jaunās paaudzes neapmierinošais veselības stāvoklis, skrofuloze, bērnu tuberkuloze, lipīgās bērnu slimības ar komplikācijām ausīs un degunā. Tas viss kopā, un vēl trūkstot skaidram audzināšanas ideālam un vispāratzītām audzināšanas metodēm un līdzekļiem, vecāku rīcību padara nedrošu un neizlīdzinātu. Tā šūpojas starp galīgu aušību, gaisā ķertām hipotēzēm no vienas - un vecu veco rutinu un formāli disciplināro valdīšanu un dresēšanu no otras puses. Velti būtu iedomāties, ka tas vienīgi piemums tā: ar šo pašu kaiti slimo visa mūsu laiku kultūralā cilvēce. Amerikāņu rakstnieks Roberts Benchlejs notēlojis sekojošu ģimenes dzīves glezniņu. Ģimenes māte salasiļusies gudras pādagogiskas grāmatas nu sāk pēc šīm gudrībām audzināt savu pusotra gada veco dēliņu. Viņai liekas, ka šis vecums varētu būt jau piemērots, lai bērns varētu saskatīt kādu rudimentāru pašizpaušmes tieksmi. Bērnu nu palauj pilnīgi viņa paša zinā, jo tikai tā varēšot ar rūpīgu novērošanu konstatēt, kādi viņa "pašizteiksmes" aspekti būtu turpmāk attīstāmi vai vismaz, kādiem būtu jāļauj pašdarbīgi attīstīties. Viņu nedrīkstēja nekādā veidā ne korigēt ne vadīt. Vecākus viņš nesauca par tēvu un māti, bet tikai kristīta vārdā. Vecāki bija tikai biedri, ne vairāk. Citādi taču varētu notikt viņa individuālītes ietekmēšana.

Pirmo savas neierobežotas pašizteiksmes meklējumu mēnesī zēns katru dienu krietnu stundu nopūlējās ar atdrupušas saistvielas gabaliņu uzlasīšanu no kamina mūra un viņu ēšanu. Tēvs gan domāja, ka zēnam varbūt varētu aizradīt, ka tā savā zināšanā pakļauti cilvēki taču neēdot kaļķi, bet māte noraidīja katru iemaisīšanos. Viņa apņēmas izpētīt, ko tas varētu nozīmēt. Varbūt zēns slēpjoties tēlnieka iedaba. Tak viņa sajuta tadu ka nemieru. Nu zēns dabūja savā rīcībā mikstu tepi tādām gadījumam, ja viņam rastos vēlēšanas veidot. No pirmā sākuma, protams, lielas lietas negaidīja; nu varbūt kādu panteru vai karavīra pieminēkli. Bet ja nu tas varbūt bija viņa aicinājums, tad vecāki nevēlējās, lai vēlākās paaudzes varētu teikt, ka tepes picīna trūkuma dēļ zēna karjera jau ziedā salauzta.

Pirmais viņa veidošanas pasākums nubija aizlīpināt vannas istabas atslēgās caurumu taisni tai

momentā kad tēvs mazgājās, tā ka tam bija pa jumu un viesistabas logu jāiekāpj atpakaļ dzīvoklī. Tēvam likās, ka tādu grūtību atkārtošanos turpmāk tak varētu novērst, nebaidoties pārāk apspiest bērna individuālitāti. Bet māte tam nepiekrīta. Bērna sodīšanai varot būt tādas sekas, ka viņš uzaugšot ar kādu kompleksu un iegūšot ilgstošu aversiju pret tepi un viņu pašu, varot vēl notikt, ka viņš apprecēsot kādu savu krustmāti. Māte bija lasījusi par kādu mazu zēnu, ko viņa tēvs bija sodījis par to, ka zēns ieziedis pagraba kāpnes ar ziepēm. No tās reizes zēns tikko ieraudzījis ziepēs, licies gultā un sapņojis, ka viņš laupītāja tērpā stāvēt uz garāmskrējošas lokomotīves. Tāda parādība droši vien nozīmējot, ka zēnā noenkurojusies vēlēšanās tēvu nogalināt. Šī kaite viņam palikusi uz visu mūžu.

Mūsu zēna tēvam tomēr licies, ka diezin vai ar tādu risku būtot bijis jāreķinās, ja mazajam dēlinam liktu skaidri saprast, ka tik antisociāla lieta, ka atslēgas cauruma aizziešana ar tepi, nepieļaujama. Nekas tāds tomēr nenoticis, atskaitot tepes krājumu novākšanu šai dienai.

Galvenās grūtības sakušās tikai, kad zēns sācis nakt sākaros ar kaimiņu bērniem, kuru vecāki vēl nebijuši tā apgaismoti. Kad zēns bija pavadīnājis savus rotaļu biedrus izraustīt kaimiņu zobēnlilijas vai arī savu jūtu uzplūdamā iesitis mazajai kaimiņu Lēdai ar lāpstu pa galvu, tad kaimiņiene nebija nemaz pāliecināma, ka ar pamācībām un sodiem varētu sagandēt bērna individuālitāti. Viņa varēja tikai atkal un atkal atkārtot: "Bet paraugaities taču uz zobēnlilijām!" Un kaimiņu bērni dabūja aizrādījumu ar mūsu zēnu, laotik tik bieži kopā nerotaļaties.

Un tad problēma atrisinājās pati no sevis. Zēns bērnu istabā bija ļavis savai personībai izpau - sties tepes veidojumā, pagatavodams no ciemā atnakušas 14 mēnešu vecās kaimiņu meitenes istu dzīvu masku. Mazajai bija zināms elpošanas grūtības, bet citādi tā bija skaista maska. Kaimiņienei tomēr nebija nekadās jēgas plastiskā mākslā. Viņa izrāva savu bērnu no tepes masas un tad teica mūsu zēnam mātei dažu nopietnu vārdu. Iznākumā bija raksta atzina, ka zēns taču tomēr būšot vēl par jaunu, lai bez jeb kādas vadības iemītu savas mākslinieciskās karjēras taku (Neue Zeitung 21.III.1947. "Soll das Kind Mörtelessen").

Jūs sakāt, tā literatūra, tie acīmredzami pār-
spīlējumi. Pareizi gan, tomēr tā mūsu laika lite-
rātūra, kas liek mums dažu ko pārdomāt un pārlikt.
No bezgalīgā neskaidru domu un ekstrā vagantu
priekšlikumu pudzēkļa taču reiz jāizkristalizējas
skaidrām atziņām un praktiskiem vispāratzītiem bēr-
nu audzināšanās paņēmieniem un metodēm. Tas, kas
tagad nōtiek, patiesi ir tikai chaoss un pašu vecā-
ku kaprīzes.

X

X

X

Katrs cilvēks zin, kas ir nebrīvība. Viņa var
būt bezgala dažāda, izraisīta no vispretējākiem cē-
loniem, bet viņas būtība vienmēr viena un tā pati,
visiem saprotama un skaidra. Nav dzirdēts, ka ne-
brīvības jēdziens būtu izraisījis kādas filozofis-
kas, politiskas vai ētiskas problēmas un bezgali-
gas diskusijas, ka tas nekad nebeidzas ap brīvī-
bas jēdzienu. Līdz ko paceļas jautājums, kas ir
brīvība, tad tūlīt ieejam bezgalīgā domu un sprie-
dumu labirintā. Sevišķi tas attiecas uz filozofis-
kā diskusijām par gribas brīvību. Tur mūs apņem
neskaidru, daudznozīmīgu un tumšu metafizisku spe-
kulāciju un antinomiju režģis. Tāpat vispretējākā
nozīmē brīvības paroli lieto politikā. Katra po-
litiska partija nāk tīrākās un skaidrākās brīvī-
bas vārdā. Un tomēr katrs no viņām lieto šo vārdu
savā īpatnējā nozīmē, kā tas vislabāki noder viņ-
as separātiem mērķiem un nolūkiem.

Glūži tāda pati nenoteiktība un svaidīšanās val-
da brīvās audzināšanas iztulkojumos un praktiskā
izlietošanā, kā to rāda augstāk minētie patēlojumi.
Se nu mums jāpanāk noteiktība un skaidrība, jo ne-
var audzināt kam svaidīgam un neskaidram. Mūsu lai-
ku sabiedriskās iekārtas ideāls - demokrātisms. Mums
jāaudzina demokrātiskas iekārtas pilsoņi, cilvēki,
kas spētu šo ideālu īstenot. Bet kas ir demokrati-
ja? Viens no preminētiem amerikāņu žurnālistiem
Mr Agars (Neue Auslese 1. Jahrg. H. 4. "Terminologi-
sche Verwirrung") demokrātijas būtību ietver sā-
dos vārdos: "Demokrātijā vispirma kārtā tikumu ko-
deks. Tā nozīmē stingru morālisku dzīvi. Tā bazē-
jas priekšnoteikumā, ka cilvēkam un viņa dvēseles
cienai tic un patiesīgi cenšas izveidot tādas
iestādes, kas atbilst šīs cieņas būtībai un to uz-
tur." Demokrātiski dzīvot tātad nozīmē dzīvot pēc

zināma tikumu kodeksa. To pašu varam teikt par demokratisku audzināšanu, arī tās pamatā tikumu kodeks. Še tad ar mantojam lielāku skaidrību brīvības jēdziena iztulkošanā. Ētiskais brīvības jēdziens vienkāršs un skaidrs bez metafiziskām un politiskām divdomībām. Ētiski cilvēks ir brīvs, ja viņa rīcības motīviem pamatā viņa paša spriedums, sāskanīgs ar viņa pārlicību par to, kas ir viņa ētiskais pienākums. Kanta ūztvērē brīvība līdznozīmīga autonomijai proti, tā nebūt nav absolūti indeterminēta bet īpašā nozīmē determinēta, piekam likums, ko pildām, nenāk no ārienes, bet no paša morāliskā subjekta. Ētiskā brīvība nav kāds mūsu rīcībā esošs fakts, bet gan postulāts. Viņa nav dota, bet uzdota, ne dāvana cilvēka dabai, bet gan uzdevums un taisni grūtakais, ko cilvēks var sev uzlikt. Brīvība ir ētisks imperatīvs. Šo uzdevumu cilvēkam izpildīt sevišķi grūti smagu sociālu križu laikos, kad priekšā rēgojas atklātas dzīves sabrukums. Tad ar cilvēka patstāvības spējas tiek smagi pārbaudītas. Brīvība tātad nav dabīga iedzimtība cilvēkā, bet viņam tā jāiegūst, lai viņam tā būtu. Cilvēks, kas sekō saviem dabas instinktiem, nedzenas pēc brīvības, bet labprāt ieslīd atkarībā, jo daudz vieglāk klausīt citiem nekā patstāvīgi domāt, spriest un izšķirties. Še tad arī atslēga brīvās audzināšanas uzdevumiem un raksturam. Mums nav bērns jāpaļauj viņa dabīgām dzinām, iekārēm un iedomām, jo brīvība nav patvēla. Brīvību nevaram viņam pasniegt kā gatavu augli, bet mums viņš jāaudzina un jāgatavina brīvai, proti, spējai patstāvīgi uzlikt sev pienākumus sāskanā ar viņa ētisko ideālu un šiem paša izvēlētiem imperatīviem mierīgi un droši sekot. To nevar panākt ar bērna pamošanu viņa paša ziņā, kā to dara aušīgi sekotāji paradoksāliem brīvās audzināšanas saukļiem. Protams, arī ne viņa patstāvības tieksmes nesaudzīgi apspiežot, kā to darīja vecā autoritatīvi disciplinārā audzināšana. Mums ejams kāds cits ceļš, kur bērns rastā sev pietiekošu atbalstu savai vēl neskaidrajai un nestingrajai gribai, tak arī nebūtu tā nozogots, ka neatliktu nekādas izpaušmes iespējas viņa paša personībai, kur viņš varētu baudīt tik daudz brīvības, cik jau spēj panest un labā lietā likt viņa acīmredzamais attīstības stavoklis un garīgais briedums. Tā tad būtu īsta brīvā audzināšana, kāda vajadzīga mūsu bērniem un kas mums viņiem jāsadā. Kā nu to panāksim mūsu ģimenes un mājas dzīves apstākļos?

Ir divējādas atkarības: no lietām un no cilvēkiem. Atkarību no lietām labprāt panesam. Viņa neievaino mūsu pašapziņu, mūs morāliski nenogurdina un neizaicina mūs uz pretestību. Gluži citādi tas ar atkarību no cita cilvēka gribas. Ja mums ik uz soļa, rītā un vakarā jādzird aizliegumi, smādjumi, nopēlumi no vienas -, pavēles, rīkojumi, pamācības un skubinājumi no otras puses, tad to tik mierīgi un pašsaprotami neuzņemam. Šad un tad mēs klūstam nepacietīgi un nepaklausīgi. Mēs jautājam, kāpēc taisni tā un ne citādi? Un bieži rīkojamais saslienās un dara citādi: viņš sajūt nepārvaramu vēlēšanos sakāpimāt savu pašmīlību un likt citiem sajūst savu gribu un neatkarības apziņu. Bērnu audzināšanā un vadībā gan līdzī runā kāds īpašs apstāklis: tā bērna mīlestība un pieķeršanās saviem vecākiem. Tēvs, māte viņam neapšaubāma autoritāte visās lietās: tie visu zin, visu prot un visu var. Viņi savu bērnu mīlo, un viņiem paklausīt tīrais prieks. Tā jau, lūk, var viņiem pakalpot un mantot snieguma prieku, proti, ko neko mantot arī savai pašapzīnei. Tikai tā vien jau arī saprotama diezgan lielā bērnu paklausība un paklausības vecāku gribai. Tak, blakus paklausībai tikpat liela arī nepaklausība, kuru pēcāk nākas lauzt varas līdzekļiem, citreiz vienkārši ar fizisku pārspēku. Pacēlas jautājums, pērtrodiem, par pretestības laušanu, savaldīšanu. Audzināšana ieiet vecās varas un spaidu pedagogijas sliedēs, no kā, protams, mekas labs nav sagaidāms.

Gudri vecāki savai personīgai gribai palīgā aicina bērna atkarību no lietām, no objektīvas notikumu un norišu secības. Ģimenē, piemēram, jau sen pastāv stingrs laika režīms, ko visi ģimenes locekļi un mājas laudis pilda bez ierunām un pārrunām. Nevienam nav jāsaka un jāatgādina, kad jāceļas, kad un kā jāmazgājas, kad jāiet pie brokastu galda utt. To visi dara ierastos laikos un ziņmā labā kārtībā. Protams, mazais jau var arī šie iecirsties un mēģināt noraut pastāvošo kārtību. Viņam nepatīk mazgāties, viņš ies tāpat pie galda. Vecā lātvieta tur mierīgi nodeklamāja: "Lāci, lāci, mazgā muti: bieza putra vācelē; ja tu mutes nemazgāsi, biezas putras nedabūsi", un vairāk neviena lieka vārda. Citreiz "lācim" pantiņš patika, ka viņš līdzī gardi nosmējas un acumirkli bija pie mazgājamā trauka. Sastūrēgums izlīdzinājās jauki un mīlīgi, visiem klātesošiem par lielu prieku. Humors uzvarēja un sagādāja majas saimei tikamu ēšanas reizi. Kādreiz lieta nēma citādu virzienu. Ma-

zais nepadevās un turpināja iecirsties. Tad dalībnieku čālas apklusā, brīdis kļuva nopietns. Visi īsi un āši paēda un maz acumirkļos bija projām savās gaitās. Arī galds bija nokopts, visas ēdamlietas noliktas, bet "lācis" palika viens pie sava mazgājamā trauka un tukša galda. Nu gan apķērās, ka iekritis, bet tur nu nekas nebija vairs grozāms. Līdz pašai pusdienai visi bija tik nevalīgi, tā savos darbos nogrimuši, ka mazais strīdnieks pilnā mērā izbaudīja nevien nejēdzīgu izsalkumu, bet arī morālisku badu, vientulību un pamestību. Kad pusdienas reizi galda parādījās karstas putras bloda, tad "lācītis" bija pavisam mīksta sirds. Bez kāda sevišķa aicinājuma viņš ar mīlu prātu nolūdzās vecākus par brokastu reizes traucēšanu, sālīka savas rociņas un sacīja lūgšanas vārdus: "Mūsu dienišķo maižīti dod mums šodien" un tad ar apskaužamu apetītu baudīja, ko Dievs šai reizei sūtījis. Visā saime izjūt siltu prieku, un visiem vienkāršie ēdieni iet labi pie sirds. Visi redz saprātīgās un izlīdzinātās audzināšanas labos panākumus, mazais kļuvis visiem vēl tuvāks, jo arī viņš mācēja klusi un mierīgi tikt savai neveiksmīgai pāri. Viņš netur nevienu par vainīgu savā klizmā un citrēiz vēl labsirdīgi pironizē par savu kezu, jautādams: kas darīja? un atbildēdams: pats darīja. Šis pārdzīvojums viņam labi iegulstas kaulos, viņš zin, ka ir lietas, ar kurām jokus nedzen, un sāstrēgumi pie ēdamā galda neatkārtojas.

Līdzīgu gadījumu atstāsta pācu pādagogiskā rakstniece Luīze Rinser (N. Z. 14. III. 47.) par savu 6 gadīgo dēliņu. Viņš sak ierasties no skolas ar novēlojumu. Ģimenei izjūk kārtīga pusdienas reize. Tas nu tāds traucējums, ko ilgi nevar ciest. Un tad vienā dienā zēns atrod pusdienas reizi noturētu un galdu nokoptu. Viņš gan mazliet pārsteigts, tak drīz izprot stāvokli un bez vārda iebilduma izcieš pelnīto sodu. Pēc tam viņam vairs neiznāk pusdienas reizi nokāvēt.

Šai pašai sakarībā mināms piemērs no Ž. Ž. Russo pādagogiskā rāmāna "Emīls". Brīvi audzinātais zēns pārgalvībā izsīt savas istabas loga rūti. Neviens viņam nekā nepārmet, liekas, šo niecīgo gadījumu nēmaz neievēro. Tikai glāznieks nesteidzas ar rūti ielikšanu, bet laiks auksts. Gulēt pie oaura loga ļoti neērti, un zēns bagātīgā mērā izjūt sava nedarba sekas. Tagad viņš gauži labi zin, kāda vērtība nesabojātām un kārtībā uzturētām lietām.

Šādu piemēru minēšanu varētu turpināt, tak viņu mācībā mums skaidra: kur bērns savas vainas dēļ nāk atkarībā no lietām, tur viņam jāuzņemas pilna atbildība un jācieš savas nepareizas rīcības sekas. Tā patiesā zelta valūta audzinātāja rokā, kurā pilnā mērā izmantojama par patiesu svētību audzēkņim. Nemazināsim ar savu mikstāuli un palīdzēšanas kāri šā laoa audzināšanas līdzekļa svētīgo ietekmi, tad mūsu grūtības lielā mērā samazināties un mūsu audzināšanas pūliniem būs daudz labāki panākumi. Šai pašai ietekmēšanas kategorijai gribētos pieskaitīt tos gadījumus, kur mūsu bērns piedzīvo nepatīkšanas un sāpes no rotaļu un skolas biedriem, arī gluži liekiem cilvēkiem. Ak, nesteidzieties viņu aizstāvēt un kopā ar viņu vainot par piedzīvotām grūtībām. Tuvāka objektīva iepazīšanās ar notikumu noskaidros, ka arī mūsu bērns nebija bez savas vainas, saņemtais sūrums bija viņa paša izprovocēts un, ja svešs cilvēks sauca viņu pie kārtības, tad tas nenotika bez savas dibināta iemesla. Apriori izšķirt lietu tā, ka pašu bērns nevainīgi cietis no citu cilvēku netaisnības, dot viņam padomu ar to vai citu bērnu nerotaļāties, nā ta vai cita sargāties un izvairīties, tā ļoti grūta un daudzpusīga lieta. Tā viegli ievadam bērnu sevis pārvērtēšana, citu nepārlīkta nosodišana, nepastāvība un aizsardzības meklēšana arī visos niecīgos gadījumos. Bērnam ir gan liela laime augt labu rotaļu biedru un krietnos apkārtnes vidū, tak galā jātiek arī mazāk apmierinošos apstākļos. Un arī šē viņam jāaug patstāvība un neatkarība no ārējiem apstākļiem.

Ieturot tādu stingru līniju iepretim savam bērnam, tomēr nedrīkstam viņu atgrūst un liegt pilnīgu aizsardzību, kur tā patiesi vajadzīga. Bērns nedrīkst ne vienu vienīgu reizi dibināti izjust, ka vecāki pret viņu neatsaucīgi, nevērīgi vai pārtetaisni un cietsirdīgi. Viņam nešaubīgi jāzin un jātic, ka vecāki viņu pārstās un aizstāvēs visos apstākļos, kur viņam patiesi jācieš netaisnība un pārestība. Gadās, ka vecāki savas mazdūšības vai kādu pašmīlīgu aprēķinu dēļ ļauj savam bērnam ciest hetaisnību un liek vēl pārtarītāja priekšā nolocīties un radīt laipnu vaigu. Citreiz vecāku pašmīlība nepieļauj domas, ka arī viņu bērns kādreiz varētu un drīkstētu kļūdoties. Un ja nu tomēr pierādās, ka arī viņu bērns ir netaisns, kas dara arī netaisnības, tad viņus sagrabj tādas svētas dusmas un sarūgtinājums, ka viņi rīkojas pārsteidzīgi un nenosvērti, ir nežēli-

gi un robusti pret savu mīlo bērnu, kurš no viņiem sagaida mīlestību un savas vainas pareizu novērtējumu. Tādiem vecākiem šai acumirkli tikai viena doma: parādīt pasaulei, cik augstas viņu prasības pret bērnu, cik labam jābūt viņu bērnam resp. cik pārāki viņi paši par visiem citiem cilvēkiem. Tā nožēlojamā parādība gimenēs audzināšana. Kadu cietu tādi vecāki lai sagaida no saviem pieaugušiem bērniem. Protams, pēcāk viņi sūrosies par nepateicīgiem bērniem, tomēr sāņems tikai taisnīgu algu par savu pašmīlību un gara šaurību. Vecākiem patiesi vajadzīgas īpašības, kas augstākas par vienkāršu pašmīlību un neiegrīžotu iedomību.

X

X

X

Ir patīkami savas grūtības uzvelt kādam citam. To tā aplinkus nozīmē varētu attiecināt uz augstāk patēlotiem bērna ietekmēšanas gadījumiem ar ārēju apstākļu palīdzību. Tie tā saucamie dabīgie sodi pretstatā tiešajiem sodiem. Tiešo sodu pretinieki, loti mīlo dabīgo sodu nozīmi stipri izcēlt un pat pārspīlēt. Tā tomēr būtu maldīšanās, ja mēs cerētu itin visus audzināšanas jautājumus atrisināt tadā indirektā ceļā. Pedomāsim taču par tiem daudzajiem gadījumiem, kur bērna rīcības sekas var būt viņam pašam liktenīgas, tāpat apdraudēt citus cilvēkus. Mēs taču negaidīsim, lai bērns izjūt savu darbu sekas, kur draud ugunsgrēks, applaucēšanās, bīstama apsaldēšanās, krišana, noslikšana, sakroplošanās, kur viņš rīkojas ar atrastu rokās granātu, asiem rīkiem, indīgām vielām, lien pie mašīnām, kaitina dzīvniekus, ir neuzmanīgs satiksmes ceļu krustojumos. Kas varētu uzskaitīt visus tos gadījumus, kur nekāda ziņa nedrīkstam pamest bērnu savā valā, kur viņš mums tieši jāpamācā, jānovērš bīstamā situācijā un jāparūpējas, lai bērns tadā vairs nenonāktu. Tāpat mūsu aktīva uzstāšanās nepieciešama visos tais gadījumos, kur bērns dara nepareizi, bet nekāds dabīgs sods viņa rīcībai nevar sekot. Viņš var darīt pāri mazākām, var neglīti runāt, aizkārt citus cilvēkus, bojāt lietas, būt cietsirdīgs pret dzīvu radību, postīt apdēstījumus, neverīgi apieties ar apģērba gabaliem, grāmatām, darba lietām, melot un runāt aplamības par citiem cilvēkiem. Daudz ko var darīt tādu, kur tiešas sāpīgas sekas darītājs pats neizjutīs, bet kas taču nekāda ziņa nav pielaujams. Tātad veltas būtu mūsu cerības, ka mūsu bērnu izaudzinās par

brīvu cilvēku tikai atkarība no lietām, tikai dabīgie sodi. Neizbēgama un nenovēršama arī mūsu pašpersonīgā vadība. Bērni vēl vājā griba un nepietiekošā ārpusaules pažiņā mums jāatbalsta ar mūsu lielāko pieredzi, augstāko inteligenci un nobriedušāko gribu. Kur viņš mūsu atbalstu noraida un grib iet savus neparēizos ceļus, tur esam atkal tās pašas vecās problēmas priekšā, kā pāņākt vēlamo audzināšanas rezultātu, no vienas puses, nepaļaujot viņu patvaļai un nevēlamām dabīgām tieksmēm, no otras, neapspiežot viņa personību un nesalaužot tos viņa iekšējos spēkus, kas viņu pēcāk varētu darīt par neatkarīgu un brīvu personību. Isi, mēs atkal stāvam tiesas ietekmes šanas resp. vecu vecās sodu problēmas priekšā. Lai cik tas mums nepatīkami, apiet šo grūto lietu nevaram. Tā vai citādi praktiskā bērnu audzināšana mums viņa jāatrisina. Tikai nu paliek jautājums, vai tad ar vēl atrodamies uz brīvās audzināšanas vāji iemītajām tekām, kad esam šo jautājumu praktiski kārtojuši un savus katrreizējos pādidagos kos nolūkus sasnieguši vai nesasnieguši. Katrā ziņā, būsim arī šai grūtajā jautājumā pavisam atklāti un godīgi.

x

x

x

Nevaru un negribu šē uzrakstīt disertāciju par pādidagogiskiem sodiem. Tas ar nav nemaz vajadzīgs: mūsu sabiedrība šai ziņā bagātīgi informēta. Pāklausaities tikai vagonā vai kādā citā laužu vietā, kur iedegušās diskusijas par audzināšanas jautājumiem, cik plašas un daudzpusīgas laužu zināšanas šais lietās, cik kategoriski un neatsaucami deklarē savus uzskatus un spriedumus, isti, ja lieta grozās ap kādas skolas vai atsevišķa skolotāja novērtēšanu. Aizstāvēti, protams, tiek vishumānākie un visprogresīvākie uzskati. Par miesas sodiem nevar būt runas, tā sen izlemta un aizmirstībā nodota lieta. Bērnu sodīšana vispārīgi ļoti nepopulāra, tai mūsu laužu atklātās runas un spriedelējumos nav nekādas piekrišanas. Visi zin, kā tagad jāaudzina brīvi, visāda veida ietekmēšanas līdzekļi un panēmieni nebauda nekādu simpatiju. Teorētiski lātviesu bērni aug gandrīz neietekmēti, nemaz jau nerunājot par tādu vecācīgu lietu no barbariskiem laikiem kā miesas sodi.

Bet kā nu ir patiesā dzīvē? Vai esam tik labi

audzinātāji, ka varam viscauri iztikt bez jebkādiem piespiešanas līdzekļiem? Dzīves skatījums to nerāda. Tiesa, kamēr viņš pavisam mazs un tik gauži mīļš, kamēr katrā diena viņa attīstībā nes ko jaunu, kas viņu neapšaubāmi raksturo par īstu brīnuma bērnu, tikmēr laimīgie vecāki viņu pārliecīgi apbrīno un cildina, stāstīdami to visiem un visur, vietā un nevietā, cik mazais jau gudrs, kā viņš sacīja un ko jau varēja. Bet šis zelta laikmets pāriet. Paraugies vien, mazajam jau tīri jūtami radziņi, viņš grib vienmēr būt uzmanības centrā, grib, lai viss notiek pēc viņa prāta. Tas nu tētim un māmiņai nemaz vairs tik ļoti nepatīk, viņi vienu otru reizi zaudē pacietību un aizmirst visus labos brīvās audzināšanas tikumus. Mazais piedzīvo pavisam robustu un skarbu apiešanos. Tas gan pārāk cilvēcīgi un ļoti saprotams: mazais vēl nekādu pamācību nesaprot, nekā morāliski viņu vēl ietekmēt nevar, bet ietiepties un savu prātu dzīt mak jau lieliski. Ka lai nu tiek ar viņu galā: viņš rausta kāķi aiz astes, spēr šunim ar kāju, šļakstina piena krūzīti pāri malām, kaitējas ar uguni, sāk nu viņam lasīt lekcijas par līdzcietību, kārtību, piesardzību, viņš tik un tā to nesaņēmis. Bet nepielaujamā rīcība jāpārtrauc un mazajam jālūko darīt saprotams, ka tā rīkoties nevar. Tur nu ir lielais kārdinājums viņam iemest, lai zin, kā sāt, kā ir tad, ja dara aplam. Un dzīvē ik uz soļa tā mazos bērnus pamāca. Bavārietes savus mazos bērnus diezgan bieži tā sauc pie kārtības. Saka vienu otru reizi, bet trešā sacījuma vietā jau nāk sitiens (Klaps). Bērns šķe nav tāds retums, ka viņu gauži apbrīnotu un par katru viņa kustību jūsmotu. Ģimenē nav nekāds retums 5 - 8 bērni, kuri gan bauda siltu vecāku mīlestību un rūpīgu kopšanu, bet nekādā ziņā ne dievināšanu un aplamu lutināšanu. Tādu vieglu "klaps" pa rociņu vai citādi ar nemaz neuztver par kādu īpašu sodu, viņu ar vieglu roku lieto pēc katrreizējas vajadzības un turpat uz vietas aizmirst tiklab pasniedzējs, ka arī saņēmējs. Pēdējais netaisa nekādu lielu brēku, kā izbrīnīts paraugās māte un pakļaujas viņas gribai. Tādu mazu pārmācīšanu uz vietas šķe atzīst pat pazīstami brīvās audzināšanas ideologi. Jau pieminētā Luīze Rinser domā, ka vien un divgadīgs bērns vēl esot tik lielā mērā fiziska būtne, ka saprotot tikai fizisku ietekmēšanu. Vieglis sitiens liek viņam salīdzināt stāvokļus "to gribu" un "to driksu" un ar to pašu liekot pamatu viņa vērtējošai apziņai, no kurās pēcāk rodas tas sarežģītais veidojums, ko saucam par sirdsap-

ziņu un kas ir īstais tikumiskās brīvības radītājs un sargs. Tas nu nebūtu tā jāsaprot, ka sirdsapziņas rašanās tieši atkarīga no saņemtiem sitieniem, bet gan, ka mīlu vecāku īsta reizē un ar vajadzīgo mieru dotie sitieni arī varētu kalpot šim augstajam mērķim. Negribu propogandēt kādus svešus ieskatus un parašas, tikai aizradīt, ka audzināšanas grūtie jautājumi nav tikai pie mums tādi, bet nodarbina tādā pašā mērā arī citu tautu domājošos audzinātājus. Latviešu vecāki lieto šo līdzekli daudz retāki. Viņiem vispirms jāpārvar tīri organiska antipatija pret sitieniem. Tas notiek, kad pacietība jau galā, kad maiguma vietā iestājas dusmas un sašutums. Nebūs vēl lieki jāpaskaidro, ka tādi sitieni dusmās tad nu iznāk daudz nesaudzīgāki un nepedagoģiskāki. Viņu sekas var arī būt ne sirdsapziņas modināšana, bet nocietināšana un saniknošana. Fakts nu ir tāds, ka gluži bez nekādiem sodiem šobrīd vēl neiztiek ne mājā, ne skolā, lai cik liberāli un humāni mūsu uzskati, lai kādi brīvās audzināšanas piekritāji esam, ikdienišķā dzīvē tomēr jūtamies šād un tad spiesti ķerties pie vecu vecajiem spaidu līdzekļiem, lai panāktu iecerēto audzināšanas rezultātu. Nekur vēl pasaulē nav radusies tāda sabiedriska iekārta, kas funkcionētu bez jebkādiem spaidu līdzekļiem, kur cilvēki dzīvotu tikai pēc sava iekšēja likuma, būtu ētiski pilnīgi brīvi. Tad nu vēl mazāk varam sagaidīt, ka drīzumā radīsies tāda pavisam brīva audzināšanas sistēma. Bērns jau sak ar to, ka viņš ir pavisam nebrīvs. Vajadzīgi divdesmit gadi, lai viņu soli pa solītim novadītu pretim brīvībai. Viņš iesāk ar to, ka pilnīgi padots mūsu gribai. Mūsu uzdevums izkopt viņa pašā gribu un pakāpeniski viņu atbrīvot no pašu gribas. Bet šis atbrīvošanas process nerit tā pilnīgi vienkārši un gludi. Cilvēka attīstībā saskatāmi atsevišķi attīstības un pieaugšanas posmi. Mēs runājam par zīdāma laiku, par maziņbērniības sākuma un beigu posmu, par priekšskolas laikmetu, jaunāko skolas vecumu resp. zēna un meitenes gadiem, vecāko skolas laiku resp. pusaudža gadiem, pubertāti un jaunatni. Katrā posmā bērns iet cauri zināmam attīstības laikmetam, zināmām pārvērtībām miesas un gara dzīvē. Viņš taču nāca pasaulē kā organisms tikai ar zināmām iedzīvām, ar barības, kustību, miera dziņu. Tikai pēc tam viņš sāka izpausties kā indivīds ar cīņas, varas un baudu dziņu. No šiem dabas elementiem nu jārodas visiem tiem garīgajiem spēkiem, kas cilvēku dara ētiski brīvu un patstāvīgu. Pareja no viena attīstības posma turpmākā parasti saīsti-

ta ar dziļiem satricinājumiem bērna miesas un gara dzīvē, sakarā ar ko mainās arī viņa uzvedība un nostāja iepretim saviem audzinātājiem un vispārīgi citiem cilvēkiem. Visiem pazīstama daudzzinātā bērnu sasliešanās, iecirtība, nepaklausība, kāda nepārvarama tieksme darīt gluži pretējo. Tas sagādā audzinātājiem lielas grūtības un prasa no viņiem lielu garīgu briedumu. Pirmais tāds iecirtības posms parādās jau otrā dzīves gadā. Viņš neklausā, grib visu citādi. Vēl nopietnāku sasliešanos viņš pārdzīvo laikā no 3 - 6 gadiem. Jaunākā skolas laikmeta beigu posms parasti sakrīt ar klaidonības, slinkuma, pašgudrības un nepaklausības augstāko pakāpi. Pubertāte nāk ar pilnīgu apvērsumu bērna intelektā. Viņš tagad sāk abstrakti domāt, sāk spriest un secināt. Notiek tā saucamā vērtību pārvērtēšana, kam par upuriem kļūst vispirma kartā vecāki un audzinātāji. Ja līdz šim viņus atzina par autoritātēm un nēma vairāk vai mazāk visu par labu, ko viņi darīja, tad tagad viņus stingri kritizē un pārspīlētā kārtā noniecina un zemu novērtē. Patstāvības un neatkarības izsalkums liek bērnam savas spējas un savu gatavību neganti pārspīlēt, ar ko viņa spriedumi un vērtējumi, tāpat nodomi un iegribas stipri attālinās no reālās dzīves. Tas nu viss tā ir, un audzinātājam ar šīm lietām jātiek galā. Visbiežāki gan notiek, ka šie vecāki un skolotāji kļūp: viņi bērna uzvešanās divvainībā nevar nekā citādi saskatīt, kā vienīgi launas gribas ietekmētu nepaklausību un pretestību, un nonāk dilemmas priekšā: bērna prātu lauzt, kaut ar vai varas līdzekļiem, vai atkāpties un padoties, lauzt lietām iet savu gaitu, citreiz pat vēl pūloties bērnam izdabāt, izkalpot viņa kaprīzēm un viņam pielabināties. Parasti pirmējā postā nonāk tēvi, otrējā - mātes. Ģimene ievirzās dziļās disonancēs un asos konfliktos, kuru rezultātā kādreiz vecāki atgrūž savu bērnu, bērns paceļ roku pret vecākiem. Mūsu daļlīteratūra šo audzināšanas neveiksmi bagātīgi notēlojusi, gan mazāk pleskardamās paradības dziļākiem cēloņiem. Šai vietā ko neko noklusēt un iet viegli pāri nevaram un nedrīkstam un tāpēc teiksim atklāti un godīgi, kā šo lietu izprotam un kur ceram atrast glābiņu.

Vecāki bērnu pretestībai pieliek morālisku mērauklu. Viņš vilcinās paklausīt, viņš dara citādi, tāpat viņš ir pret mani, viņš mani nemīlo, nerespektē, neatzīst manas taisnīgās un labi domātās prasības. Tā taču naidīga izturēšanās, tas ļaunīgs noskaņojums, vecāku autoritātes graušana. Ko tāds

darīs vēlāk, kur tāds pasaule lai paliek? Un tēva sirds uzliesmo svētās dusmās, viņa roka grābj pēc siksnas, viņš rīkojas ar savu bērnu kā ar koka gabalu. Nē vairs humānitātes, ne līdzcietības un apžēlošanas, nemaz nerunājot par kādu brīvo audzināšanu. Tādā dusmības uzliesmojumā citādi labais tēvs pilnīgi pārvēršas, viņa spriešanas lauks ārkārtīgi sašaurinās, viņam vairs tikai viena zināšana - pārmācīt, salauzt; viņš rīkojas kā dzēruma skurbumā. Ciktaļu var šāda nēprātā aiziet vecāki un audzinātāji, to atkal spilgti un iespaidīgi notēlojuši labākie rakstnieki. Angļu rakstnieks Dīkenss romānā „Dāvids Koperfilds” stāsta, ka Dāvids nevarējis neviena vārda iemācīties sava stingrā patēva klatienē. Jo vairāk sodu, jo vairāk nevarēšanas. Sodi un nevarēšana centusies vienī otru pārspēt. Kādu reizi Dāvids, sitienu saņemot, iekōdis patēvam rokā. Par sodu viņu nodeva kādā internātā. Tur uz tēva pavēli viņam pakāra kaklā papes tāfelīti ar uzrakstu: „Uzmanību, viņš kož!” Sekas bijušas, ka zēns sācis bīties pats no sevis. Līdzīgu gadījumu tēlo T. Vilders romānā „Esmu debesīm izraudzīts.” Ielas malā sēd maza meitene ar tāfelīti kaklā, uz kuras lasāms: „Esmu launa esmu melojusi”. Ka bērni šādus sodus izjūt par nelaimi, kas viņiem no ārienes uzbrukusi, tas pats par sevi saprotams. Teiksim, tik robustas lietās vairs nenotiek. Priecāsimies par to. Tomēr nav jāaizmirst, ka bērnu pretestības salaušana arvien vēl izpaužas bērna attīstības stāvokļa neizprašana, arvien vēl dara aplamības taisni pretim īstajiem dabas nolūkiem. Tiesa, arī šais grūtajos stāvokļos mums audzināšanas rezultāti jāpanāk, tak ne kailas varas un varmācības ceļā. Mums viņa mēģinājumi gribēt nav jāsalauž, viņš nav jāpazemo un jāsarūgtina, bet jāgādā iespēja viņam pašam redzēt, ka kokiem nav atļauts ieaugt debesīs, lai viņš pats nomierinās, garīgi sakārtojās un pareizi novērtē savu satraukto pašapziņu.

Mūsu laiku psihologija un pedagogija nav vēl tādas matemātiski precīzas zinātnes, kādas ir astronomija, fizika, ķīmija un viņās bazētā tehnika. Mēs vēl nevarām uz ārējo parādību pamata uz mata noteikt, kas notiek cilvēkā resp. bērna dvēselē, kādi attīstības procesi tur norisinās, kādi tam īstie cēloņi un kādas būs sekas. Nevarām uz minūtes un sekundes izrēķināt un uz priekšu pateikt, kad un kādā veidā viņš sasniegs tādu vai citādu intelektuālu attīstību, kad un kāpēc viņa

modīsies tādi un ne citādi gribas impulsi un motāvi, kāpēc smaids vietā izraisās skumjas, tiksmes vietā nepatika, pieķeršanās un pakļaušanās vietā novēršanās un pretestība. Ak, daudz ko mēs par šīm lietām zinām, daudz ko varam runāt un apgalvot, tak visas šīs mūsu zināšanas pamatojas pieredzē, novērojumos, tūkstošgadīgās tradīcijas un piedzīvojumos. Iekšējā būtība, matemātiskā skaidrība, cēloņu un sekū aplēšamība mums apslēptas un tikai vairāk vai mazāk minamas un vērojamas lietas. Audzināšanā nevarām droši un skaidri aprēķināt un zināt, kas un kā mums jādara, lai panāktu zināmu brieduma un gatavības efektu. Kad savu bērnu sedām, tad mums priekšā nav nekādas tabulas, cik pēc skaita un cik stipru sitienu vajadzīgs, lai panāktu tādu vai citādu daudzumu paklausības, mīlestības, gudrības un labas gribas. Mēs pat nevarām zināt, vai mūsu rīcība mūs mērkim tuvinā vai taisni attālina un novērš no mērķa. Tāda efektīva sodīšana patiesībā mazāk audzināmā nekā audzinātāja lieta. Parasti sodām ne tadēļ, ka mēs droši zinātu, ka šīnī acūmirkļī taisni šis sods nepieciešams bērna attīstībā, bet gan tadēļ, ka mūsu mērs pilns, mūsu pacietība un morāliskā izturība izsmelta, savu apsīkumu un nespēku mēs izdauzām uz bērna muguras izklaigājam patētiskās, raudulīgās vai niknās un nekaunīgās frāzēs, izplōsāmies un iztrakojamies, līdz kamēr nāk reakcija, un tad dažu labu reizi kožam pirkstos. Nebūsim iedomīgi un neglaimosim sev, ka mēs no audzināšanas daudz ko zinām un tur daudz ko varam. Pati audzināšanas zinība vēl maz ko no audzināšanas zin un matemātiskā nozīmē viņa nemaz nav vēl zinātne, tikai vērojumu, piedzīvojumu, minējumu un labu nōdomu krājums, gluži kā bioloģija, medicīnā un tā saucamās sabiedriskās zinātnēs. Tāpēc iztiksim labāk bez mulķīgas pašiedomības, bet sekosim dabai no vienas - un savam ētiskajam ideālam no otras puses, vērosim, ko daba grib un kā viņas gājums virzīt pretim lielajam audzināšanas virsmērķim - ētiskai brīvībai.

Un tur vienu lietu mēs puslīdz droši varam nōskārst un pat zināt. Pazīstamos sasliešanās periodus vienā vai otrā veidā pārdzīvo visi bērni, viens agrāk, otrs vēlāk, viens satraukti un drastiski, otrs tikko manāmi, bet gluži garām šīs lietas nēiet nevienam. No tā nu secinām, ka tā dabīga attīstības paradība, ka tā ārēji izpaužas kādi dvēseliskās attīstības procesi. Ja attīstības un individuāla brieduma mērķis brīvība, tad šie būs

vēl negatīvās brīvības pirmie uzliesmojumi, pirmie mēģinājumi būt patstāvīgam un neatkarīgam. Ko nu mēs teiktu par audzinātāju, kas bērnu sodītu par to, ka viņa pirmie mēģinājumi celties kājās un stāvus iet iznāk nevarīgi un lodzīgi, ka viņš vēl negaidīti klūp un norauj no galda sev līdzīgu lampu un citas vārīgas lietas. Par to sodīt, tak būtu galīgs absurds. Tad nu vismaz tikpat liels absurds arī sodīt bērnu par viņa nevarīgajiem mēģinājumiem būt priekšlaicīgi brīvam un neatkarīgam, dzīt savu prātu un saslieties pret audzinātāju saprātīgam un nepieciešamām prasībām. Tiesa, šīs parādības var sagādāt mums lielas grūtības un būt visai nepatīkamas. Tak mums jāzin, ka tie dabīgi un nepieciešami posmi attīstības gaitā. Mums ar saprātīgu un labvēlīgu pretimnākšanu jāpalīdz bērnam tikt laimīgi šim aizām un zemūdens klintīm pāri un nepazaudēt savu gaišo jauno dienu skatu dzīvē, nesastingt un nesarukt īgnumā, rūgtumā un naidīgā noskanā pret dzīvi un cilvēkiem, it sevišķi saviem vecākiem un audzinātājiem. Mums jābūt saprotošiem un visu izlīdzinošiem palīgiem un atbalstītājiem, ne stupīdiem rājējiem un tiesātājiem. It sevišķi tas zīmējas uz pubertātes laikmeta sastrēgumiem un savstarpējas saprašnās grūtībām. Sai laikā bērna garīgai attīstībai vajaga būt jau tiktal pavirzītai, lai ar viņu varētu kopīgi tādas lietas iztirzāt un izspriest. Tiesa, kādreiz viņš savējiem nepieejams un noslēdzies. Tad brīnišķīgus pakalpojumus var sniegt kāds labs ģimenes draugs, kam bērns uzticas un kā domas viņš respektē. Tas lielā mērā rūguma periodu saīsinā un mazina grūtības, kaut gan pārliecīgi viņam ar padomiem un visāda veida ieteikumiem nav jāuzmācās: lai izdzīvo un noskaidrojas galvenā kārtā viņš pats. Tad viņa prieks par gūto samierināšanos būs lielāks un vērtīgāks. Tuvāk par šo attīstības posmu paidagogiju runāsim turpmākā nodaļumā, bet pagaidām aprobežosimies ar atziņu, ka sodi šie nevajadzīgi un nederīgi. Par mēģinājumu slieties garīgi uz savām kājām bērns nav sods.

Būtu nepareizi itin visas bērnu nerātības kvalificēt par tādām pieciešamām lietām. Kad viņš spīdzina dzīvniekus, dara pāri mazākiem, runā nekārtības, izturas necienīgi pret cilvēkiem, sevišķi veciem, kropli, nevarīgiem, sarīko neciešamus traucis, stāsta apzinīgus un ļaunprātīgus melus, nepilda savus labi izprastus un attīstības stāvoklim piemērotus darbus, tiši bojā lietas un ierīces,

rīkojas apzinīgi netaisni un negodīgi, kūda maza-
kus un vientiesīgākos bērnus uz aplamībām, palaiž
pirkstus, ir neuzticams, nežēlīgs, cietsirdīgs, tad
mums viņš jāsauc pie kārtības. Viena otrā gadīju-
mā viņš saņems dabīgu sodu: sakaitinātais suns vi-
ņam iekodīs rokā, neapdomīga apiešanās ar lietām
viņu ievainos. netaisnību cietušie rotaļu biedri
viņu sāpīgi pārmācīs, nekrietna uzvedībā sagādās
viņam kaunu. Tas viss tā ir un savu audzināšanas
darbu strādā. Tomēr vecāki un audzinātāji uz to
vien nepaļaujas un atrod par nepieciešamu aktīvi
iejaismīties un mēģināt savu audzēkni pārmācīt un
ietekmēt uz labo pusi. proti, viņi faktiski tur-
pina bērniem uzlikt dažādus sodus, kaut ar teorē-
tiski ir parliecināti brīvās audzināšanas piekri-
tēji.

Kadi šie sodi nedrīkst būt, to esam jau lūkoju-
ši rādīt ar dažu piemēru palīdzību. Viņi nedrīkst
bērnu sarūgtināt un darīt viņu nejūtīgu un ļaunu.
Ja bērns sit mātei pretī, kož un spēž, tad viņš
acīmredzot sodu uztver par uzbrukumu, par naidīgu
aktu, par varmācību, pret ko instinktīvi aizstā-
vas. Tad sods nevar bērnu labot. Viņam vispirma
kārtā sods jāizprot. Nevien tā, lai viņš skaidri
apzinātos, par ko tiek sodīts, bet lai viņam ra-
stos tāda sajūta, ka tā viņa paša lieta, ka viņš
pats arī nevarētu citādi rīkoties, ka to prasa vi-
ņa paša iekšējais likums, ka tā nepieciešamība un
izriet no lietu sakarības. Kur bērnam rodas tādi
pārdzīvojumi, tur sods būs patiesi pedagogisks un
dos zināmus panākumus. Bērni paši pret sevi
apakšniekiem ļoti stingri. Pavērsimies tikai, kā
viņi pārmāca savas lelles un lācīšus. Luīze Rinser
stāstā par savu piecgadīgo dēliņu, kā viņš bojā-
jis visas savas lietas un nebijis nekā sāvaldams
Tad viņai ienācis prātā jautāt zēnam, kā viņš rī-
koties, ja viņa lācītis tā darītu. Viņš atteicis:
„Vienu pēcpusdienu gulta, kad spīd saule.” Tad nu
dēliņam pašam nācies šo sodu izciest. Viņš to sa-
ņēmis mierīgi un izturējies bez iebildumiem. Šim
piedzīvojumam bijuši ļoti panākumi, jo viņš bijis
zēna izjūtai un saprašanai tuvs un iedarbīgs, kā
jau paša izvēlēts un izlemts. Jaukus bērnu nerāt-
nības novērošanas faktus atrodam itāliešu bērnu
dārzu dibinātājas Marijas Montessori praksē. Kad-
reiz maza meitenīte negrib iederēties bērnu kopī-
gās rotaļās. Atkal un atkal viņa tīri ļaunīgā kā-
rtā traucē kopīgo rotaļu. Tad audzinātāja panem vi-
ņu pie rokas un aizved, ne tukšā un tumšā istabā,
bet pie atsevišķa nomaļa galdiņa, no kurienes var

bērnu rotaļas labi pārrēdēt. Meitene dabū savas mīlākās rotaļu lietas un nu viņai jārotaļājas vienai. Bērns nu ir divvainā stāvoklī: gaidīja sodu, bet saņēma mīlākās rotaļu lietas un tad ērtu stāvoklī vienai pašai izrotaļāties. Iznāca ne sods, bet izpalīdzība nomierināties, iekšīgi sakārtoties un atkal sajūst ilgas pēc mīlajām rotaļu biedrenēm, pēc kopīgām rotaļām. Vienatnē spīts izgaiss, radās atkal enerģija un prieks būt rātīnai un labai. Tādiem tad nu arī jābūt pedagogiskiem sodiem. Viņu uzdevums ne sāpināt un nocietināt, bet novērst, izlīdzināt, atdot bērnu atpakaļ sev pašam. Sodi, kas to nepanāk, pieder pagātnēi un nav diskutējami kā normāli un legāli audzināšanas līdzekļi. Ja vecāki jūtas spiesti kādreiz kerties arī pie šā robustā līdzekļa, proti, žagariem, tad tā viņu labas saprašanas un apgaismotas mīlestības lieta; ja viņi citādi nevar audzināšanas rezultātu sasniegt, lai viņi izcies kopā ar savu bērnu šo sapīgo acūmirkli, labā parliecībā, ka tas nepieciešams un ne ar ko citu neaizstājams. Skolai un visāda veida audzināšanas iestādēm tādu pienākumu un tiesību nav un nevar būt. Ja atsevišķi darbinieki nevar iztikt bez bērnu raustišanas un grūstišanas, ausis kniebšanas un matu plūkšanas, tad tas viņu pedagogiskais nespēks un morāliska neizturība, kam nav nekādas audzinošas vērtības.

Atzīmējams, ka tā gan tikai mūsu uztvere, mūsu tautas mentalitāte. Citur turas arī pie citādiem ieskatiem. 1947.g. vasarā Bavārijā izdarīja vecāku nobalsošanu par jautājumu, vai tautskolā atjaunot bērnu pārmācīšanu ar žagariem. Vecāki ar lielu balsu vairākumu izteicās par žagariem. Mums tas pilnīgs pārsteigums un neatminama mīkla, jo arī akla tas skaidri redzams, ka šejienieši nemīlo savus bērnus mazāk par mums, ir gādīgi, mīli un sirsnīgi vecāki. Pašureiz notiek visas dzīves pārorientēšana uz patiesas rietumnieciskas demokrātijas pamatiem. Visur daudzina personas brīvību, cilvēka dabīgās tiesības, brīvo audzināšanu, izdara dziļas pārmaiņas visā sarežģītajā skolu audzināšanas un izglītības sistēmā, lai to jo vairāk tuvinātu jaunās apgaismības un cilvēcības gaisajiem ideāliem un tai pašā laikā atjauno veco veco spaidu pedagogijas kvintesenci - žagarus. Še nav darišana ar kādā nejaušību, jo jautājums iepriekš plaši un pamatīgi iztirzāts un izdebatēts. Žagaru pretinieki neskopojās ar spēcīgiem pretargumentiem, tomēr nespēja vecāku vairuma domas

grozīt. Nekā nelīdzēja arī skolotāju vienbalsīga nostāja pret žagariem. Acīmredzot, šē darīšana ar kādu dziļi noenkurotu pārliecību, ka prasība pēc kārtības, disciplīnas un labas bērnu uzvedības nedrīkst apstāties pat tādas grūtas izšķiršanās priekšā, kāda ir bērnu žagārēšana. Nesteigsimies šo vietējo cilvēku nostāju kritizēt vai pat nopelt. Vecāku lēmums droši vien vairāk nozīmēs tikai principiālu iespēju ne kā praktisku izlietojumu. Nerātnim būs jāzin, ka viņš var nopelnīt pat žagarus, un jābūt apdomīgākam. Varbūt tā votuma istā nozīme. Nedomāsim, ka nu Bavārijas skolās sāksies nikna bērnu žagārēšana, ka atgriezīsies barbaru laiki. Arī šē domā tikai labu un cer uz votuma morālisko ietekmi. Citādi gan tas mums gāligi nēsaprotams.

Mūsu rokās paliek pamācība un dažāda veida brīvības liegšana, bet arī šīs lietas prasa pārdomas un labu pārlikšanu. Pamācības bieži izveršas bezgalīgos vārdu plūdus, patētiskos sprediķus, apnikstošā kancelešanās un tukša plašanās. Vārds ir gan varēns audzināšanas līdzeklis, visvairāk un vislabāki audzinām mācīdami, tak arī vārda lietošana var būt pārmērīga un līdz ar to neietekmīga un nederīga. Ja vispārīgi visi audzināšanas līdzekļi jālieto ar gudru mēru un taupību, tad visvairāk atturīgiem jābūt runāšanā, visādu sodu un represiju daudzinašanā, piedraudējums, rāšana un pārliecināšanā. Tas jādara atturīgi, īsos vārdos, kuriem katrā ziņā seko darbi, līdz tas vajadzīgs. Nekas nav mazāk cienījams kā plaša izrunāšanās, kuru neviens nerespektē un neņem nopietni. Tāpat tas ar dažādiem liegumiem: daudzreiz bērns viņus nemaz neizjūt par sodiem. Pazinu kādu četrgadīgu meitenīti, kurā pati sev uzlika tādus sodus un konsekvēti izpildīja. Kadreiz tētis dusmās bija viņu ieslēdzis vienu pašu tukšā istabā. Tāda lieta bērnam bija iepatikusies. Līdz ko viņai izdevās kā nekā nepaklausīt tētes mājieniem, viņa tūlīt atcerējās savu vainu, ieslēdzas tukšā istabā un stāvēja kā pienaglots. Arī aicināta nenāca laukā, jo esot bijusi nepaklausīga un soda laiks vēl nebušot cauri. Domājams, bērns tiksmīnājās ar savu izņēmuma stāvokli, bet iespējami arī kādi citi kādi sarežģījumi bērna psihē. Tikai uzņakot jauku laikiem un ģimenei aizējot trīmda, meitene aizmirsa savu pašsodišanu. Vispārīgi, tādu bērna ieslēgšanu telpā, kur nav neviena cilvēka, atzīstu par nepaidagogisku un drastisku rīcību, kuras sekas neviens nevar pārrēķināt. Tik cietsirdīgi un

neatbildīgi mēs ar bērnu nedrīkstam rīkoties. Sods vispārīgi nav nekāds "brīnumdakteris". Kas spēj tikai ar sodu palīdzību uzturēt savu varu pār bērniem, tas nav nekāds priekšzīmīgs audzinātājs. Vismaz par brīvo audzināšanu viņš nevar runāt. Tur jāiet citi, taisnāki un drošāki ceļi, kaut tie ar prasa no audzinātāja lielāku gata - vību un vairāk nervu enerģijas. Atstāsim mazauglīgās pārrunas par šo negatīvo un mazsолоšo audzināšanas līdzekli un atgriezīsimies pie gaišākiem un pozitīvākiem pādagogiskā darba aspektiem.

X

X

X

Blakus barības dzīvai bērna attīstībā vispir - māk sevi pieteic kustību un miera dzīva. Dzīvs organisms grib izkustēties, atbrīvoties no uz - krajušās enerģijas, izjust šo atbrīvošanos un saskari ar ārpasauli. Tie vēlākās varēšanas un ārpasaules pazišanas pirmsākumi. Kad enerģija izsmelta, savās tiesības stājas miera dzīva: bērns iemieg un gul, krāj jaunu enerģiju. Nomoda brīži - regulāri mainās ar miera brīžiem. Pati daba mums rāda, kā viņi izmantojami: nomoda brīžos jādabojas, miera periodos jāgul. Darbs un miegs, tie dzīves pamatstāvokļi. Audzinātājam nu jāraugās, lai šī darba un miega maiņa notiek regulāri un pilnīgi, lai nomoda laikos bērns vienmēr nodarbināts un aizņemts, bet miera posmos lai viņš gul mierīgu un dziļu miegu. Līdz ko, nomoda būdams, bērns garlaikojas un nezina, kur likt sevi un savu laiku, bet miera periodā gul traucētu, nemierīgu miegu, tad ar viņa veselību vai audzināšanu kaut kas nav kārtībā, tāds stāvoklis jāpārbauda un jāatrod vajadzīgie uzlabojumi. Intensīva darbība un dziļš miegs, tie mums redzamie bērna sargengeli. Kamēr viņi klāt, tikmēr visas lietas vislabākā kārtībā. Gadāsim, lai tas tā būtu.

Bērna darbs - rotaļa. Vispir māk viņam pieteik savu locekļu kustību un dažnedažādu izro - zišanas, gaismas un brīva, svaiga gaisa iedarbes. Tak tālu nav tas laiks, kad vajadzēs ko neko tvert, likt pie mutes, redzēt, dzirdēt, ar ko darboties. Jau pacēlas rotallietu jautājums. Tur nu vecākiem jārod skaidri un gaiši ieskāti, lai izsargātos no rupjām kļūdām. Galvenais, jāgādā

tādas rotaļlietas, kas patiesi atbilst bērna acū-
mirkīgajam attīstības stāvoklim, kas sagādā vi-
ņam interesi un darbu. Vispirms ko neko tveramu,
rocīnās sagrabjamu. Tur nevajaga vēl ne greznas
lells, ne spalvainu lāciņu, ne kādu zvēru, ne
aparātu, nemaz jau nerunājot par bilžu grāmatām
un spēlēm, ar ko mēdz apkraut pavisam mazus bēr-
nus, kas nevar ar visu šo balastu nekā iesākt.
Pirmam laikam vislabākās gumijas un celuloida, arī
vieglmetalla, piemēram, alumīnija lietišas, kas
necieš no mitruma, ir vieglas, izturīgas, rocīnai
tīkamas un labi tīrāmas. Kāda gumijas bumbiņa, vis-
labāki spilgti krāsota kādā tīrā pamatkrāsā, kāds
celuloida grabulītis, cietgumijas "vanka-stopa",
gludi, viegli koka kluciņi, vislabāki kuba veidā
ar tīrās, spēcīgās pamatkrāsās nokrāsotām virsmām,
tie pirmam laikam īstie nodarbību priekšmeti. Ta-
gad vēl viņa prasības apmierina kas nekas tverams,
cilājams, grozāms, vispārīgi mehāniskas kustības,
vienkāršās skaņas (grabulis, pīkstošs gumijas la-
cītis, tāda pati lelle) un tīras, spēcīgas pamat-
krāsas kubveida koka kluciņi ar katru piāksni sa-
vā krāsā (sarkanā, zaļā, oranžā, dzeltenā, zilā,
violetā) un citādi vienkārši spōdri un gludi
priekšmeti. Tas viss pagaidām atbilst viņa darba
un "mākslas" prasībām un sagādā neierobežotas
iespējas rast arvien ko jaunu, kluciņus dažādi
pēc krāsām grupējot un saliekot no viņiem gan mā-
jas un dārzus, gan tiltus, tunelus, automašīnas,
lokomotīves uc. Protams, kubveida kluciņiem pēcāk
pievienojas citāda veida ķermeni, bet krāsu ziņā
pagaidām paliek prasība pēc tīrām, spēcīgām pamat-
krāsām, pievienojot še arī neitrālās: baltu un
melnu. Tikai labi vēlāk, kad bērns jau tiku tikām
ar pamatkrāsām izdarbojies, viņas pilnīgi izpazi-
nis un iesaistījies savā apzinā, atšķirot arī tumš-
zilu no gaišzila, tikai tad viņš dabū rotaļu lie-
tiņas dažādās pārejas krāsās un krāsu niansēs. Še
atkal izraisās interesantas un ļoti izglītojošas
nodarbības. Teiksim, bērnam ir rotaļu aitiņas: -
baltas, melnas un vesela rinda pārejas krāsās no
baltā uz melnu, proti, no visgaišpelēkākās līdz
vistumšpelēkākai. Ja nu bērns ieinteresēsies sa-
grupēt visas aitiņas pēc krāsu tona no baltās līdz
melnajai, tad viņš būs ievadīts saistošās un la-
bās nodarbības, kas viņu novedīs arī pie brūnā,
melnā un visu citu pārejas krāsu un krāsu nianšu
grupēšanas pēc viņu intensitātes un tona. Neaiz-
mirsim, ka šai laikā viņam jau arī citāda veida
darbi ar krāsām: viņš jau izgrīez no papīra, kārto
un uzlīmē savus figūru un krāsu grupējumus ar no-
lūku sastādīt zināmu bildi, viņš jau cēlā uz ap-

likāciju. Tāpat viņš jau saņēmis pirmos krāsainos zīmulus un ūdenskrāsu komplektu un neatlaidīgi ar tiem rīkojas, uztriepdams gan tīrus, gan niansētus krāsu plankumus. Līdztekus šiem darbiem viņa rotaļlietu krājumā sāk ierasties arī speciāli viņa vajadzībām izgatavotas bildītes; ne bilžu grāmatas, bet atsevišķas bildītes, vislabāki uzlīmētas uz kartona gabaliņiem, ko var dažādi grupēt, ar ko var darboties. Tur nu nav uzzīmēts albatrosss, krokodīls, tintes zivs un citādi svešzemju brīnumi, nav ar vispārīgi kādi atsevišķi priekšmeti vienkāršai acu uzmešanai. Nē, tur uz katras bildītes kāda norise, kāda darbība no bērnam pazīstamās reālās dzīves: tur Mārīte laista pukes, māmulīna baro vistas, Modris skalda malku, krustmāte žauj velu, kaimiņš pārbraucis no dzirnavām, kumeliš izsprucis no staļļa gailis uz sētas staba dzied. Par katru bildīti var ko neko teikt un stāstīt. Drīz jau parādās arī veselās serijas: dārza, plavā, lauka, ciemā, ganu gaitās, Jānu dienā, uz skolu uc. Tur jau rodas veseli sacerējumi par to, kas bildēs skatāms. Protams, pašas bildītes vēl pavisam bērnišķīgas, bez jebkādam pretenzijām uz lielo mākslu. Viņas figurāli rūpīgi izzīmētas, stingri kontūrētas, bet bez krāsu niansēm, bez gaismas un ēnu efektiem, bez perspektīves un kermeniskuma illūzijas, vienkārši stingru krāsu plankumi, kas, īsta meistara rokas radīti, pauž vienkāršu skaidribu un patiesu skaistumu. Visai svarīgi, lai tie nav mēmi un bezdvēselīgi plankumi, bet ir dzīvi, dināmiski, asprātīgi uztverti acumirkļi no notēloto objektu aktīvās gribas izpaudumiem. Padomāsim, piemēram, par Ernesta Abeles ilustrācijām Jāņa Sirmāņa grāmatai „Kriksis”, tad sapratīsim, kādai jābūt bērna bildītei izteiksmes un dināmisma ziņā. Dodiet tādas apgarotas bildītes rokā saviem bērniem, kuru attīstības atāvoklim viņas atbilst, tad redzēsiet, ar kādu interesi viņām pieķeras un kādas saistošas nodarbības viņas var bērniem sagādāt.

Pirmā bilžu grāmata nāk viņam rokā ne agrāk par mazbērniības beigu cēlienu, proti, 4 - 5 gadu vecumā. Zīmējuma ziņā viņa vēl gluži tāda pati, kā jau pārrunātās bildītēs. Saturs nemts no bērnam pazīstamās reālās dzīves. Tas pakāpeniski norisinās viena otrai sekojošās bildēs. Tas nu var būt kāds vienkāršs stāstījums par piedzīvojumiem darbos un mājas dzīvē, var būt arī tautas pasaka vai viņai līdzīgs piedzīvojumu notēlojums. Īsta jaunatnes rakstnieka rokās brīnišķīgs temats ir

"kad rotallietas runā", kā tas pazīstams dažos angļu zēnu stāstos, tāpat dzīvnieki un pārējā dzīvā un nedzīvā daba. Fantazijai bagātu un jauku vielu sagādā dzīvnieku un citādu dabas objektu izpalīdzība un labvēlīga izturēšanās pret grūtības nonākušu stāsta varoni - bērnu. Viņš, proti, bērns viscauri stāstījuma centrā: rotallietas, dzīvnieki, augi, fantastiskas būtes, visi ar viņu sadarbojas, viņu respektē, viņam kalpo. Viņš veidotājs, visu lietu augstākais kārtotājs un vadītājs. Protams, viņš šo atbildīgo stavokli pareizi novērtē un zin, ar kādu labvēlību un laipnību jāizturas pret visiem, arī pret vismazāko un nenozīmīgāko. Viņa valdnieciskajā prātā visi vienlīdz vērtīgi un mīli saudzami. Pirmajās bērna grāmatās viss pilnīgi reāls, vientiesīgs un paties: nekādu allegoriju un metaforisku tēlojumu un izteiksmes bērns šai pieaugšanas stadijā nesaprot, viss viņam reāls un īsts. Mazbērna grāmatā nav vietas nekādai asprātībai, nekādai citādi domātai izteiksmei un simboliem. Viņš savā domāšanā realists un uztver itin visu tā, kā tas teikts. Tas teksta sacerētājam jāņem vērā un jāizvairās no visa, kas šā literatūras žanra lasītājam nesaprotams un neuztverams. Pats par sevi saprotams, ka tekstam jābūt izteiktam vienkāršā, skaidrā un nesamākslētā prozas vēstījumā. Saistīta valoda šim literatūras veidam nepiemērota un nederīga, īsti, ja viņa nāk no mazspējīga darbinieka spalvas. Dzejas vārsmas lai paliek turpmāku periodu grāmatām, Tagad vēl ar bērnu jārūnā viņa paša valodā. Patiesībā šē tekstam vēl maza nozīme, jo bērns vēl nelasa. Vajadzīgi tikai īsi bilžu paskaidrojumi. Ja šo uzdevumu labi pilda kāds pantiņš, piemēram, tautas dziesmiņa, tad pret to, protams, nav ko iebilst. Antropomorfisms un personifikācija, kas šā attīstības posma bērnam liekas tik raksturīgi, nerunā mūsu slēdzieniem pretī. Ja bērns kuļ savu lelli, māca darbos koka sunīti, tad tās nav nekādas allegorijas, nekāds simbolisms vai tiša izdoma: tās reālās attīstības un patiesa, nopietni domāta rīcība, jo bērna apzinā tas viss tā iespējams, ir īsts un paties. Un tāpēc arī šā veida bērnu bilžu grāmatu glezniecībai savs mērs un sava robeža. Lai cik jūsmojam un kā priecājamies par skaistajām "citādi domātām" bērnu bilžu grāmatām, mums tomēr jāatzīst, ka viņas ar jau tuvojas iespējamā robežām. Bērna grāmatu nedrīkst paderīt par drastiskas fantazijas sensacionālu raibumu krātuvi. Tur jānoris dzīvei, skaistai, jaukai, ierosinošai, pacilājošai, kuras centrā ne dzīvnieks, ne antropomorfizētas bekas

vai celmi bet cilvēks, bērns, kuram visi pievēršas, ar ko sadarbojas, kam pakļaujas un sekmē labu un lielu darbu veikšanu. Ja kādreiz tā pelīte, suns vai kāda nedzīva būte, tad tomēr stāstam jābūt tik skaidram un caurspīdīgam, lai mazais lasītājs pats no sevis bez kādas iestāstīšanas jūt sevi stāsta varoņa vietā un būtībā zin, ka tas viņš pats vai kāds cits viņam tuvs un nozīmīgs cilvēks. Kur šā momenta trūkst, tur dzīvnieku un antropomorfizētu lietu sablīvējums izvēršas nogurdinošā un paidagogiski nenozīmīgā raibumā. Okupācijas laikā Rīgā parādījās kāda tulkota bērnu bilžu grāmata, kur visām lietām bija cilvēks seja, lielos kuplos kokos ik pumpuram, ik lapīnai un stumbra grumbulim seja un acis, celmi, cīņi, prauli un itin visi iedomājami priekšmeti bija apbalvoti ar cilvēka vaigu. Tas atstāja patalogisku iespaidu. Tādu grāmatu gribas drīzāk aizvērt. Antropomorfizējumi un personificējumi literārā sacerējumā ir izteiksmes līdzekļi, mākslas elementi, manta, kas lietojama ar mēru un labu ziņu, lai vairotu grāmatas māksliniecisko vērtību un stiprinātu viņas augsto ietekmi: modināt un izkopt bērnam gaišu prātu, dziļas un siltas aistētiskās un it sevišķi ētiskās jūtas. Gara gaisma un sirds siltums katras paidagogiskās, arī bērna bilžu grāmatas istākais un augstākais mērķis un uzdevums. Par cik kāda lieta šim mērķim nekalpo un viņu neveicina, par tik viņa nevajadzīga un nederīga.

Nakošajā, teiksim priekšskolas attīstības pakāpē, bērns uztveres spējas jau daudz lielākas. Viņš jau labi orientējas krāsās un krāsu niansēs, praktiski jau pazīst perspektīvi. Šā cikla bilžu grāmatās bildes jau krietni tuvākas istajai mākslai, daudz izteiksmīgākas un ietekmīgākas. Te jau bērns pamazām kļūst grāmatnieks un viņu interesē nevien bildes, bet arī, kas tur teikts. Bildes tomēr vēl pilnīgi dominē pār tekstū, un bērna grāmata arvien vēl tipiska bilžu grāmata. Sniegtai vielai viscauri jāpaliek bērna saprašanas plaksnē. Patīk un interesē tikai tas, ko saprot un kas nogurdina ar savu raibumu. Teksts pēc apmēriem krietni pieaudzis. Viņš mazu, īsta dzejnieka darinātu pantīnu, tautas dziesmiņu vai jauka prozas stāstījuma veidā. Tikai jāsargās no gariem, tiši taisītiem, ūdenainiem un kokainiem dzejojumiem.

Pamazām literārā daļa pieaug un ienem grāmata galvenp vietu. Bilde pēc sava mākslinieciskā iz-

pildījuma arvien vairāk tuvinās istai mākslai, man-
to gaismas un ēnu efektus, kermeniskuma illūziju
un krāsu nianšes. Pēc sava idejiskā satura viņa
pilnīgi pieslienās tekstam, viņam kalpo, proti,
bilde pārvēršas par ilustrāciju, bet pati bilžu
grāmata par ilustrētu jaunatnes izdevumu. Pilnī-
gu attīstību šī metamorfoze sasniedz jaunāko sko-
las gadu (8 - 12) laikā. Nu jau pienācis laiks
jauno lasītāju ievadīt plašajā pasaulē un dabas
dzīvē. Rodas jauki, ilustrēti ceļojumu un dēku
stāsti, imponanti dabas parādību notēlojumi, vē-
sturiskas un populāri zinātniskas, tāpat ierosi-
nošas dailliteratūras grāmatas ar istām mākslas
gleznām un ilustrācijām.

Ja nu bērns tā būs kopā audzis ar katram attī-
stības periodam labi pieskaņotu, skaistu un jauku
grāmatu, ja viņa plaukta visā laikā no 4 līdz 12
- 13 gadiem būs kaut tikai 5 - 6 tādi izdevumi, ko
viņš neskaitāmas reizes skatījis, lasījis, mēģi-
nājis atdarināt, nomodā un sapņos darbojies un
dažnedažādi viņas pārdzīvojis un izjutis, tad mums
katrā ziņā būs darīšana ar istu grāmatnieku un ap-
gaismotu mākslas baudītāju. Lubu un tirgus izdevū-
mi viņu vairs nesamulsinās un necelos neaizvedīs.
Par to mums jāgādā, lai tas tā būtu. Vispirms istu
bilžu grāmatu vismazākiem, tās mums visvairāk
trūkst. Še pateicīgs darba lauks kādam spējīgam
apgādam, kas gribētu šai darbā piesaistīt apdāvi-
nātākos māksliniekus šai nozarē, talantīgus rakst-
niekus un piedzīvojušus pedagogiskus darbiniekus.
Patiesi gan, tā ista tautas garīgās labklājības va-
jadzība: dodiet mūsu bērniem katram attīstības pos-
mam pieskaņotu labu grāmatu, kas īsts mākslas darbs
glezniecībā un literārā ziņā. Dodiet tādu grāma-
tu, ko bērns sagrābj un nelaiž vairs vaļā, kas
ieiet viņa rotaļlietu pulkā un tur aktīvi darbo-
jas līdz nakošā attīstības posma grāmatai. Līdz ko
viņa būs gīmenes rīcībā, tad mātes skolas un turp-
māko laikmetu audzināšanas grūtības mazināsies,
bērnu attīstībā un izglītībā savu vārdu teiks gaišs
un labs gars - ista bērna grāmata.

x

x

x

Blakus bildei, ko bērnam pasniedzam, ne mazāka
nozīme viņa pašā pūliniēm ko neko uzzīmēt vai uz-
gleznot. Jau mazbērniņas pirmajā pusē viņš lab-
prāt rīkojas ar zīmuli, isti, ja tas kādā košā

krāsā. Pirmāk bērnu saista pats svītru rašanās process. Pēcāk viņš grib jau ko neko uzzīmēt, attēlot vai nu svītrās vai arī plankumos, ja viņa rīcībā jau arī krāsas un otīna. Viņš jau mēģinās zīmēšanā un gleznošanā. Nepārspīlēsim šo nodarbiņu nozīmi, bet neatstāsim bērna tieksmes šai virzienā arī neizmantotas. Kā „dzīvošanās” ar bildītēm, tā arī darbošanās ar zīmuli un otīnu mātes skolā tikai rotaļa. Tur nav nekāda teorija, nekādi zīmēšanas un gleznošanas pamēieni jāierāda. Lai viņš mācās redzēt un redzēto kā nekā attēlot. Kā nu viņš to attēlos, tā viņa paša lieta. Uzvilks likumu un radīs, ka uzzīmējis putnu, citreiz līdzīgs likums varbūt būs maizes kukulis vai grozs. Labi arī tā. Katrā ziņā, mums nav jāsaka: tu esi uzzīmējis nepareizi, tēds putns neizskatās. Nav jāņem viņam no rokām zīmulis vai otīna un nav viņa zīmējums jālabo vai pat jāuzzīmē kāds paraugs. Līdz ko tā izderisim, tad ar viņa veidu un plankumu skatīšanu un pūliniem tos attēlot beigās: bērns vairs nepūlēsies saskatīt, kāds tad isti putns, maizes kukulis, grozs izskatās, kāds viņu veids un krāsas, bet gan pūlēsies atsevēties, kā isti jūs viņam ierādījat, un centīsies doto paraugu atdarināt. Tagad viņš katrā jauna gadījumā meklēs pēc parauga, viņš ievadīts neauglīgā un nevērtīgā darbā. Viņš vairs nemeklē un nepūlas saskatīto vai fantāzijā iztēloto kā nekā attēlot, bet prasa paraugus un atdarina tos. Viņš vairs nav jaunradošs mākslinieks, bet amatnieks, šablona kalps. Līdz ko zīmējama kāda jauna lieta vai aina, viņš saka: es nemāku, parādi man, kā jādara, proti, dod šablonu, lai atdarinu. Tā ievadītam bērnam būs grūti tikt uz pareiza ceļa, viņš var kalnus piezīmēt un piegleznot, tas viņa skatīšanas un attēlošanas spējas maz izkops, nemaz jau nerunājot par tieksmi pašam ko izdomāt un to attēlot. Pareizi ir ļaut darboties viņam pašam. Ja viņš ar savu zīmējumu nāk pie mums pēc novērtējuma, tad aizradīt uz to, kas tur jau cik necik izdevies, pārējam iet garām ar klusēšanu. Bet ja tur itin nekā vēl neapbruveni nav uzzīmēts, tad arī tā labi. Lai strādā tālāk un saglabā darba prieku. Viss, ko mēs varētu darīt, būtu pānterēsēties, kur viņš domā putnam galvu, kur knabi, kur kājas, asti uc. uzzīmējis. Ja viņam liekas, ka tas viss tur ir, arī labi. Mūsu acis no apkārtnes ķermeņiem redz tikai to daļu, kas tieši acij pretim, proti, zināmu plankumu. Ja raugamies uz ābolu zaru, tad redzam gredzenveida sarkanu, dzeltenu, zaļu, vai citādas krāsas plankumu. Primitīvās zīmēšanas un glezno-

šanas mērķis nu ir šo plankumu tik skaidri saskatīt, kā vāram apvilkt uz papīra atbilstošas kontūras un laukumiņus noklāt attiecīgām krāsām. Ja nu uz šo plankumu paskatīsimies, tad kāda īpaša mūsu psiķes spēja, ko saucam par nojautu vai percepciju, papildina viņu un izveido mūsu apziņā par ķermeni - ābolu. Protams, tas notiek tikai, ja esam ābolu no visām pusēm jau skatījuši un viņu pazīstam. Attiecīgs plankums no pilnīgi sveša ķermeņa mums nedos pilnīgu ieskatu par viņa ķermenisko veidu. Viņš būs un paliks tikai acs saskatītais un rokas attēlota plankums. Mātes skolas augstākais ieguvums šai bērna rotāšanās nozarē ir, lai viņš attēlo to, ko acs redz. Cik tas labi vai slikti izdodas, tas mazāk no svara. Ja viņš pats visu savā zīmējumā atrod, ko bija gribējis attēlot, tad darbs izdevies labi. Māmuļiņas uzdevums nu būtu šīm nodarbībām pasekt un kādos vākos sakrāt izteiksmīgākos darbus, uz viņiem atzīmējot, cik Modrim vai Dzidrai bija gadu, kad šis zīmējums vai glezna radās, ko bērns tur gribējis attēlot un kā viņš šo darbu nosaucis. Pēcāk viņam pašam būs interesanti redzēt, kā viņš to un citu lietu un izdomu zīmējis triju, četrū, piecu, sešu un septiņu gadu vecumā. Un ja vecāki vispārīgi tā rīkotos, tad varētu rasties trīs, četrū, piecu etc. gadu vecu bērnu darbu skates, kurām būtu nesalīdzināmi lielāka pedagogiska interese nekā tagadējām bērnu dārzu un skolu izstādēm, kur iestādes daudzreiz reprezentējas ar speciāli pasūtītiem un izstādīšanai pagatavotiem apdāvināto bērnu vai pat skolotāju darbiem.

Galvenais neaizmirst, ka mātes skolā nekā tā tiši un obligāti nemāca tikai rotāšanas, nodarbojas savam priekam un dabas iedestītām īpašām tieksmēm. Tapēc tad nav gauži jānoskumst tādā gadījumā, ja bērnam nekas labs tur neiznāk: viņam būs panākumi kādā citā rotāšanās resp. bērna darbu nozarē. Tā dabas lielā dziņa pēc dažādības un daudzveidības.

Zīmēšanai un gleznošanai cieši pieslienās izgriešana no papīra, aplikācijas darbi. Bērns, redzēdams māti darbojamies ar grieznēm, kāri tver pēc šā spoža instrumenta un arī grib ar to rīkoties. Tad nu jāiegādājas mazas grieznītes ar nopaloļotiem galiem. Tas stipri nekaitīgs instruments, un 4 - 5 gadu bērni jau labprāt ar viņu rīkojas. Pirmajam laikam viņš dabū vecas aviķes vai lētu ietinamo papīri, lai iemanās griešanas

technikā, lai instruments sāk pareizi turēties rokā un lai grieziens iet griezēja nodomātajā virzienā. Kad nu tā zināma griešanas gatavība panākta, tad jau var sākt domāt par kādu mērķtiecīgu izgriešanu. Parasti bērns izgriež no kāda krāsaina papīra sloksnītes, ko dažādi grupē uz balta fona. Pēcāk rodas vienkāršas geometriskas figūriņas - kvadrātiņi, trīsstūriši, ripiņas uc., ko var dažādi uz fona grupēt un pat pielīmēt. Rodas atsevišķu izpildījumu lapas, gluži kā pie zīmējumiem. Ja bērns šais darbos iesaistās un atrod patīku, viņi stipri dažādojas un izkopjas. Labos bērnu dārzos rodas gluži jauki darbiņi. Tur, protams, lomu spēlē bērnu savstarpējā ietekmēšanās un ļābi sagatavotas audzinātajās ierosinājumi un vadība. Taču, svarīgi ne objektīvie panākumi, bet pats subjektīvais bērna darbs, viņa izdoma un cēšanās to izteikt veidos un krāsās. Mūsu palīdzība var izpausties kopīgās pārrunās un praktiskos aizrādījumos, ja bērns tādus no mums sagaida. Kur mājās sievietes nodarbojas ar šūšanu un cilā piegrieznes, tur arī mazais izgriezējs, isti meitene, pievēršas apgērba gabalu izgriešanai no papīra savas lelles vajadzībām. Rodas jauki veidu un krāsu grupējumi. Pēcāk ar tādu simbolisku apgērba gabalu pagatavošanu neapmierinās, bet prasa jau drēbes gabaliņus un nem rokā adatu, lai lellei patiesi dabūtu jaunu tērpu. Kur pasaciņu ilustrēšana iemīlota, tur bērni to dara nevien zīmēdami un gleznodami, bet arī ar aplikācijas palīdzību, izgriezdami iedomāto tēlu vai ainu daļas no attiecīgas krāsas papīriem un grupējot uz lapas. Tā rodas bildes, gluži līdzīgas tām, ko panāk bērnu gleznošana ar tīrām un cietām pamatkrāsām, kā jau tas augstāk aprādīts. Tāds izgriešanas un salikšanas darbs vairāk saistīts ar dažādu materiālu un darba rīkiem, sagādā lielāku kustību dažādību un taustāmāku saskari ar iecerētā darba elementiem, kādēļ bērni viņā vieglāki iedzīvojas un panāk vēl vairāk nekā ar zīmuli un otu. Kādi nekādi materiāli sastopami katrā mājā, un katrā ģimenē var sagādāt lielākas vai mazākas iespējas bērnam arī šai virzienā strādāt un vingrināties, vairot savu miesīgo un garīgo attīstību, būt jaunradošam un aktīvam, atrasties interesantā un aizrautīgā darbā.

Vispirmākā un vissaiostošākā bērna pašdarbība norisinās samitrinātu smilšu kastē vai pat dabīgā smilšu kāpā, kur tāda pieejama. Būs gan daudz bērnu, kas maz ko mazās dienās būs darbojušies ar krāsām un bilžu grāmatām, bet smilšu kaudzē tādā

vai citādā veidā gan katram būs ko neko sniegusi viņa agrīnās nodarbības. Tur bērns veidotājs un cēlājs. Tur viegli un ātri var izveidot dažādas lietas, rakt grāvjus un tunelus, ierīkot dārzus un mājvietas, celt ēkas, pils, nocietinājumus. Se atrod darbu otrgadnieks un ar interesi un citreiz lielu asprātību un gaumi cauriem cēlieniem strādā 7 - 8 gadnieks. Iespēja uzcelt, izjaukt un nolidzināt, lai celtu pār jaunu, lai pievērstos kādam citam nodomam, šī smilšu materiāla padāvība un pakļāvība dara viņu sevišķi iemīļotu un nozīmīgu bērna nodarbībā. Tāpēc jāgādā, lai kādā aizvēja un piesaulītes klusā pagalma stūrītī būtu tāda prava zema smilšu kaste, kur vienā laikā varētu darboties vairāki bērni un izvest katrs savus vai ar visi kādu vienu kopīgu nodomu.

Kādreiz bērns savai primitīvai veidošanai smilšu kastē pieķeras cieši un ilgstoši. Tad viņam jādod iespēja savu tieksmi pārbaudīt kādā ciešākā un saistīgākā materiālā. Tāds nu būtu labs un pareizi sagatavots podnieka māls. Pirmajam laikam var ļaut, lai viņš izdarbojas pēc patikas bez nekādas vadības un tehniskām zināšanām. Lai seko savai izdomai un pūlas savus domu tēlus izveidot materiālā. Pēcāk, protams, vajadzēs viņu aizvest uz podnieka darbnīcu kaimiņos, lai viņš pavēro, kā strādā amatnieks to pašu darbu. Ja nu viņam būtu izdevība vēl iepazīties ar kerāmiķa mākslinieka darba metodēm vai nākt laba veidošanas skolotāja vadībā, tad viņš var sasniegt lielus panākumus. Redzēju kādā pamatskolā Latvijā, kā skolēni savas skolotājas vadībā ilustrēja izlasītos literāros darbus. Sevišķi labi bija izdevušies "Mērnieku laiku" tipi. Svauksts, Kencis, Prātnieku Andžs vēl tagad acu priekšā, kā viņi bija attēloti māla. Savu domu tēlu atveidošanu kādā nekādā materiālā bērnus vispārīgi stipri pievelk. Tas dažādi notēlots arī mūsu daīlliteratūrā. Atcerēsimies tikai Matīsiņu no Poruku Jāņa stāsta "Asaras", kurš pūlas iekalt ganību akmēni meitenes Marijas tēlu, un zēnu Jozi no J. Purapukes stāsta "Leišu svetbilžu griezējs". Arī Aspazijai ir kāds tēlojums ar līdzīgu saturu; tur bērni veido no sniega. Vispārīgi bērni veido no māla, dubļiem, sniega, koka, akmens, metalla un katrā citā materiālā, kas vien viņiem pieejams. Atceros kādu zēnu, kurš bija brīnišķīgas lietas izgriezis no biezas priežu mizas. Pēcāk viņš beidza Politehnisko institutu Rīgā kā inženieris. Se mums nav jānorūpējas par jautājumu, kur tad viņi visi ies tie

veidotāji, kokgriezēji, akmenskalī, metalla apstrādātāji un citādi tēlnieki, jā visi bērni sāks nodarboties ar šādām lietām. Varbūt nevienam no viņiem vai tikai retam tā būs profesija, dzīves darbs, bet pieredze un attīstība, ko šādas nodarbibas sagādā bērnībā, katram noderēs un katru pācels augstāk viņa profesionālās un vispārīgās attīstības un gatavības stavoklī. Visvairāk audzināšanā un izglītībā dod darbs, kas tuvs mūsu sirdij un garam. Pecak, protams, jāstrādā daudz un dažādi darbi pienākuma un vajadzības dēļ, bet mātes skolas laikmetā, kad bērns strādā tikai savam priekam, jāgādā, lai katrs bērns varētu darīt to, kas viņam vislabāki padodas un sagādā visvairāk prieka, līdz ar to arī audzināšanas un izglītības.

Koka darbu zinā savā laikā Latvija pastāvēja divi dažādi novirzieni, kuri savā starpā diezgan sīvi apkarojas. Inženieris Pilsētnieks bija izgludrojis tā saucamās normālijas, proti, gludi apstrādātas koka līstes, ar kvadrātu, taisnstūra, gredzenveida un citādu šķēsgriezumā dažādos izmēros. Ja nu bērnam bija pavisam mazs zagītis, veserītis un mazas naglinas, tad viņš varēja no attiecīgām līstēm nozagēt vajadzīgos gabaliņus un sanāgot dažādas lietiņas, kā: mazu galdīņu, soliņu, krēslīņu, gultīņu etc. Varēja gatavot arī sarežģītākas un saimnieciski noderīgas lietas. Mazākiem bērniem piedāvāja pat jau attiecīgi sazāģētu un pat nokrāsotu līstes gabaliņu komplektus līdz ar naglinām. Atlikas tikai gabaliņus pareizi salikt un sanāgot, un kāda nekāda lieta bija gatava. Tā pavisam mazs bērns varēja ko glītu pagatavot un pārdzīvot savu varēšanas prieku. Izglītības ministrijas Macības līdzekļu nodaļas speciālisti šādu pusfabrikātu lietošanu bērnu darbā noraidīja. Viņi domāja, ka arī bērnam jāstāpjas ar neapstrādātu koku materiāla īsto pretestību un jāmacoties no dabīgās izejvielas ko derīgu un skaistu pagatavot. Nekā nelīdzēja līstiņu aizstāvju norādījumi, ka pasaulē nekur vairs tā galdnieks dzīvus blukus neapstrādā, bet saņemot savā rīcībā dažādi sazāģētus un pat noēvelētus materiālus; mazam bērnam vēl nevarot dot rokā tādas asus un bīstamus instrumentus, kādi vajadzīgi masīva koka apstrādei. Normālijas dodot iespēju jau tādā vecumā ko jauku gatavot, kad īstā koka pretestība viņam vēl esot nepārspējama. Nekāda saprašanās netika panākta, bet normālijas tomēr izplatījās un atrada dzīvu piekrišanu arī ārpus Latvijas. Bērnu dārzi un pilsētas skolas labprāt

lietoja normalijas, laukos turējas pie vietēja neapstrādātā materiāla. Daudzās skolās istā materiālu atradne bija skolas malkas grēda. Tur katru šķilīņu apgrozīja un, no kuras cerēja ko pagatavot, tō lika malā. Tā vai citādi, koka darbi tomēr bērniem ļoti patīk, ir visai daudzpusīgi, visiem pieejami un parasti noved lie lielākas vai mazākas prasmes galdniecības nozarē, kas daudziem paver ceļu uz maizes darbu, bet vēl vairākiem paliek par iemīļotu un visai noderīgu blakus nodarbošanās uz visu mūžu, nemaz nerunājot par to lielo nozīmi, kāda šiem darbiem bērnam vispārējā attīstībā un teorētisko zinību atvieglošanā un paveicināšanā. Kas tā mazās dienās mērījis, pielākojis, sastrādājis, rīkojis ar stūrmēru, cirkuli un citādiem instrumentiem, tam matemātiskās zinības nav ķīniešu ābece un hieroglifi, viņš atbalstās uz plašu pieredzes materiālu un konkrētiem piemēriem un tiek viegli tam pāri, kas citiem neskaidrs un miglains. Tāpat viņam praktiska un gaiša pieeja eksaktās zinībās: viņš jau ir faktiski cīnījies ar dabiskās vielas prētestību un mācījies uztvert viņas īpatnības un atrast panēmienus tās pārspēt. Nav tik gauži jābaidās arī gluži maziem bērniem dot rokā mazu zāģīti, kaltiņu, vīlīti, apalu galu nazīti, greblīti, pat mazu čirvīti un citādus darba rīkus. Tikai katrā attiecīgā gadījumā jāierāda apiešanās ar attiecīgo instrumentu un jāiemāca tā lietošana. Koka darbus parasti māca zēniem, tak arī meitenes vieglo kociņu darbiem labprāt pieķeras un uzrāda labus panākumus. Dzīvē bez zināmas prasmes koku apstrādāt neviens cilvēks neiztiek. Katram iznāk nodrāzt grābekļa zaru vai iedzīt naglu, kur tā vajadzīga. Kas bērībā nekā šai virzienā nav piesavinājies, tam visā mūžā liela atkarība no citiem cilvēkiem.

Šis pārdomas mūs ievada tai mātes skolas rosiņu nozarē, ko apzīmē par konstruktīvi tehniskām bērnu nodarbībām. Viņas gan iesākas ne ar vielas apstrādāšanu, bet kādu gatavu daļu pareizu sakārtošanu un salikšanu. Tās dažādas būvkastes, koka un metalla, no dažādu kluciņu, stieniņu un citādu celtniecībā lietojamu ķermenīņu komplektiem, no kurām var salikt dažādas rotālu celtnes, mašīnas, satiksmes līdzekļus, pat veselus dzelzceļa mezgļus un rūpniecības iestādes. Šīs lietas sevišķi iecienītas rūpniecības zemēs, tiek citīgi propagandētas un plaši lietotas. Metalla būvkastes lielākiem bērniem sasniedz lielu tehnisku pilnību un novada bērnu pie sarežģītu mehānismu konstruēša-

nas. Tāda, piemēram, būvkaite "Metallists" un "Jaunais pulksteņu meistars"; pēdējā satur visas pulksteņa būtiskās daļas un prasa no salicēja jau tādu gatavību, lai viņš var visas daļas pareizi sakārtot un sastiprināt ar uzgriežņiņu palīdzību. Protams, tur vajadzīga jau arī diezgan precīza dažādu darba rīku lietošana.

Nepadarīsim nevienu lāietu par elku un vienpusīgu aizraušanos. Tak tāda rakstura nodarbībām nenoliedzama vērtība, un viņas nevar ignorēt. Būtu patiens ieguvums, ja mūsu trimdas tehniskie izgudrotāji un darbnīcas sāktu nodarboties ar šīm lietām. Labas koka un metalla būvkaistes labi dažādotu mūsu bērnu nodarbības un atrastu dzīvu piekrišanu arī pie citām tautām. Sevišķus pakalpojumus viņas sniedz bērniem, kas spiesti vai arī mīl nodarboties atsevišķi, vienatnē, kā arī kam tieksme uz mašīnām un vispārīgi sarežģītām lietām. Nebūs vēl lieki jāpaskaidro, ka tāda veida rotaļas var pacelt jaunatnes skolas darba ražību, darīt daudzas mācības labi saprotamas, izjūstas, tuvas, kas citādi būtu abstraktas un uztverei grūti pieejamas.

Protams, visvērtīgākais un visnozīmīgākais audzināšanas nozīmē - īstais darbs kopā ar saviem vecākiem, citiem bērniem un mājas laudīm dārzā, plavā, tīrumā, kā tas parasts Latvijas lauku apstākļos. Puķu laistīšana, mājkustoņu kopšana un audzināšana, dažādi sīki darbi dzīvoklī un mājamatniecībā vilktin pievelk arī vismazākos bērnus, dod viņiem iespēju justies derīgiem un nozīmīgiem, maca viņiem izprast savu apkārtni un atrast savu vietu mājas un ģimenes dzīvē. Tur viņi arī daudz macās un izglītojas dabas un cilvēku dzīves izpratnē. Tās rāmās un prātīgās valodas, ko krietni laucinieki risina darbos un ēdamreizēs, bērniem daudz ko atver un noskaidro. Tur viņi uzsūc sevi godbijību, apdomību un glītu uzvešanos, macās pareizi sāprast un pienācīgi novērtēt labus un ļaunus darbus, atzīstamu un nosodāmu rīcību. Darbos arī daudz teorētiskas mācības. Bērns skaita dēsta dobes un pašus dēstus sakņu dārzā, vēro, kā viena pēc otras rodas plavā siēna gubinas un kā pēc tam atkal pa vienai iēslid ēkūnī, līdz atlikumā paliek nulle, proti, nekā. Priēkšskolas vecuma zēns un meitene jau zin, cik tīrumā rudzu statīnu un ābolīna zārdū, izreķina arī, ar cik vezumiem to pārvedis mājā. Viņš jau skaita nosukātas linu saujas: desmit kopējā blāķi, vienu sāpus. Kad malā

jau desmit sauju, tad blāķi desmit desmitu, proti, simts. Vai iespējams vēl pādidzīt bērnus ievadīt numerācijas izprašanā. Nekā nekā, ka viņš šādai skolas gudrībai vēl par jaunu. Praktiskā darbā daudz ko var, kas teorētiskā mācībā vēl pavisam nepieejams. Ja nu vēl nemam vērā, ka viņus jau sūta darīšanās uz tirgotavu, pastu, amatniekiem, ka viņi maksā naudu un saņem maksājumus, nodod mājā norēķinus, atstāsta gājuma norisi un sniedz paskaidrojumus, tad ar viegli nopratīsim, kāpēc no lauku sētām nācīgākā skolēni un spējīgākie darbinieki, kaut gan tur nav ne priekšzīmīgu bērnu dārzu ne citādu mācīšanas palīgglīdzekļu. Normāla, dabīga un laba mājas dzīve istākā un vērtīgākā mātes skola, kaut arī tur trūktu daudz kā no augstāk pieminētiem bērnu nodarbību veidiem un piederumiem.

X

X

X

Atliktos vēl pāra vārdus teikt par bērnu rotaļām tā tiešākā nozīmē, proti, par tām, kas notiek vecuma biedru pulcīnā. Tur dominē divi svarīgi jautājumi: vadība un rotaļu biedri.

Še valda vēl liela nolaidība un diletantisms. Pīrredze trimdinieku nometnēs rāda, ka taisni latviešu bērnu rotaļāšanās rosības visneapmierinošākās. Vecāki līdzī neinteresējas, un bērni vairāk plosās, naidojās, dara viens otram pāri, runā prastības, pat nekārtības. Kad saplēsušies, tad taurēdami un gvaltus klaigādami skrien uz vecākiem ar sūdzībām un vaimanām. Katrs nu tic savam, žēlo, un nosoda citus bērnus. Tā bojājas attiecības arī pieaugušo starpā, krietni tādi vārdi, kam nav pamata un ko nevajadzēja teikt. Tur nu vecākiem jāiet labs solis uz priekšu un jācenšas bērnu rotaļāšanos ievadīt labākos un tīrākos ūdeņos. Nav diezgan, ka bērni projam rotaļu laukumā, jāzin, kas tur īsti notiek, un ja tur trūkst ierosmes, laba noskaņojuma un vēlāmas ievirzes, tad jāsniedz palīdzība. Vislabāki, ja rotaļu dzīvi vada kāds lielāks bērns, kam vajadzīgās zināšanas un labas attiecības ar mazākiem bērniem. Ar viņu starplaikos var vēlāmas rotaļas pārrunāt, vienoties par turpmāko dienu rosībām, būt vienmēr informētiem par bērnu izturēšanos pret tādām un citādām rotaļām. Kur tāda izpalīga nav, kam var labi uzticēties, tur rotaļu laukumā biežāki jāņem vecākiem sava acs

un jācenšas pašiem atrasties bērnu rotaļāšanās kur-
sā un būt spējīgiem izpalīdzēt ar ierosmi un tech-
niskiem padomiem. Bērnu kopējās rotaļas ir rak-
stura un sabiedriskās audzināšanas līdzeklis. Tur
izpaužas un nāk uz āru ikviena bērna valdošās
tieksmes un dzīņas. Cīņas instinkts izzaro dažne-
dažāda veida sacensībās, kuru elementi sastopami
ikvienā kopīgā rotaļā. Tur vingrinās muskuļu un
nervu sistēma, izkopjas manas, disciplinējas emo-
cionālitate, nobriest intelekts, ievirzās spor-
tiskā stāja un veidojas sportiski tikumi: ne ti-
kai traukties pēc uzvaras par katru cenu, bet pie-
vērsties darbības norisei, nevainojamam izvedumam,
neatkāpties no stila un cienīgas izturēšanās pra-
sībām, atzīt pretinieka īsto pārākumu un mācēt cī-
ņu zaudēt ar smaidu uz lūpām. Nekur citur pirmat-
nējā cīņas dzīve neatrod tādas izdevības izaugt
kultūras sacensības tikumos kā rotaļu laukumā.
Nav nekāda nelaime, ja šad un tad dabās instinkts
uzliesmo pirmatnējā kailumā un niknumā. Tas dabi-
gi un nepieciešami. Lai izpaužas un nāk uz āru.
Bērnu sabiedrība konsekventa un nesaudzīga, tā
nepazīst kompromisu un blēdīgas noklusēšanas.
Katrs nekultūrais cīņas spara uzliesmojums sa-
stopas ar vienotu un stingru laukuma pretestību,
tiek noraidīts un nosodīts. Nekā nelīdz, karsta-
jam cīnītājam jāiekļaujas vien kultūralu sacensi-
bu lokā, jāpadodas savas sabiedrības labāku iera-
dumu un prasību spiedienam. No otras puses, arī
glēvajam un nerosmīgajam grūti laiki. Neraugoties
uz sava gara apatiju un miesas kūtrumu, arī viņam
būs vien līdzī jārosās un jāsasprindzinās, lai
aizstāvētu savas un savējo pozīcijas. Tā cīņas in-
stinkts pārveidojas par sacensības, neatlaidības,
uzņēmības, rosības, drosmes un pašpalāvēības tiku-
mu, proti, par spēku, kas katrai cilvēku sabied-
rībai tikpat nepieciešams kā motoram degviela. Kur
šā spēka pietrūkst, tur iestājas apsīkums un panī-
kums. Kur grib viņu vairot un kāpināt, tur rūpējas
par rosmīgām un enerģiskām bērnu kopīgām rotaļām.

Nesnauž, protams, arī varas instinkts. Viņš no-
ved pie mēģinājumiem uzkundzeties, valdīt ar fi-
zisku spēku, brutālu un varmācīgu uzstāšanos, arī
ar muti un kādu nekad aizmuguri. Visi tādi mēģi-
nājumi noved pie asas reakcijas no rotaļu dalīb-
nieku puses. Kādreiz izraisās niknas cīņas un pa-
līdzības meklēšana pie vecākiem. Kur vecāki cen-
šas pareizi lietu izprast un objektīvi rīkoties,
tur stāvoklis parasti izlīdzinās, un varas tieks-
mes pakļaujas kultūralām prasībām. Ikviens rotaļu
dalībnieks drīz skaidrība, ka citi viņu uzklausa

un respektē tikai tadā gadījumā, ja viņa tieksmēs pēc nozīmīga stavokļa nesaskata nekā sāvtīga, ego-centriska, šauri pašmīlīga, ja izjūt viņu par kopīgo lietu uzticamu un spējīgu aizstāvi. Tur bērniem smalka izjūta, un viņus pievilt grūti. Kas uzstājas ar varu un viltu, tas paliek viens un piedzīvo smagas neveiksmes. Rotāļu laukums aplauza visas smalles varas un varmācības kārei un padara arī varas kāros par labiem sabiedrības locekļiem un spējīgiem kopīgo interešu sargiem.

Visiem pazīstama bērnu tieksme priecāties, labi justies, būt omulīgiem. Pamatā šīm bērnu čalām un prieka izpausmēm liela pašuzturības instinkta trešais rnsnais zars, proti, baudu dzīva. Tas nu mums jāzin un jāprot pienācīgi novērtēt. Vienā vai otrā veidā tā sevi pieteiks un dos virzienu visai bērna turpmākai dzīvei. Bez šā dabas dēkļa nav neviena cilvēka, nevienas dzīvas radības pasaulē: visi alkst prieka un tīksmes, visi grib būt laimīgi, aizmirst kaut uz acumirkliem dzīves skarbumu un sūrumu, bet tadā vai citādā veidā baudītāji, lab sajūtas košo un smaržīgo ziedu plūcēji. Labas audzināšanas uzdevums ievadīt bērnu tādos priekos, kas ceļ uz augšu, kas vairo viņa vitalitāti un stiprina garīgi, rosa viņa attīstību pretim lielākai miesīgai un garīgai pilnībai. Patiesībā viņš mums pat nav nekur jānevada, tikai jāargās ar nepareiziem audzināšanas paņēmieniem viņu ne-laikā izdzīt no viņa paradīzes dārza, proti, labi kopta un vadīta rotāļu laukumina vecumā biedru vidū. Dzīves ceļu neiesākam ar kāribām pēc mantas un goda, pēc gardiem ēdieniem un dzērieniem, pēc narkotiskām vielām, greznības, seksuālas tīksmes. Bērnam visas šīs lietas tālas, svešas un vienaldzīgas. Daba viņu vada pa cietāku un taisnāku ceļu. Vispirms viņš bauda savu rocinu un kājinu kustības, pēcāk viņam patīk skriet, lēkt, kāpt, cīkstēties. Svaigs gaiss un saule izraisa viņā spontānu prieku, isti, ja viņam apkārt citi tādi paši baudītāji. Tad jau viņš priecājas par pukīti, putniņu, taurenīti, tak visvairāk par viņsētas jāhi un šomāju Mirdziņu. Kur viņi pulcīnā, tīrā laukumīnā, tur aizmirstas visi citi pasaules labumi un dārgumi, tur kustas un rošas, līdz piekūsis un savās tiesībās stājas miera resp. miegā dzīva. Gadāsim, lai nekad neapsīkst mūsu bērnu rotālas, lai viņi tur savā pūlcīnā vienmēr rosmīgi, aktīvi, jautri un priecīgi, lai bauda pilniem malkiem savu bērnu dienu laimību un tā briedina tos gaišos spēkus, kas pēcāk arī dzīvē viņu uzturēs labos ce-

los un darīs viņa dzīvi gaišu, skaidru, laimīgu. Rotaļās izaug vingri locekļi, gaiša galva, izdailota sirds, labas domas, siltas jūtas. Tur pirmatnējā baudu dzīve izžaro aistētiskās un augstākās garīgās baudās, tur rodas jauka uzvedība, siltā pieķeršanās, smalkjūtība, cilvēcisks tuvums, laba gaume un kritiska nostāja iepretim negatīvām parādībām.

Dzimumu izšķirība mātes skolas vecumā vēl maz manāma. Visiem patīk un noderīgas tās pašas rotaļas, visiem kopīgi prieki. Ja zēns jau no pirmiem soļiem robustāks, varmācīgāks un ietiepīgāks, tad meitenēm nemaz nenāk par launu ar šo skarbāko zēnu dabu nākt saskarē un viņas priekšā pastāvēt, sevi sekmīgi aizstāvēt un likt sajūst savas maigākās, taisnīgākās un panesīgākās dabas priekšrocības un pat pārākumu. Kopā jādzīvo, kopā jāaug. Lai meitenes tā nostiprinās un aug lepnas un neatkarīgas, bet zēni jau no mazuma lai mācās sevi savaldīt, izlīdzināt savas dabas stūrainību, vingrināties izpalīdzībā, vajāka parstāvēšanā, bruņnieciskos tikumos un labā sportiskā stājā. Tikai nu neiedomāsimies, ka tas viss tā nāk pats no sevis, ka pietiek aizraidīt bērnus projām rotaļu laukumā un tur jau viss bus, kā tam jābūt. Tā rūpja pašapmānīšanās. Lai viss tā būtu, tad mums pašiem jāatrodas bērnu rotaļāšanās kursā, līdzīgai interesējas un jāsniedz izpalīdzība, kur tāda vajadzīga. Kā jau minējām, labi, ja to var panākt ar kāda lielāka bērna starpniecību.

Mūsu laikos daudz sagaida no sabiedriskās audzināšanas. Arī šo lietu kultivējam jaunāko bērnu rotaļu laukumā. Tur bērni uzved dažādas imitācijas rotaļas, kā to redz pieaugušo sadzīvē, dzird stāstos un pasākās, redz bērnu teātrī, kino izrādēs. Tur katrs dabū savu uzdevumu, katram uzvedumā sava vieta, kas jāpilda un jāaizstāj, cik labi vien tas iespējams. Tur atsevišķa persona izjūt savu atbildību un nozīmību kopības interesēs un labumā un mācās priecāties par kopības sekmēm un panākumiem. Tāda rakstura rotaļas sevišķi veicināmas, lai bērni turpmākā dzīvē nevien zin, ka sabiedriskie pienākumi labi un atbildīgi pildāmi, bet atņem viņos sevišķu prieku un patīku, lai sabiedrības intereses viņi izjūt par savējām un tā izaug par labiem sabiedrības locekļiem.

Tā nu redzam, ka bērnu rotaļu vadība nav ne niecīga ne vienkārša un maznozīmīga lieta. Tur

vajadzīgas labas zinašanas, pieķeršanās bērniem un liela neatlaidība panākt to, kas panākams. Nebūs vēl lieki jāaizrāda, ka tam visam jānotiek stipri netieši, neuzbāzīgi, bez skaļuma, bez rīkošanas un mācīšanas kāres. Mēs vienkārši esam lietpartēji, kas izpalīdz, kur citādi tā lieta neiet. Galu galā bērni paliek tādos ieskatos, ka viņi paši to visu panāk un visas lietas iet pašas no sevis. Tas viss taču tik vienkārši un loģiski nepieciešami, tam visam taisni tā un ne citādi jābūt un jānotiek.

Kādreiz nopietnas rūpes sagādā bērnu saticības un labas saprašanās jautājums. Uzpeld tā saucamā rotaļu biedru problēma. Tur nu mums jāsargās būt šaursirdīgiem un aušīgiem. Rotaļu biedri jau nav nemaz tāda manta, ko var tā pēc savas patikas izvēlēties. Kā mums dzīvē jādzīvo un jāsastrādā ar cilvēkiem, ko gadījums nolīcis mums blakus kopējā darbā, tā arī bērniem jārotalājas ar tuvāko kaimiņu bērniem. Sevišķi negrozāms tas lauku apstākļos. Mums jālūko arī bērna rotaļu biedru vecākiem saprasties un saskanoties tiešākajos audzināšanas jautājumos, jānodibina ar viņiem labas attiecības, ja vien iespējams, jāsadraudzējas un kopīgi jāveda bērnu rosības. Pie labas gribas tas arī parasti izdodas, jo viņu intereses taču tādas pašas kā mūsējās. Arī viņi grib labi audzināt un par savu bērnu panākumiem priecāties. Senāk labieši un lielmaņi aušojas ar savu augstāko sabiedrisko stāvokli, mantu, izglītību un citām tādām lietām. Saimnieki savus bērnus turēja par ko neko vairāk nekā gājēju bērnus, muižnieki vairāja savus bērnus no zemnieku un pat pilsonu bērniem. Tagadējais laiks šīs mulķības visā visumā novācis. Tagad cilvēki saprot, ka visi bērni puslīdz vienādi, ka zīda un samta tērps viņu vērtību necel, un pakulu bikšeles nekā viņam neatņem. Normāli attīstīti viena vecuma bērni labi saprotas, jauki saskanojas savās rotaļās un iedraudzējās. Kamēr jūsu bērns pret jums pašiem patiesīgs un atklāts, tikmēr jums arvien iespēja visas grūtības izlīdzināt un novērst, un ja jūs tiešām esat spējīgāks audzinātājs par saviem kaimiņiem, tad jūs līdzī audzināsi arī viņu bērnus, proti, sava bērna rotaļu biedrus. Bet tādū bērnu sabiedrība jūsu bērnam vajadzīga. Labāki lai viņš arī pacīnās ar nesaderīgu un varbūt mazdisciplinētu vecuma biedru nekā augu dienu dzīvo pieaugušo sabiedrībā, klausās viņu valodās, iesūcas viņu raizēs un rūpēs, viņu likstās un ne-

dienās, aušībā un iedomībā. Tā bērnam neveselīga atmosfāra: tā viņu priekšlaicīgi attīsta, satrauc viņa garīgo nobriešanu, padara apātisku, skeptisku, nospiebtu un neuzņēmīgu. Šai zinā visvairāk cieš laucinieku bērni, un tas viņiem krietni apgrūtina turpmākās dzīves gaitas. Pilsētnieku bērni, ka tas Rīgā bija skaidri saskatāms, auga brīvāki, plašākā bērnu sabiedrībā, bija drošāki, dzīvot priecīgāki, apņēmīgāki un neatlaidīgāki turpmākās rosības. Katrā zinā, rotaļu biedri vādzīgi un tāpēc grūtību gadījumos nav jāparsteidzas, nav visa vaina jāuzkrauj citiem, bet jālūko lietāi līdzēt ar miermīlīgiem līdzekļiem. Ieteikt bērnam ar to vai citu bērnu nerotāties vai pat nesatīkties ir ļoti daudzpusīga un bieži kļūmīga lieta. No viņas jāvairās, cik vien tas iespējams.

X

X

XX

Tagadējā laikā ģimene daudz un dažādi iedragāta. Drīz pietrūkst tēva, drīz mātes. Rodas dažādas grūtības un sarežģīti jautājumi. Bērni visbiežāk atrodas mātes, vecmāmiņas, kādas radniecē vai pat svešas sievas vadībā. Parasti pietrūkst tēva stingrākās audzināšanas. Citreiz bērni negrib paklausīt, izlaižas, audzinātāja netiek ar viņiem galā. Kāda māte sūdzas, ka viņai trūkst autoritātes, nezinot, ko darīt. Kā nu ir ar to autoritāti? Vai tā tiešām tāda vīriešu privilēģija? Bērni par autoritāti atzīst cilvēku, kam tādas īpašības, kādas viņi vēlētos sev iegūt: miesīgs un garīgs pārākums, drosmē, taisnīgi spriedumi, izlīdzināts mierīgs garastāvoklis. Tādas īpašības nav nebūt kāda īpaša vīriešu kārtas priekšrocība. Tikpat labi viņas var būt arī sievietei. Svārstīgi, mīkstāulīgi, nepatīsimīgi, afektu ietekmēti audzinātāji (vīrieši un sievietes) nekad nav autoritātes. Tak, tā autoritātes lieta tagadējā laikā acumirkli vispārīgi smagi ievainota. Mūsu laudis nekad nav bijuši gauži lieli autoritāšu cienītāji, viņi allaž gribējuši paši pārliecināties un gūt savu spriedumu. Tas pats sākams par mūsu pieaugušo paaudzi. Tad nu acumirkļa posta stāvokli esam vēl mazāk noskaņoti pakļauties citu gribai un akli tai uzticēties. Neprāsim to arī no mūsu bērniem. Atteiksimies no tādas ārīgas autoritātes, lūkosim iztikt bez varas kāriem aizliegumiem un pavēlēm, nostādoties bērniem tuvāk, ņemot viņus par pilnvērtīgiem cilvēkiem un darot viņiem sāpro-

tamu, ka bez viņu labprātīgas pakļaušanās vajadzībai un saprātīgiem aizrādījumiem audzināšanas uzdevumi nav atrisināmi un ģimenes dzīve nevar iet. Tāds savstarpējs tuvums, tāda līdzās nostāšanās un kopīgas pārrunas var vīrietim un sievietei dot vajadzīgo audzinošo ietekmi arī bez ārējās varas un pāri pacelšanās. Atcerēsimies taču baznīcas tēva Augustina māti Moniku, kura sirsnīgās Dieva lūgšanās un asarās locīja sava dēla dzīves ceļu uz labu un panāca, ka viņš kļuva par vienu no stingrākiem kristietības balstiem. Par īpatnējiem bērnu attīstības posmiem, kur pati pieaugšanas gaita dara viņus pretestīgus un skeptiski noskaņotus, jau esam runājuši. Tur mums nav nekāda jauna pedagogija jāizdomā, bet jāatgriežas pie mūsu senču cēlājiem tikumiem iet pāri tāda veida audzināšanas grūtībām ar gaišu prātu un humoru, ar labu un ietekmīgu majas dzīves stilu, ar garīgu spēku. Kas visas lietas gaida tikai no ārējiem spaidiem, nebūdamš pats nekas tikumiskā ziņā, tas, protams, nebūs ne autoritāte, ne vispārīgi vairāk vai mazāk ciešams audzinātājs.

X

X

X

Bet nu jau sen jūs esat pavisam nepacietīgi un nogurdināti. Sak', visu laiku tikai bērnu brīvprātīgas nodarbības, spēles, rotaļas, dzīve savam priekam. Kur tad nu paliek sūrā grāmatniecības māksla ar žagaru sauju aiz griestu sijas, kur katkisms un vienreizviens. Vai savus bērnus audzināsim bez šīm savarīgajām lietām? Vai nu bez viņām, tikai visam jaunāk savā laikā un pēc savas kārtas. Mātes skolas laikā bērnam nav nekādu obligātu skolas darbu un normētu mācību. Visu, ko viņš šai virzienā dara, to dara tikai brīvprātīgi, paša darba ieinteresēts. Mēs viņu vadām tikai indirekti, pasniedzami tādas un citādas bilžu grāmatas un rotaļu piederumus. Pilnīgi saprotams, ka viņš perioda beigās cēlienā saņem arī kādu saliekamu un kādu bilžu ābeli. Viņam jau patiesībā sen radusies interese pret šīm lietām. Pieaugušo lasīšana, lielāko bērnu skolas darbi, dažādi uzraksti uz sētām un plakatiem, izkārtneš un reklāmas jau sen saistījušās viņa uzmanību. Viņš grib mācēt lasīt, un šī māksla nenovēršami nāk, arī tad, ja mēs viņu nekā neskubinām un tā īpaši nemācām. Tāpat kā rotaļu laukumā viņš no kāda svešautiešu bērna iemācas svešvalodu, tāpat laba apkārtne viņu tīri

indirekti ievada arī lasīšanas mākslā. Ja nu jūsu mājā mēdz daudzinaut tautas dziesmiņas, skandināt meldijas, minēt mīklas, atrisināt šarādes un rēbus, piekopt stāstīšanas tikumu, tad jūsu bērns iet skolas laimam pretim ar lielām zināšanām un augtu tēvu valodas kultūru. Pavisam bez žagariem un grūtiem satrēgumiem. Par rēķināšanu jau esam runājuši sakarā ar darbiem sētā, laukā, plavā etc. Pati dzīve viņu ievada nepieciešamās un diezgan solīdās zināšanās. Šo zināšanu meto- diskā izkārtošana un disciplināšana lai paliek skolotāja kompetencē. Pagaidām pietiek ar vienkāršām darbībām un skaitlisko attiecību saprašanu praktiskā dzīvē un darbā.

X

X

X

Lielaku garīgu briedumu no audzinātāja puses prasa pirmie soli religiski tikumiskā audzināšanā. Tur bieži sastopamies ar lielu paviršību un negatavību, iesāk ar skaitināšanu. Bērns atkārto viņam neizprotamus grūtus vārdus un sajūt netiksmi. Uzdoto darbu neizpilda, sākas smādejumi, represijas. Ja ar to ko iemācās, tad tomēr bērns to nav ne izpratis, ne pārdzīvojis, ne dziļāki uztveris un padarījis par savu garīgu mantu. Tīri ārīga, mehāniska mācīšana. Tai blakus netiksme, nepatīk domāt par grūto vielu, kas pēcāk izaug religiskā indiferentismā vai tiešā neticībā.

Religiski tikumiskās audzināšanas centrā Dieva un svētā jēdziens. Abi šie jēdzieni mātes skolas bērnam abstrakti nepieejami, tak praktiski nogiedami. Ceļš uz Dievu iet pār vecākiem: tēvu un māti, svēto pagaidām aizstāj labais, mīlais. Tēvs, māte mīlo savu bērnu, dara viņam tikai labu. Viņu tuvumā bērns drošs un laimīgs. Dievs debesis visu cilvēku tēvs. Cilvēki, lieli un mazi, Dieva bērni. Viņš tos visus mīlo un dara visiem labu. Pie viņa atrodam palīgu un patvērumu bēdās un bargos laikos. Teorētisko mācības vielu aizstāj svētki un svinamas dienas. Padomāsim tikai par lielo audzināšanas un mācību ciklu, kas saistās ar mīlajiem Ziemassvētkiem. Tas sākas jau rudenī. Jau sākas sarunas par lielajiem svētkiem. Pamāzām visi bērni jau dzīvo šo svētku gaišumā: klausās un stāsta par Kristus bērniņu, par mīlo debesu tēvu, skaita pantīnus, dzied dziesmiņas. Un tad eglītes vakars ir klat tūkstoškartīgi

iepriekš iztēlots, ar ilgām gaidīts, rūpīgi sagatavots. Cik tur skaistu domu, liksmu pārdzīvojumu, cēlas iedziļināšanās garīgos jēdzienos un faktisku zināšanu no Kristus evaņģēlija. Protams, vecākiem jā rūpējas, lai tie patiesi būtu bērnu svētki, lai eglītes vakars mīļajā vecāku mājā paliek par mirdzošu gaišumu visai dzīvei. Nebūs vēl lieki jāaizrāda, ka arī pieaugušie šai vakarā ir bērni un dzīvo līdz viņu dzidrajam priekam. Mazākā mērā arī visi citi svētki un svinamās dienas sagādā izdevību bērns reliģiski un tikumiski audzināt un ievadīt evaņģēlija mācībā. Ja nu vēl pieminēsim lūgšanas un pateicības vārdus pie azāda galda, klusu pantinu gulēt ejot un no miega ceļoties, tad ar būtu tā rupjos vilcienos skicēta mātes skolas bērna reliģiski tikumiskā audzināšana, paturot, protams, prātā, ka tas, ko bērnam mācām, nav mums pašiem tikai vārdi, bet mūsu dzīves īstenība un patiesība, ko bērns dienu diena redz un piesavinās ar visu savu būtību.

X

X

X

Atliek vēl viena svarīga lieta: mātes skolas laikmetā bērnam jānoskaidro seksuālais jautājums ciktāl tas iespējams un nepieciešams. Jautājumam divas fāzes, kas atrisināmas divos dažādos attīstības stāvokļos. Pirmo jautājuma daļu noskaidro pati māmulīņa un nēviens cits: tā viņas tiesība un cildenais pienākums. Toreiz mazajam vēl nav pienācis pilns 6. - 7. gads. Kadreiz tas notiek stipri agri. Laiku nosaka bērna attīstība un ārēju apstākļu modināta interese. Tas brālīša resp. māsiņas jautājums. Viņu var ierosināt arī jēriņš, tēliņš, kumeliņš, kāķēni, kucēni etc. Dabīgi tas notiek tā, ka bērns jautā un māte ar gatavību un pilnu atsaucību sniedz visu vajadzīgo informāciju, uzticīgi un mīli, tik tālu, cik tālu sniedzas bērna gatavība un acumirkļa interese. Nebūs vēl lieki jāaizrāda, ka saruna notiek katrā zinā zem četrām acīm, vislabāki cēlā vai kādā mājas darbā. Saruna beidzas ar norunu, ka šī abēju kopēja lieta, noslēpums, par kuru ne ar vienu citu cilvēku nav jārunā un nerunās. Tas dzīla pārdzīvojuma un cēlas jūsmības acumirkļis, ko bauda šie abi, viens otram acīs skatīdamies. Man ir kādas mātes vēstule, kur viņa cēlā priekā apraksta gaišo savstarpējās tuvināšanās momentu. Viņas abas bija viena uz otru lepnas: māte un meita. Šis brīdis tomēr ātri

aizmirsās, pasaulē nākšanas jautājums bija zaudējis savu dedzīgumu, kļuvis pats par sevi saprotams, un nekāda seksuāla jautājuma pagaidām vairs nav. Tais gadījumos, kur māte ir stāstījusi bērnam kādas tenkas un bērns uztāstījis patiesību kāda citā ceļā, tādos gadījumos māte zaudē uzticību, un turpmāk ar viņu svarīgos jautājumos nerēķinās. Viņa daudz ko audzināt savu bērnu vairs nevar.

Otrreiz jautājums kļuva pie mūsu durvīm, kad bērns ieiet pubertātes laikmeta grūtajās pārvērtībās. Meitenei parādās menstruācijas. „Pirmo palīdzību” atkal sniedz māte. Bet nu jau vajadzīga plašāka un dziļāka mācība, tiklab higiēnas, kā tikumības un dzīves takta ziņā. Nu bērnam liela laime, ja ir piedzīvojusi, gudra un labvēlīga skolas ārste, kas viņu vienu pašu savā kabinetā, atkal zem četrām acīm, ievada jaunā stāvokļa izprašanā. Tur izskaidro, kā meitene pazaudē nevainību, kā viņa var kļūt, māte, var inficēties, samaitāt savu veselību, tikt pāvesta, pievilta, ieogrūsta postā, apsmieta. Vienu stundiņu drīkstētu prasīt no labas skolas ārstes katrai meitenei. Tāpat katru atsevišķu zēnu informē un pamāca piedzīvojis un attiecīgi sagatavots skolas ārsts – vīrietis, kam uzticas un ko respektē, tāpat zem četrām acīm, pilnīgā valstirdībā un uzticībā. Zēnam, protams, liek saprast, ka krietns cilvēks par šīm lietām publiski nerunā, bet glabā savas sirds skaidrību un miesas veselību savai nākamai mūža biedrenei, ar kuru savā laikā nodibinās normālu un laimīgu ģimeni dzīvi. Kad nu katrs zēns un katra meitene būs šādu savu ārsta resp. ārstes pamācību saņēmuši, tad seksuāla jautājuma noskaidrošana savā būtībā būs atrisināta. Kas tur vēl būtu papildināms no ētiskā, aistētiskā un sadzīves viedokļa, to jauki paveiks religiski tikumiskā audzināšana, kuras programmā brīnišķīgi temati šai ziņā. Neatsveramus pakalpojumus mums sagādā tautas dziesmas un literārā lasīšana (Saulieša Pa citu ceļu; Akurātera Kalpa zēna vasara; Brigādes Maija un Paija; Blaumana Indrāni, Pazudušais dēls, Sālma pavasari, Raudāpiete; Kaudzišu Mērnīku laiki; Aspazijas Vaidelote; Deglava Vecais pils-kungs etc.). Daudz grūtāks jautājums, kā pasargāt bērnus no uzbāzīga erotisma un seksualisma tagadējā dzīvē un literatūrā. Bet seksuālais jautājums savā būtībā mātes resp. ģimenes un pādidagogiskās medicīnas kompetence. Skolai šie tikai sekundāri pienākumi, ciktāl šie jautājuma elementi ietilpst

skolas mācību disciplīnās un vispārējā skolas audzināšanā. Arī tādās indirektās jautājuma parrunās ievērojama vislielākā smalkjūtība un ierobežoša - nās ar visnepieciešamāko. Kur skolas apstākļi nedod iespējas pedagogiskās medicīnas palīdzību organizēt, tur par to jā rūpējas vecākiem pašiem. Katrā ziņā jāpatur prātā, ka publiska šā jautājuma iztīrīšana zēnu un meiteņu klātbūtnē nav attaisnojama: tā būtu tiša nekaūtrības paveicināšana un pavisam nevēlamu satraukumu uzpātagošana. Tiesa, viņiem tiesība visu zināt, bet vēl lielāka tiesība viņiem tikt smalkjūtīgi un neuzkrītoši informētiem. Palaužamies uz mātes mīlestību un nešaubāmies, ka vismaz jautājuma Mātes skolas faze tiks atrisināta pavisam labi par prieku abiem: mātei un bērnam.

Un tad beidzot viņam pirmo reizi skolas soma mugurā. Viņš nevien labi pēc saviem gadiem izglītotš un jauki sagatavots turpmākām gaitām, bet viņam vēl kas svarīgāks un vērtīgāks: viņš prieka un spraiguma pilns, viņam gribas uzņemties pienākumu, nest atbildību, iet iekšā darba dzīvē. Vispārīgos vilcienos viņam jau turpmāko gaitu aina skaidra, viņš uzsāk jauno pieaugšanas ciklu ar patiku un prieku.

Un ja tas tā, tad vēl jums, mīlie vecāki, laimes: jūsu darbs labi izdevies.

AUDZINĀŠANA MĀCĪBU GADOS

Mūsu Latvijas skolai sena un diezgan laba pagātne. Vecākās draudzes skolas Vidzemē dibinātas 1694. g. Skolotājus viņas samēma no Ernsta Glika skolotāju skoliņās Alūksnē. Tie bija gan pirmām kārtām ķesteri, tak arī savam skolotāja amatam speciāli paša Ernsta Glika sagatavoti. No tā laikā skolu lietas nekad vairs pilnīgi neizīra, kaut ar laikiem krietni apsīka. Pāmazām blakus draudzes skolai rodas muižas skola pirmmācībai. Draudzes skola sāk uzņemt jau tikai zemāko skolu izgājušos skolēnus, pārvēršas par otrās pakāpes skolu un sagatavo darbiniekus lauku intelligentām profesijām, isti muižu rakstvežus un skolotājus. Tās bija visai pieticīgas skolas, tomēr viņas dzīvē ievadīja apgaismotus ļaudis un tā gatavoja ceļu turpmākiem panākumiem. Tiesa, muižas skolas ar laiku izīra un ar 1806.g. likumu noteiktās pa-

gasta skolas vietām nemaz neradās. Mācību darbs tomēr nemitējās: iztrūkstošās skolas aizstāja apkārceļotāji "skolmeistari" un diezgan labi noorganizēta un garīdznieku stingri kontrolēta māj mācība. Brāļu draudzes apgabalos šī pēdējā piedzīvoja pat zināmu uzplaukumu. Mācības perioda beigās bērnus pārklaušināja un, kas nevarēja uzrādīt minimu, tiem bija jāiet "strāpes" vai "cūku" skolā, kur tad skolmeistars iekala viņiem paredzētās zināšanas. Vakareiropā ap šo laiku dzīvi izplatās H. Pestalocija (1746. - 1815.) pādagogiskā ietekme. Ar Ziemeļvacijas zemju starpniecību šie jaunie audzināšanas un tautas izglītības vāji diezgan pamatīgi skar arī mūsu dzimteni. Ar 1833.g. Cīravas Dzērves skolā Kurzēmē sāk darboties Kleindeksenes seminārā Prūsijā Pestalocija garā izglītojis Andrejs Bergmanis. Viņa audzēkņi ir pirmie pādagogiski izglītotie skolotāji Kurzēmē. 1839.g. rodas draudzes skolotāju seminārs Valmierā, pēcāk Valkā Jāņa Cimzes vadībā. Šis skolotāju skolotājs savam amatam bija sagatavojis Veisenfelsas seminārā Saksijā un Berlīnes universitatē. Viņa audzēkņi - cimzieši radīja veselu laikmetu mūsu zemes kulturālā dzīvē; viņu audzēkņi vēl tagad sastopami skolotāju vidū un nekad nav mitējušies būt tādi paši Pestalocija ideju un viņa mīlestības pādagogijas apdvesti darbinieki. 1840.g. Irlavā nodibinās seminārs mācītāja Sačovska vadībā. Vēl agrāki 1828.g. savu darbību uzsāk skolutāju seminārs Tērbatā, kur par skolotājiem sagatavojās daudzi latviešu jaunekļi. Vēl pieminams Cimzes audzēkņa Tērauda seminārs Valkā pagastskolu skolotāju sagatavošanai. Nu jau mūsu zemē bija braša pādagogiski izglītotu un Pestalocija garā izaudzinātu skolotāju saime, ar ko visa tautas izglītības lieta dabū citu vērīenu. Cimzes ierosināti skolotāji sāk pulcēties savās sanāksmēs, pieņak Ausekļa un Kronvāldu Ata laiki. 1886.g. skolu likums gan ienesa dziļas pārmaiņas skolu dzīvē. Nāca daudzīnātie pārkrievošanas laiki. Visi līdzšinējie skolotāju semināri pamazām izbeidz savas gaitas. Vadošo lomu sāk spēlēt 1870.g. Rīgā nodibinātais Baltijas skolotāju seminārs, tāpat semināri Valmierā, Tērbatā, Pēterpilī uc. Tagad mācīja krievu valoda, bet latviešu skolotāju gars hemainījās. (Prof. Ed. Pētersons Die Päd. Pestal. in balt. Ländern).

Tuvojoties 19.g.s. vidum, pagastskola pamazām izkustas no sava satinguma. Ap 1860. - 1870.g. pagasti uzceļ pēc tiem laikiem lielus skolas namus

ar skolēnu kopdzīves telpām un ievēl valdības kvalificētus skolotājus, kas tiek kārtīgi algoti un nododas pilnīgi savam amatam. Gan tiesa, atalgojums mazs, jālūko vasaru piepelnīt ar skolas zemes apstrādāšanu vai kādu amatu. Tomēr viņš profesionāls skolotājs un visu pārējo uzskatā par blakus lietu, neizbēgamu launumu. Centīgākie skolotāji gan šo robu aizpildīja gluži neparedzētā veidā. Draudzes skolas jau sen vairs nevarēja uzņemt visus pagastskolas beigušos audzēkņus. Tad nu vienā otrā pagastskolā noorganizējās tā saucamās draudzes skolas klases, un bērni turpat dabūja pilnu draudzes skolas izglītību, bet atsevišķos gadījumos pie pārbaudījumu komisijām ieguva tautskolotāja un citādas tiesības. Nu jau bija pilnos ziedos latviskās apgaismības augstspraigums. Pilsētas un bieži apdzīvotās vietās tas viss nāca agrāk un vieglāk. Tur jau sen daļa bērnu beidza gimnazijas, reālskolas un aprīnķa resp. pilsētas skolas, citi aizgāja studēt uz Tērbatu un dažādām Krievijas pilsētām. Bet kad sakustējās itin visi laukpagasti, tad sacensība izglītības lietās kļuva vispārīga, un ķeizariiskās Krievijas Mācības apgabalu kurātoriem ar savu tautskolu inspektoru štātu bija darba pilnas rokas, lai to visu noturētu paredzētās robežās un pēc iespējas izmantotu parkrievošanas nolūkiem. Pagasta skolu beigušie gāja draudzes skolā, bet draudzes skolas absolventiem tālākais ceļš bija uz aprīnķa skolu un skolotāju semināru, kur varēja iestāties pēc izturētiem konkursa pārbaudījumiem. Iekļūt vispārīgizglītojošā skolu tīklā resp. gimnazijā vai reālskolā, lai pēcāk studētu universitātē vai politechnikā, laucinieku bērniem bija tikpat kā neiespējami. Tautas izglītību sniedza krievu valodā, bet vidējās mācību iestādēs resp. astonklasīgā gimnazijā mācīja bez tam grieķu, latīņu, vācu un franču valodu; reālskolā nebija veco valodu, bet tur mācīja angļu valodu. Bez tam vidējās mācību iestādēs bija stīgrs vecuma cenzs. Tas viss kopā radīja pietiekami augstu barjēru, lai atšķirtu tautas masas no vispārējās izglītības un noturētu viņu beztiesībā un atkarībā. Tak latviešu dēli nedomāja ar šo nožogojumu samierināties. Viņi sagatavojās pašmācības ceļā un Pēterpili un Maskavā, kur prāsības valodu ziņā bija mazākas nekā Rīgā un Tērbatā. Ieguva gatavības apliecību, un universitātu klausītavās radās arī latviešu zemnieku dēli. Nekā nelīdzēja divslānīgā (tautas un vispārīgā) skolu sistēma: latvieši kāpa virsslānim pāri un drīz pieteica savas tiesības kā māci-

taji, ārsti, advokāti, inženieri, valodnieki. Kad pēc 1905. g. revolūcijās Baltijā nāca pie vārda liberāli un humanāki administratori, tad laukos sākās kāda jauna kustība: sāka dibināties tā sauktās II šķiras privātskolas, proti, 5 klasīgas progimnazijas un proreālskolas. Dažas no šīm (Dubults, Madonā) izkopās par pilntiesīgām gimnazijām ar internātiem, kas lauciniekiem bija liels atvieglojums bērnu skološanā. Nu drīz vien katrā draudzē bija kāda augstāka skola, kur mācīja valodas un visas attiecīgās mācības. Te nu bērni lauku dzīves apstākļos varēja sagatavoties augstākām vidusskolu klasēm, un tautas skološanās vilni daudzkārtīgi vēl pacēla. Blakus privātskolām arī pašvaldības un valsts skolas līdzinājās uz augšu un, tuvojoties 1914. gadam, skolu lietas Latvijā sasniedza augstu līmeni ar milzīgu labi sagatavotu un stingri disciplinētu pedagogisko personālu galvenā kārtā vīriešiem. Karš daudz ko aprija, galvenais, izklīdināja augsti kvalificēto skolotāju saimi.

Neatkarīgā pēckara Latvijā sāka savu skolu celt ar lielu nabadzību, bet vēl lielāku sajūsmu un darba prieku. Tērbatās skolotāju kongress 1917. g. bija nospraudis vadlīnijas vienotai Latvijas skolai: pagasta un draudzes skolas vieta nāca 6 klasīgā pamatskola ar viengadīgu pirmskolu un divgadīgu papildskolu. Pamatskolu beigušais bez kādiem pārbaudījumiem pārgāja uz 4 klasīgu vidusskolu un tāpat tālāk uz Latvijas universitāti vai kādu citu augstāko mācības iestādi. Tas nu bija demokratisma un progresu kalngals. Tālāk vairs nebija kur iet. Protams, tā bija reakcija pret līdzšinējo apspiešanu. Vecie tautas izglītības ideālisti jau skatīja garā tos laikus, kad visi iedzīvotāji būs akadēmiski izglītoti. Nebija šaubu, ka varēs visu pakāpju skolas padarīt skolēniem brīvas un pat vēl gādāt par uzturu, apģērbu, mācības līdzekļiem etc. Programmas ziņā kongress izšķīrās par krasu didaktisko materiālistu, mācību vielas apmēri jau pamatskolā pārsniedza atsevišķos gadījumos senāko pilsētas skolu un skolotāju semināru programmas. Praktiskā viss tik gludi nu negāja un tik pilnā mērā neattaisnojās. Trūka mācības līdzekļu, nebija skolas grāmatu, mācības spēku sastāvs bija neizlīdzināts un vāji sagatavots jaunajiem uzdevumiem, vairumā sievietes. Skolu telpas bija trūcīgas un visai nepilnīgi apgādātas ar inventāru un mācību piederumiem. Daudz kā trūka un daudz kā nebija, kam vajadzēja būt.

Bet bija ticība un darba prieks. Pirmo reizi latviešu bērnu vecāki nāca uz skolu vecāku sapulcē un sprieda kopīgi ar skolotājiem par skolas apgādi un vadību. Radās skolu padomes, nodibinājās patiesi tuvi un cieši sakari skolai ar vecāku māju. Tas novērsa daudzus materiālus trūkumus un atviegloja skolas atplaukšanu. Sāka rīkot skolas bazāru un citādus sērīkojumus, kas deva iespēju nevienai skolu labi apgādāt, izsniegt pabalstus trūcīgiem skolēniem, bet arī skolas telpas remontēt un atsevišķos gadījumos pat pārbūvēt un paplašināt. Skolotāji brīvlaikos apmeklēja kursus, pulcējās konferencēs rīkoja skolu izstādes un skolēnu darbu skates, demonstrēja jaunas mācību metodes un darba paņēmienus, skolēnu sekmju novērtēšanu un sekošanu bērnu veselības stāvoklim. Metodiskā zinā valdīja vislielākā rosība: skolotāji centās rūpīgi iepazīties ar visām jaunākām parādībām pedagogijas laukā un visu to izmēģināt praktiskā darbā. Daudzas skolas radās skolēnu pašvaldība, bērni ar saviem pārstāvjiem piedalījās skolas lietu kārtošanā un vadībā. Tas uzturēja bērnos dzīvu interesi un novērsa daudzas audzināšanas grūtības, veicināja pašdarbību un apzinīgu pienākumu pildīšanu. Citur skola centās izveidoties par darba skolu. Parastās uzdošanas un atprasišanas **vieta** skolēni kopīgi ar saviem skolotājiem pūlējās paredzēto vielu sastrādāt pēc grāmatām, kartēm, leksikoniem, nobildējumiem, tiešiem novērojumiem un diskusijām. Tā centās modināt patstāvīgu domāšanu un kritisku pieeju problēmām. Dažās citās skolās darba principu tulkoja tā, ka zināšanas jāiegūst saimnieciski ražīgā praktiskā darbā. Rotaļu vietā izmēģinājās ar produktīvu ražošanu. Tur bērniem bija jārod atziņa, ka roku darbs līdzvērtīgs galvas darbam. Bija mēģinājumi iztikt gandrīz pavisam bez klases stundām un visas mācības sniegt virtuvē un darbnīcās. Skolotāji brauca ārzemju komandējumos un aicināja daudzus pazīstamus pedagogus no visām kultūras zemēm rīkot Latvijā kursus un priekšlasījumus. Nodibinājās divas skolotāju organizācijas: Latvijas skolotāju savienība ar preses organu Mūsu Nākotne un Latvijas nacionālo skolotāju biedrība ar preses organu Audzinātājs. Savienība simtprocentīgi iestājās par vienotu skolu. Viņas galvenie ideologi bija Pēteris Kūla, Indriķis Rītiņš, Karlis Dēkēns, Reinis Liepiņš un Krišs Melnalksnis. Biedrība vienotās skolas sistēmu kritizēja kā nespējīgu nodrošināt pietiekoši augstu akadēmiskās izglītības līmeni. Viņas pazīstamākie

darbinieki bija Aleksandrs Dauge, Longins Ausējs, Ludis Adamovičs un Andrejs Vičs. Biedrība skatījās skeptiski uz Savienības aizraušanos dažādām jaunām idejām, noraidīja Savienības atbalstīto skolotāju tiesību nodarboties klasē ar jauno metožu izmēģināšanu un turējās pie ieskata, ka skolotājam atbildīgi jāstrādā pēc pastāvošām vispāratzītām metodēm. Tak abu organizāciju laudis labi sastrādāja Izglītības ministrijas preses organā Izgl. Min. Mēnešraksts, tāpat praktiskā skolas darbā. Tie jau nebija nekādi maizes vai varas kari, tik vienkāršu domu un atziņu bagātība un pārpilnība, kura nevarēja tā uzreiz viscauri saskāņoties un izlieties vienveidīgā plūdumā. Pašam skolā darbam tas nenāca nemaz par jaunu. Perioda beigū cēlienā vienotās skolas principu mazliet ierobežoja. Tagad tautskolu beidza ar divējādām apliecībām: vienas deva tiesību bez pārbaudījumiem iestāties vidusskolā, otras šo tiesību nedeja. Tas nu bija zināms izlases princips, ko pavisam noliegt nevarēja arī karstākie vienotās skolas aizstāvji. Notika arī mācību programmu maiņa un dažādi ierobežojumi pašā skolas darbā. Līdz tam skolotāji bija metodes un darbu iekārtojumu zinārikojušies patstāvīgi, pēc saviem ieskatiem. Daudzi iztika pavisam bez mācību grāmatām, kā neatkarības laika pirmajos gados bija pasākuši, kad grāmatu nebija. Tagad prasīja stingru turēšanos pie mācības grāmatu teksta un nenovēršanos no tā. Jaunās grāmatas bija sastādītas pēc noteiktām direktīvām: dzīvās dabas mācībā bija atmests bioloģiskais un ievests agronomiskais princips, nedzīvās dabas mācībā stingrāki izcēla praktiskās pielietojšanas iespējas, tehnisko principu, mācībā par cilvēku vadošā doma bija higiēna, tēvu valodas mācībā ierobežoja dailliteratūras vielu, vēsturē turējās pie latviešu zinātnieku pētījumiem. Reformas pamatdoma bija tuvināt skolas mācību praktiskai dzīvei. Vidusskola dabūja piekto klasi, pamatskola kopā ar pirmklases klasi sāka saukties par septiņklasīgo tautskolu. Vidēja izglītībā palika spēkā līdzšinējie vispārizglītojošās skolas tipi: reāl-, neo- un klasiskā gimnazija. Būtiski skola maz ko mainījās, jo skolotāju sastāvs visā visumā palika tas pats ar visām savām brīvās pādagogijas un sirsnīgā skolas darba tradīcijām. Nekā daudz šai latviskā skolas būtībā nespēja grozīt arī kara un okupācijas laiki, nu viņa tāda pati, pat garīgi stiprināta, devās triādā un vēl šodien turpina savu darbu kā nometnes pamatskola un

gimnazija. Mūsu bērni bauda mācības savā tēvu valodā. Viņus lietpratīgi un sirsnīgi māca vecie mīlie dzimtenes mācības spēki. Tas bērniem ļauj trimdū aizmirst un justies itin kā savas tautas vidū, iejusties un iedzīvoties savas tautas garā, dzīves uzdevumu uztverē un tradīcijās. Gādāts arī par mācības grāmatām un kādu nekādu dailliteratūras vielu. Varbūt šinī acūmirkli šo svētību pienācīgi nenovērtējam un vienu otru reizi esam nevērīgi pret savu skoliņu un savas jaunatnes audzinātājiem. Kaut mums tas nebūtu nekad rūgti jānožēlo.

No šā īsā atskata noprotam, ka tiklab organizācijas, kā programmas un metožu ziņā mūsu dzimtenes skola jau atbilda tagadējo laiku prasībām. Ja tagad lasām vietējo pādagogisko rakstnieku apcerējumus par skolas demokratizēšanu un dažādu skolas tipu iekļaušanu vienā vienveidīgā un līdzvērtīgā tautas izglītības sistēmā, lai arī tiem, kas novirzās arodskolu nozarojumā, būtu pieejama augstākā izglītība, tad dažs kas mums liekas kā laušanās vaļējās durvīs, dažu ko jau mēs sen esam izšķīruši un atrisinājuši, gluži kā to tagad kārto un atrisina šī lielā un kādreiz slavenā Kanta-Getes-Bēthovena zeme. Izrādās, ka šur un tur omulīgi saglabājušās tās pašas divejas izglītības kategorijas, pret kurām mēs cīnījāmies jau gadusimtena sākumā un vēl daudz agrāk un kurās mūsu zemē novāca vienotās skolas princips. Tas nu gan nenozīmē, ka mēs jau būtu visas pādagogijas problēmas atrisinājuši un mums nebūtu nekādas intereses par visu, kas šai ziņā notiek pasaulē. Taisni otrādi, tas pādagogiskās iedziļināšanās darbs, ko acūmirkli iztīrza licencētā prese, kur gaišākie un patiesi demokratiski domājošie cilvēki cenšas konstruēt tādu izglītības darba sistēmu, kurā koordinētos dažnedažādie skolu tipi ar vispārīgu mērķi nevien gatavot jauniešus tam vai citam arodam, bet sagādāt vēlamo audzināšanu un nolīdzināt visiem bērniem ceļu arī uz augstāko izglītību, pie tam 1) saglabājot sakarību ar klasisko un kristīgo kultūru; 2) veidot rūpīgu apdāvināto atlasu un ar to pašu augstākās izglītības augstu līmeni; 3) ar internātu un bezmaksas mācības palīdzību pāvērt augstākās izglītības ceļu apdāvinātiem trūcīgo un pārvietoto personu bērniem un 4) ar augsti kvalificētu mācības spēku sastāvu nodrošināt nevien labu mācību, bet arī visai skolu jaunatnei labu un līdzvērtīgu humanistisku audzināšanu. Jaunās audzināšanas laba ne tik daudz sagaida no jau-

no laiku mācībām: valsts pilsoniskās audzināšanas, socioloģijas, higiēnas etc., kā no praktiskās iesaistīšanas dabiedriskā darbībā, piemēram, skolas vadības un izveidošanas pienākumos, Jau ar desmito dzīves gadu paredz skolu nozarojumu, sevišķi apdāvinātiem bērniem, lai viņus ar stingrāku mācību sagatavotu studēšanai augstskolā. Šis apdāvināto skolas savukārt izzaro reālistiskā un humanistiskā virzienā. Bērniem, kas pēcāk gribētu studēt filoloģiju, medicīnu vai jurisprudenci būtu paredzēta jau ar desmito dzīves gadu pamatīga latīņu valodas mācība, kur nemitīgi ikdienas tulkojumi no vācu latīņu valodā vingrinātu bērnus loģiskā domāšanā. Šis pašas mācības būtu arī pirmajos divos gados reālā novirziena klasēs. Tikai ar divpadsmito dzīves gadu notiktu galīga nošķirošanās dabas zinātniski matemātiskā un valodnieciski vēsturiskā apdāvināto bērnu skolu nozarojumā, pie kam abi nozarojumi paliek viscauri humanistiski un kristīgi.

Ziemeļamerikas Savienotās Valstīs vispārīgās izglītības ceļš vēl daudz garāks. Tur astoņgadīgai tautskolai seko četrgadīga augstākā skola un pēc tam vēl četrgadīga koledža. Universitātē jaunais cilvēks nokļūst tikai 22 gadu vecumā. Bērni, kas nav nodomājuši studēt, tie apmeklē vispārīgā rakstura augstāko skolu, kur mācības pielāgotas iekšzemes vajadzībām. Tā tad tautas izglītība tur divpadsmitgadīga, kamēr pie universitātes vārtiem noved tikai 16 mācību gadi. Demokratisko audzināšanu tur pūlas veicināt ar skolēnu pašvaldības, skolēnu laikrakstu, klases ziņotāju, skolēnu parlamentu un citāda veida pašdarbību. Tagadējie vācu autori seko šīm parādībām un lūko ko noko no šiem paraugiem mantot arī savai jaunajai skola sistēmai (Ernst Reisinger „Neugestaltung des deutschen Schulwesens”. Neu. Zeitung 2.V.47). Protams, sastopami arī citādi priekšlikumi un izkārtojumi. Tā nu redzam, ka šie lauza šķēpus par tiem pašiem jautājumiem, kas tik ilgi un dedzīgi nodarbināja arī mūsu skolas likteņa lēmēju prātus. Nebrīnīsimies, ja šie vienu otru lietu izkārtos vēl labāki nekā mēs to varējām. Katrā ziņā arī šejienes demokratiskie spēki skolu lietai pieiet nopietni un sirsnīgi, it sevišķi uzsvērdami skolotāja personības lielo nozīmi. Isti audzināšanā, kur vajadzīga speciāla, mākslinieciskai radniecīga apdāvinātība. Kam viņas trūkst, tas nevar to iemācīties un sabojā sev un jaunatnei dzīvi. Vaja-

dzīga nevien laba sagatavošana, bet arī pašizlase. Audzināšanā lai iesaistās tikai attiecīgi apdāvināti un ideālistiski noskaņoti cilvēki, kuri tad šai darbā atron pilnīgu apmierinājumu un pāliek visu mūžu jauni savas tautas jaatnes vidū.

Lai nu tāda vai citāda skolu sistēma un atsevišķa skola, visām viens un tas pats uzdevums, ko visu laiku lielākais audzinātājs H. Pestalocijs ietvēris vārdos: „Mēs esam vecākiem, bērniem un sev pašam parāda tiklab vajo, kā talantīgo bērnu tā aprūpēt, lai viss uzplaukst un izkopjas, ko daba viņā ielikusi”.

X

X

X

Katrās audzināšanas virsmērķis - vest audzēkni pie laba un launa atziņas, ievadīt viņu pareizā dzīves paradību vērtēšanā, lai viņš brīvi un droši katrā atsevišķā gadījumā orientējas un izšķir, kas labs, kas launs, kas vērtīgs, kas nevērtīgs, un lai spēj savam labajam sekot. Jau no pirmiem soļiem bērnam nemitīgi atgādina: to var, to nevar, to drīkst, to nedrīkst, tas labs, tas launs, tam jāpieķeras, no tā jāsaugās. Ja vecāki savās pavēlēs un liegumos konsekvēti, tad bērnam drīz vien launā un labā schēma rokā. Protams, launais un labais šē nav vispārīgās morāles, bet vecāku vērtējumā. Noziedzīgi, mānīcīgi un tumsonīgi vecāki ievada arī bērnu savū vērtējumu lokā, un mazais ar labako apziņu var darīt nepieļaujamas lietas, būdams pārliecināts, ka viņš rīkojas nevainojami un labi. Pieaugošais cilvēks tāpat lietu vērtēšanu uzsūc no savas apkārtnes. Labs tas, ko apkārtne atzīst par labu. Ciktāl viņam sastāpšanās ar lietām, ko visi vienbalsīgi atzīst, viņā nemostas nekādas pretrunas un šaubas. Ļoti pamācošus piemērus šai ziņā uzrāda pirmatnējās ciltis, kur dzīves atziņu loks vēl šaurš un cieši norobežots, kur cilti izveidotās atziņas neapšaubāmas un neaizskaramas. Jaunīrlandē, piemēram, pieaugšanas stadijā meitenes ieslēdzot uz četriem gadiem šauros būros un turot tumsā ieslodzītas. Viņām stingri aizliegts uzlikt kāju uz zemes. Nevienam nekā prātā to uztvert par negudru cietsirdību, jo neviens nav citādus uzskatus dzirdējis un zin, ka tam tā jābūt. Gluži citādi tas mūsu apstākļos. Šē jau 6 - 7 gadus vecajam Jānītim pirmajā skolas dienā jāpievērds vērtēšanā dziļas disonanses. Mājā viņu audzi-

nāja maigi un saudzīgi, galvenā gudrība bija piesardzība un uzmanība. Skolas zēniem tur pavisam cita pieeja. Jau pie pirmās saskares viņi Jāniti atzīst par bailīgu, par memmes deliņu un nekavējās rādīt viņam savu parākumu ar pāri darišanu un izsmieklu. Zēns tagad grūtas dilemmas priekšā: iznāk, ka vecāki viņu maldinājuši un ieģrūduši postā, ka skolas zēni gudrāki par tēvu un māti. Ak, cik tādu pārvērtējumu nav jāpārdzīvo ikvienam bērnam un jānonāk smagos un grūtos dvēseles konfliktos, jāizcīna karstas iekšējās cīņas un bieži jāpaliek zaudētajam. Kā šodien atceros tos sāpīgos brīžus, kas bija jāpārdzīvo, kad pirms apāļiem 50 gadiem no dievbijības garā vadītās draudzes skolas 16 gadu vecumā nonācu skolotāju seminārā. Jau pirmajā dabas zinību stundā skaidroja par cilvēkveida pērtiķiem gibbonu, šimpanzi, gorillu etc. Netrūka arī lielas sienas tabulas ar skeletu nobildējumiem, kur skaidri bija redzama pakāpeniska un nepārtraukta pāreja no četrroku dzīvnieka uz cilvēku. Secinājums bija skaidrs, isti vēl nemot vēlā iedaudzinātā skolotāja noslēpumaino smīnu. Ja, kopīgais pērtiķis un cilvēks pirmsencis gan neesot vēl identificēts, tak tas esot tikai laika jautājums: zinātne visu varot. Tiešām gan, šīs dabas zinību stundas! Tur katra jauna reize bija kādas līdzšinējās atziņas noārdījums un kādas jaunas atklāsme. Ik jauns fakts runāja par dabīgo izlasi, piemērošanos ārējiem apstākļiem, sugu izcelšanos, evolūcijas teoriju, mutāciju mācību, mendeliģmu. Visu daudzināto zinātnieku centra atradās Čarlzs Darvins. Mācībai par sugu izcelšanos pēc savas sensācionālās dabas blakus nostājās Kanta-Laplasa teorija par zemes izcelšanos, tālāk nāca iztīrījumi par dzīvības rašanos zemes virsū, par pasauli izcelšanos un bojā eju. Boli pa solītim pirmās klases audzēkņi - fuksi novadīja pie atziņas, ka viss esošais ir tikai materijs un enerģijs, atomi un viņu kustības. Bez kādiem aplinkiem psihisko enerģiju un dzīvību ierindoja mēchaniskās enerģijas paveidos, blakus siltumam, gaismai, elektrībai; nekāda īpaša dzīvības spēka un garīgas enerģijas neatziņa. Visas lietas izskaidroja ar mēchanisko kauzālītāti, katrai parādībai savs cēlonis, tātad jābūt arī pēdējam un galējam visu lietu pirmcēlonim. To gan dabas zinības tagad vēl nezin, bet kad būs uzkrāts bezgalīgs vairums faktu un novērojumu, tad arī šī pēdējā mīkla noskaidrosies. Bija skaidrs, ka ir tikai daba, viss notiek un ir noticis pēc savas dabas. Dievam Tēvam tur vairs nekādas teik-

šanas. Pēc saņemtās izglītības jaunajam cilvēkam vajadzēja būt pārliecinātam ateistam. Tas viss nāca no cienījama skolotāja rokām un tāpēc patiesi bija ietekmīgs un spēcīgs. Bet apvēršanas akcija turpinājās. Ja jau nu debesis nebija Dieva, ja daba varēja visu bez viņa kārtot un vadīt, tad cilvēki vēl vieglāki iztiktu bez keizara un valdošās šķiras. Tāpēc tauta jāapgaismo, jāatver laudim acis, tad troni sadrups un pasaule nāks jauna dzīves iekarta - socialisms. Un tā nu mācības gada beigās bursaks bija nihilists, ateists un sociālists. Kas to negribēja ar labu iegaumēt, tas piedzīvoja iznīcinošu izsmieklu, nicināšanu, pat piekaušanu un visādu varmācību no citu skolēnu puses. Tagad visas šīs mācības nevienu vairs nepārsteidz un daudzas no tām jau īstenotas politikā un tehnikā. Bet tas bija pirms piecdesmit gadiem svaigu, ticīgu un lojālītāti audzinātu zēnu vidū. Nav jādoma, ka viņiem viegli nācās to visu izērst un pāršūt par jaunu. Asarām acis un satvikušu seju viņi cīnījās par savām līdzšinējām garīgām vērtībām. Daudzreiz diskusijas noveda pie pamatīgas izkaušanās. Jaunekļi lasīja visas pieejamās grāmatas, debatēja, nervozēja un nomocījās. Daudzi pazaudēja savu labo miegu un kļuva nervozi. Sevišķi sirdīgi aizstāvējās pareizticīgie latviešu zēni. Citi padevās vieglāki un tādēļ skaitījās attīstītāki un briedušāki. Bet ikvakaru visas konfesijas turēja kopīgu vakara lūgšanu un visi ar patiesu reliģisku izjūtu un sirsnību dziedāja "Otče naš", "Spasi Gospogi" un citas pareizticīgo lūgšanas krievu valodā. Tiešām, vērtības nevar viegli nosviest un panemt no plaukta citas vieta. Semināra audzēknā - bursaki tika dzīti trakā tempā cauri attīstības un forsētas izglītības perturbācijām, pārdzīvoja asus dvēseles konfliktus, dziļus satricinājumus, pat veselības traucējumus, līdz rūguma periods bija pārdzīvots un dzīvē izgāja jaunekļi ar pārbaudītām vērtēšanas metodēm un savu patstāvīgu dzīves stāju.

Tā nu redzam, ka vērtību raksturu noteic apkārtnē: vecāki, skola citi skolēni, dzimtais pagasts un pilsēta, grāmatas, baznīca, tauta, kultūralā cilvēce etc. Mainās apkārtnē un mainās arī uzskati par to, kas vērtīgs un kas nevērtīgs. Bet nemainās jēdziens par pašām vērtībām. Tas vispārīgi cilvēka dabā - atzīt, ka ir un pastāv neatkarīgi no mūsu ieskatiem patiesas vērtības, kuras mums tikai jāatklāj un jāpazīst. Vērtības ir mērķi vispārībai, visiem. Viņas neierobežotas un ab-

solūtas, bez kādiem īpašiem pamatojumiem un pierādījumiem. Tikai viņas jāatrod. Tas gluži kā ar patiesiem dabas likumiem, kuri arī absolūti, proti, objektīvi attiecībā uz tiešāmību. Tikai viņi pieredzes ceļā jāatrod. Atzīstot vērtības par mērķiem visiem, mēs uzsveram viņu objektīvo dabu. Tadām viņām jābūt, bet ļaužu ieskates tas dažu labu reizi tā nav. Pie pirmatnējām tautām, piemēram, morāles likumi attiecas tikai uz savas cilts piederīgiem. Kas nepieder pie viņu sabiedrības, tie nebauda vairs tur valdošās tiesības un aizsardzību. Uz cilts robežām morāle beidz iedarboties. Bet nav jau nemaz tik tālu jāiet, lai redzētu cilvēku morāles šaurību. Padomāsim tikai par ļaunu kārtām, šķirām, klasēm, politiskām partijām, konfesijām, tautībām, kur daudz ko attiecina tikai uz savējiem, kur daudzas garīgas vērtības uz ārpusē stāvošiem vairs neattiecinā vai vismaz stipri ierobežo, sašaurina. Kurš gan vēl dziļāki un sapīgāki šo cilvēku gara šaurību būtu izjutis un izcietis par mums - trimdas ļaudīm. Šai zinā kulturalā pasaule nav diezin kur aizgājusi no pirmatnējo tautu līmeņa. Arī augsti attīstīto ļaunu grupas atsevišķos gadījumos aizmirst, ka īstas vērtības būtiskā pazīme ir objektivitāte, proti, nozīmīgums un nodarība iespējami plašākai sabiedrībai, īsti, visai cilvēcei, pasaulei.

Dažādos laikos ticība objektīvām vērtībām stipri apšaubīta un pat sīvi apkarota. No jauno laiku domātājiem vistālāk gājis Maksis Stirners, kurš pūlējās ticību vērtībām atmaskot par vienkāršu spokošanos un apsēstību. Tāpat Sopenhauers atrod, ka pasaulē neesot nekādas jēgas un saprāta. Nicē domā, ka lielumam filozofam, kuram jābūt arī pravietim, vispirms pasaulei kāda jēga jāpiedēvējot. Tāds skepticisms nevien kulturali neauglīgs, viņš tieši labas un laimīgas dzīves uzcelšanai naidīgs un sagrauj to pašos pamatos. Viņš arī runā pretim visu cilvēku iedzimtai vajadzībai patiesas vērtības meklēt un tās atzīt. Viens tic tadām, otrs citādām vērtībām, bet neviens nešaubās, ka vispārderīgas objektīvas vērtības pastāv, ka pasaules visumam ir sava iekšēja sakarība un likumība. Dabas zinības iziet no priekšnotikuma, ka visu parādību bezgalību kārtā kauzalitāte. Zinātnei nu tikai jāatklāj atsevišķi dabas likumi, kas šai kauzalitātei pakļauti. Gluži tāpat, pieņemot objektīvās vērtības par aksiomu, visi cilvēki pasaulē darbojas pie atsevišķu vērtību atklāšanas.

Netrūkst, protams, arī tādu mācību, kas noliedz, ka vērtību meklēšana piederētu cilvēka gara dzīlākai būtībai. Ta Frēda skolas psihoanalītiķi visu audzināšanu reducē uz vienkāršu pieradināšanu. Psihoanalītiskā Tautas grāmātā Francis Aleksanders saka: "Iekšējās morāliskās vadlīnijas, Kanta kategoriskais imperatīvs, ko viņš kvalificē par tālāk neizskaidrojamu, imanentu un absolūtu, bērnā viņa pirmajos dzīves gados nav sastopams. Bērna dziņu dzīvi pirmak katto tikai ārēji aizliegumi un pavēles. Pamazām vecāku balss no ārienes izveidojas par bērna iekšējo sirdsapziņas balsi." Tur nu aizrada, ka taisni psihoanalītiķu atradumi pierādot, ka cilvēka tieksme meklēt vērtības - pirmatnēja, piemītoša cilvēka dabai. Ar psihoanalīzes palīdzību taču nešaubīgi pierādīts, ka daudzām neurotiskām saslimšanām pamatā apstākļi, ka zināmas dziņu parādības, kas runājušas pretim cilvēka morāliskai apziņai, no apzinīgās dvēseles dzīves izstumtas zemāpziņā. Tur nu viņas spaidu manipulāciju veidā slīmajam sagādā simbolisku apmierinājumu. Normāls cilvēks pieķeras vērtībām stiprāk nekā savām primārām dziņām; viņš pavisam neapzinīgi var savu dvēseles dzīvi viltot, ja viņam liekas, ka no kādas savas dziņas jākaunās: vērtību gaismā par nevērtīgam atzītas dziņas viņš apspiež.

Psihologija vispārīgi, neatkarīgi no psihoanalīzes, nodarbojas ar šo cilvēka dabas pamattendenci. Pazīstama tā saucamā "pašapmānīšanās", ar kuras palīdzību cilvēks pūlas celt savas personas vērtību. Gandrīz neviens nevar pilnīgi objektīvi sevi novērtēt. Katram sava vairāk vai mazāk izkopta maldināšanas tehnika, lai nekādā ziņā nenonāktu tādā stāvoklī, kur nopietni jāapšaubā sava personīgā vērtība. Kas pilnā mērā sevi apšaubā, tas izsamīst. Viņu vairs nekas nevar glābt no garīga sabrukuma. Viņa dzīves nervs aizlauzts.

Dabas zinātņu vēsture rāda, ka zinātniskās patiesības meklēšanā bieži ieti pavisam maldīgi ceļi. Kad tas noskaidrojas, pieņemto likumu atmet un meklē citu, kas atbilst visiem pieredzes sakrātiem faktiem. Vispāratzītā cēloniskā sakarība neatbrīvo zinātniekus no pūlēm pierēzes ceļā pirmāk uzkrāt iespējami daudz pierādītu faktu un tad visus šos novērojumus apvienot vienā visus gadījumus aptverošā definējumā. Tas nu tad skaitās par objektīvu dabas likumu, kamēr, novērojumu laukam paplašinoties, uzpeld tādi fakti, kas šim likumam

nav pārkārtojami. Tad likums zaudē savu spēku, un jāmēģina formulēt jauns likums. Tāds zinātnieku darbs visās eksaktās zinībās. Tā radusies tagadējā tiešamības pazīšana un moderna tehnika. Vai citādi tas varētu būt vērtību meklēšanas laukā. Tur katrs pieaugošais cilvēks tāds meklētājs, faktu pārbaudītājs, apvienotājs un augstāko objektīvo vērtību atradējs. Sis ceļš iet no vecāku mājas par skolu, dažādām organizācijām, partijām, pašizglītību un galvenai praktisko dzīvi, kur katram pašam jācīnās ar dzīves grūtībām un jāpūlas noturēties virs ūdens. Tur daudz ko sirsnīgi atzīst un pieņem, daudz ko zaudē un atmet, līdz beidzot izveidojās kāda vērtību tabula, pie kuras tad cilvēks turas, cik tālu sniedz viņa spēki.

Protams, tāda personīga vērtību meklēšana un sijāšana iespējama tikai brīvās kultūras zemēs. Pirmatnējās tautas atšķiras ar apstulbinošu morāliskās vērtēšanas vienveidību. Tur ciltis ticējumi un tradīcijas nosaka, kas ikvienam ciltis loceklim bez ierunas un katras novēršanās jātur par labu un kas par ļaunu, kas viņam jāpilda, no kā jāsarģās. Augstāko, kolektīvās apziņas radīto pienākumu priekšā jāapklust itin visām personīgām jūtām. Katrs savas ciltis piederīgais domā un jūt tā, kā tas šai cilti izveidojies un noenkurojies. Katra novēršanās no savas ciltis tradīcijām tiek novērtēta par smagu noziegumu. Par kādu cilti beļgu Kongo ziņo, ka virsautis sodījis savu dēlu ar nāves sodu par mēģinājumu grozīt tradicionālās tiesības. Mums tāda uzskatu šaurībā pamatota vienveidība nav vairs iespējama. Mēs nevaram pie tādas atgriezties. Mūsu ideāls vienveidība, ko rada iespējami plašs redzes lauks. Lielā daudzveidība vērtēšanā, kāda redzama tagadējā kultūrālā pasaulē, ceļas no tam, ka atsevišķi cilvēki savā redzes laukā paplašināšanas procesā pie kaut kā apstājas un visu pārējo vairs nespēj saskatīt, kļūst akli pret visu, kas neietilpst šai vienā viņu dieminātā vērtībā. Ir cilvēki, kas skatās uz visām lietām tikai savas partijas acīm, atzīst par pilnvērtīgiem cilvēkiem tikai savas partijas biedrus, tā kā tiesas un taisnības jēdzieni uz ārpusē stāvošiem nemaz vairs neattiecas. Vienības un saskaņas vietā rodas dziļas un neizlīdzināmas plaisas. Lai šādu stāvokli izbeigtu, mums visiem spēkiem jācenšas objektīvās vērtēšanas lauku iespējami paplašināt. Tikai tā iespējama vispārīga saskaņa un dzīve pēc Dieva prāta.

Psichoanalitiki pierādījuši, ka individuālās tiksmes apmierināšanas attīstībā gadoties tādi apstāšanās - "fiksācijas" gadījumi. Pieaudzis cilvēks saglabājot bērnišķīgus tiksmes apmierināšanas veidus. Kāpšana pa vērtību kāpnēm uz augšu šāda attīstības nosprastošanās vēl biežāka. Sliktākais, ka katra tāda augstāko objektivitāti nesasniegusi vērtēšana var sugestijas ceļā nostiprināties par ko augstāku un vērtīgāku. Psichoanalīze sniegtu pedagogijai vislielākos pakalpojumus, ja tā cenšanos pēc augstākām vērtībām izpētītu, tikapt pamatīgi, kā tā to paspējusi tiksmes parādību zinā, isti, ja tā atrastu cēlonus, kas rada tādu priekšlaicīgu apstāšanos ceļā uz augstākām objektivām vērtībām. Tas ievadītā audzināšanas problēmas pilnīgi jauna stadija, jo audzināšanas visgalvenais uzdevums līdzināt bērnam ceļu uz garīgo vērtību kalngaldiem. Vērtības nevar kā vienkāršas zināšanas bērnam iemācīt. Audzēknim brīvas izšķiršanās ceļā tās jāpadara par savām. Viņš tās ne iemācās, bet pārdzīvo. Un te nu mēs sastopamies ar divaino parādību, ka tas, ko viens audzinātājs panāk viegli, bez nekādām grūtībām, to cits otrs nevar panākt nekādiem līdzekļiem. Kur viens audzinātājs atrod audzēknī dzīvu atsaucību, un viņa vērtējumus labprātīgi atzīst un pieņem, tur dažs labs aktīvs un patiesīgi domājošs tēvs nevar itin nekā panākt pie sava dēla un vīss, ko viņš ierosina un ieteic, modina tikai pretestību un gluži otrādu uztveri un rīcību. Se atklāt iekšējo sakarību nozīmētu atklāt audzināšanas noslēpumu. Bet vienu lietu jau varam tagad teikt: audzināšana nav vienkārša vērtību skālas pastāstīšana audzēknim, tāpat kā ista zinātniskā izglītība nav panākama ar gatavu zināšanu iemācīšanu. Daudz lielāka nozīme tik vienā, kā otrā gadījumā modināt audzēknī brīvu tiekšanos pēc pēdējās un augstākās objektivitātes, kas vienmēr gatava labot līdzšinējās kļūdas. Tikai tā iespējams skolēnam tikt tālāk par savu skolotāju, audzēknim pārspēt savu audzinātāju (Dr. Albert Haag "Wert und Erkenntnis").

Tā nu redzam, ka skolas problēma vispirmā kārtā skolotāja problēma, viņa pedagogiskās apdavinātības un mākslinieciskā gara jautājums. Tagad vairs nešaubās, ka audzināšana nav amats, nav profesija, bet gan māksla, cildenāko jūtu un gaumīgāko domu vadīta. Skolotājs nav vienkāršs inteligents darbinieks, lietpratējs, speciālists. Viņš radošs dzīves mākslinieks, kurā jaunradošā aktivitāte iedarbojas visdārgākā un vienreizīgā materiāla: katra atsevišķa bērna dvēselē.

Neteiksim, ka mūsu tautai būtu trūcis labas gribas sagādāt savām skolām labus un pienācīgi sagatavotus skolotājus. Bija arī gādāts par viņu materiālo un tiesisko stāvokli, lai no šā darba nebēgtu, lai izlase ietu virzienā uz augšu. Tas viss bija mūsu saprašanas un faktisko iespēju robežās. Bija arī zināmi panākumi. Lielās un bagātās tautas nevar uzrādīt labākas ziņas. Vācijā un pat Ziemeļamerikā tautskolā darbojās līdz 90% sieviešu. Vīrieši meklēja ienesīgāku un vairāk cienītu darbu. Tā vai citādi. Visur vēl darīts par maz. Skolotāja amatam bija gan paredzēti parā kandidāta gadu, bet tas faktiski apdāvināto izlasi nepaveicināja. Kad atkal būs miera un ražīga darba laiki, tad būs jāpārdomā par to, kā bez pārestības atsevišķiem cilvēkiem dot iespēju pārdarīt nepārdarītiem mainīt darba lauku, lai vietā nāktu īsts pārdarīt mākslinieks. Tikai, kad šī problēma būs labi atrisināta, tad varēsīm skatīties ar labām cerībām kultūras cilvēces gaišākā un laimīgākā nākotnē.

Pieskaroties tā konkrēti vērtībām, ko gribam likt mūsu bērnu audzināšanas un skološanas pamatā, mums vispirms jādomā par savas tautas garīgo mantu, viņas tikumiem un gudriem padomiem. Ne, lai izolētos no citām tautām, bet lai pamatā būtu tuva, laba un krietna mantā. Tai blakus nostājas klāsiskās kultūras mantojums, senās Grieķijas domu bagātība, neizmirstamie mākslas tēli un literārie pieminekļi; senās Romas tiesiskā apzīne, praktiskās dzīves veidošanas pieredze. Pārī tam visam kristīgās ētikas dārgumi, dievbērības un Dieva Tēva labā prāta ticība. Pēcāk šīm labajām pamatām pievienojas visu kultūrtautu garīgās mantas, ne katras tās labākais un cēlākais. Tur sastopas Homers ar Platonu, Sofokls ar Feidiju, Dante ar Petrarku, Sv. Francisks ar Akvīnas Tomu, Šekspīrs ar Gēti, Paskals ar Kantu, Holbeins ar Leonārdi da Vinči, Mikel-Andželo ar Rembrantu. Bachs ar Mocartu, angļu liriski ar franču gleznotājiem, lielie amerikāņu valstsvīri ar nepārspētiem izgudrotājiem un pašizliedzīgiem zinātniekiem, Poruku Jānis ar Raini, Dostojevskis ar Ievu Tolstoju un visa liela, nepārskatāmā gaišāko un labāko cilvēku saime ar saviem nemirstīgajiem darbiem un labo dzīves cīņu. Visa šī labā manta spēj darīt mūs nevien garīgi bagātus, bet arī garīgi brīvus un neatkarīgus, ieaudzināt mūs istā humanitātes un tolerances garā. Kas grib iztikt bez visa tā un audzināšanu un izglītību di-

bināt tikai uz mehanisko kauzālītāti un utilitārismu, tas pārtrauc tautu kultūralās augšanas pavedienu, izdzen pieaugošo paaudzi no tautu gara dzīves paradīzes un liek dzīvē izaugt tikai ērkšķiem un dadžiem. Tā nu būtu skolas mācību programmas problēma. Mūsu bērnu audzināšanai joprojām jāpaliek humānitārai un kristīgai galvenā kārtā. Bet par programmas problēmām runāsim arī turpmākā nodaļumā.

X

X

X

Skolu praksē jau no seniem laikiem pazīstami tādi apzīmējumi, kā „galvenie” un „blakus” priekšmeti. Par galveniem vispārīzglītojošā skola mēdz apzīmēt matematiku, fiziku, ķīmiju, dabas mācības, ģeogrāfiju, vēsturi, valodas. Blakus priekšmeti: zīmēšana, dziedāšana, mūzika, kalligrāfija, vingrošana, rokdarbi un pašās beigās ticības mācības, kuras gan varbūt tā par blakus priekšmetiem nesauc, taķ kādreiz tā pret viņām izturas. Sakarā ar visādiem darba pārtraukumiem un mācību laika saīsinājumiem tad pūlas tā ierīkoties, lai neciestu galvenie priekšmeti, jo to zināšana neapšaubāmi vajadzīga un pavisam obligāta. Cita lieta blakus priekšmeti ar tiem nodarbojas tikai pēc iespējas un, ja kādam jāizkrīt vai jāsaknapinās, tad viņi ir tie - zināms, kad tuvojas skolas izrikojums, tad jāsarauj dziedāšana un mūzika, bet tāda gatavošanās izrikojumam jau nav regulārs skolas darbs. Tur piedalās tikai izraudzīta skolēnu daļa, apdāvinātie un gadījuma dēļ vairāk sasnēgušie. Gluži tāpat tas ar zīmēšanu un rokdarbiem skolēnu darbu izstāzu gadījumos. Ekspozātus gadā parasti tikai īpaši apdāvinātie, citrīz pat skolotāji un citi izpalīgi. Tādu pieeju blakus priekšmetiem, protams, piesavinās arī skolēni un no savas puses vēl pazemina šo priekšmetu kopšanas līmeni ar nevērīgu un paviršu izpildījumu.

Bet paraudzīsimies taču tuvāk tā sauktajos blakus priekšmetos. Tur vienu grupu izveido tādas mācības, kā: zīmēšana, dziedāšana, mūzika, kalligrāfija, vingrošana, rokdarbi etc. Kādreiz viņus mēdz saukt par tehniskiem priekšmetiem. Otro grupu izveido ticības mācības resp. reliģiski tikumiskā audzināšana. Vai nu pieminētas mācības patiesi tādi blakus priekšmeti un vai pareizi viņas ierīdot tāda pakārtota stavokli?

Tā saucamos galvenos priekšmetus tā visā visu-
mā varētu apzīmēt par intelektuālo audzināšanu
resp. zinātnisko izglītību. Tās nozīmi un svaru
neviens nekad nav domājis ne apstrīdēt ne mazi-
nāt. Vispirma kārtā mums vajadzīga gaiša galva,
īsta gudrība, labs padoms. Kopsim šo labo lietu
visiem spēkiem. Gādāsim lai mūsu bērni gaiši do-
mā, gudri spriež, lai viņi bagātīgi zināšanām un
stipri savā padomā, lai viņu augstā intelligence
apgaismo viņu dzīves ceļu un izsarga no maldiem
un garīga nespēka. Vai nu tīri viss, ko tur māca,
šim mērķim tuvína un taisni vajadzīgs, tā cita
lieta, tas speciāls jautājums, ko nevaram šē iz-
tīrāt. Sbarīgi, ka mums skaidra atziņa, ka for-
mālā izglītība labi kopjama, tāpat dodāmas bēr-
niem labas faktiskas zināšanas. Praktiski gan
mēdz notikt, ka pēdējais moments pārvelk, bērns
apkraujas ar zināšanu masu, iekrīt didaktiskā
materiālistā. Ja nu vēl cieši piedomā tieši prak-
tiskās dzīves vajadzībām, tad mācība kļūst utilā-
ra. Formālā izglītība paliek novartā, bērni neie-
dzīvojas loģiskā domāšanā, neiedziļinās attiecī-
gās zinību disciplīnās, zin tikai fragmentus, bez-
galīgi daudz terminu un fražu, arī praktisku aro-
du drumstalas, ar kurām viņi tik un tā nekā nevar
iesākt. Tā vāja un māznoderīga intelektuāla au-
dzināšana. Protams, tikpat viegli iekrist pretējā
ekstrēmā, pārspīlēta didaktiskā formālistā. Tie
laiki jau pagājuši, kad domāja ka ar racionalismu
atrisinās visas dzīves mīklas. Pieredze bagātīgi
rāda, ka zinātniskā izglītība viena pati nespēj
nodrošināt labu un laimīgu dzīvi, ka intelektuā-
lās aprindas cieš no tām pašām rakstura vajībām,
kas parastas cilvēka dzīvē vispārīgi, ja pat daudz-
reiz ir vēl savtīgākas, pašmīlīgākas, netaisnākas,
zemsirdīgākas un mazdūšīgākas par vienkāršo tautu,
kas nav baudījusi tādu augstu izglītību. Tāpat ne-
attaisnojas cerības, ka materiāli spējīgie, kas
dzīvo uzlabotos ārējos apstākļos, jau tādēļ vien
dzīvotu kādu cildenāku un pilnvērtīgāku dzīvi. Ne-
gaidīsim nekadus brīnumus ne no tīra racionalisma,
ne praktiskā materiālistā. Kails racionalisms ir
bez mērķa, bet praktiskais materiālists bazējas
uz cilvēka pašmīlīgiem instinktiem. Uz tāda vāja
pamata nav uzcelama ne laba privāta, ne sabiedris-
kā dzīve. Blakus labi noorganizētai intelektuālai
audzināšanai ar līdzsvarotu formālo materiālo iz-
glītību vēl vajadzīga korrektūra, ko dod pieminē-
tie blakus priekšmeti, kuri satur sevī galvenā
kārtā fizisko, aistētisko un ētisko audzināšanu.
Tikai, kur visas lietas harmonē un viena otru pa-

pildina un atbalsta, tur varam runāt par labi noorganizētu skolas audzināšanu.

Bet arī īsta intelektuālā audzināšana un laba izglītība tikai zināšanu un abstraktas domāšanas ceļā vien nav nemaz iegūstama un panākama. Zināšanas un abstraktas idejas neatrod ceļu uz cilvēka apziņas dziļākajiem un spēcīgākajiem aspektiem: nemodina attiecīgas emocijas, neierosina gribu, atstāj aukstu un vienaldzīgu cilvēka sirdi, neiespiežas viņa dvēselē un nepaliek par viņas personīgu garīgo mantu. Jaunas atziņas ienes un jaunus takus gara dzīvē atklāj tikai mākslas tēli, simboli, iejušanās, apgarotība. Ceļu uz cilvēka un tautas apziņu ideja atrod tikai konkrēta tēla veidā, tikai tai valodā, kādā izpaužas attiecīgā māksla. Tā var būt vienkārša līdzība no Kristus evaņģēlija, tautas dziesmina vai kōdolis izteiciens, klāsiskās senatnes lēģenda, literārs tēlojums, mūzikas, dzejas, plastikas un glezniecības tēli, kuros izpaužas sava laika idejas un garīgie centieni, cilvēces mūžīgais sapnis reiz kļūt gudrākai un labākai. Ikvienā mākslas tēlā izpaužas cilvēks, kādu viņu iztēlojas mākslinieks, parasti lielāks un dižēnāks sava saprašanā, dziļāks un dailāks savās jūtās un gribā par acīmredzīgo caurmērā cilvēku, tās cilvēces neizdzēšamās slāpes. Viņas istie ceļi radītāji lielie mākslinieki itin visās mākslas nozarēs. Mākslas tēli un simboli ir tā valoda, kurā cilvēks idejas nevien saprot, bet arī viņas iemīlo, priekš viņām iesilst un pārvēršas par viņu uzticamu un pasaizliedzīgu karotāju. Ne velti eksaktās zinības un pat matemātika, kā arī praktiskā dzīve meklē izteikties tēlos un simbolos. Astronomija runā par greiziem ratiem, sietiņu, ausekli, piena ceļu, suni, vērsi, lauvas, skorpionu, dvīņiem, vēzi, zivīm, ūdensvīru, svāriem etc.; fizikā ir zobratī, transmisija, atspere; matemātikā bilžainie romiešu cipari, Eratostēna sietiņš, zelta grieziens; botānikā pazīstama belladonna - skaistā dama, myosotis - pēļautiņa resp. neaizmirstule, atraitnīte, saules līgava, veronika - patiesā īstā bilde, tragopogon - āža barda etc.; kokiem ir acis (oculus), bet cilvēkam pierē acs ābols; ausī ir bungādiņa, lakta, āmurs, sedlu kāpulis un divējādi lodziņi; medicīna runā par vēzi, rozi, mēri - mirdinātāju, krampjiem - kas savelk, aizdāra; cilvēku raksturošanai lieto tādas izteicienus, kā: cieta piere, biezas ausis, gaišas arī tumšas acis, mīksta mēle, plata mute, deguns pa vējam, siltā roka, garī pirksti, zelta sirds,

karstas asinis, ar un bez mugurkaula, stūrgalvis, rezgalis, mīkstčaulis, zakpastala utt. Naturāla patiesība ieiet cilvēka apziņā un tur iedzīvinās mākslas tēla veidā, patiesais atbalstās skaistajā, intelektuālā izglītība iet roku rokā ar māksliniecisko audzināšanu. Viena bez otras nepilnīga un nevarīga, abas kopā - cilvēces ceļš uz augšu, uz pilnību.

Pieminētie skolas mācību blakus priekšmeti - glitrakstīšana, zīmēšana, mūzika, veidošana, rokdarbi, vingrošana - nav nekāda īsta māksla, bet viņos ir skaistuma elementi, mākslinieciskās izteiksmes pirmie nedrošie soli. Viņus kvalificēt par maznozīmīgiem un izturēties pret tiem nevērtīgi vai pat noliedzīgi, apkarot kā nepraktiskas un dzīvē nevajadzīgas lietas, tas liels un dziļš pārpratums. Tā pārēstība jaunajai paaudzei un tautas dvēselei. Atcerēsimies taču mātes skolu, kā tur mazais tvēra pēc skaistas lietīņas, pēc tikamas krāsas, kā viņš šai ziņā izkopās un sasniedza jau lielu aistētisko gatavību. Skolai nu šīs mātes skolas panākums cienīgi un ar lietpratību jākopj tālāk. No labas skolas mēs sagaidām, lai tur „blakus priekšmetus” māca paidagogi - radoši mākslinieki, cilvēki, kas savā mākslā ko var un kam sirds priekš viņas kvēlo un deg. Lai mūsu dēli un meitas tur mantō daļumam uzgavilējošas acis, dziedošas ausis, runājošas rokas, ritmiskas kājas, veselus un staltus augumus, smaidīgas sejas, lai viņi soli pa solītim tuvinās lielās mākslas dārgumiem un nemirstīgajiem tēliem. Neizdzēšamā atmiņā no dzimtenes palikuši Erss-Kozlovskas skolēnu rīti, ar kuriem viņa celoja pa Latvijas lauku un mazpilsētu skolām, kā šie jaukie brīži iepriecināja ar saviem mākslas priekšnesumiem, kā ierosināja un iesildīja jaukās pārrunās un priekšnesumu paskaidrojumos. Tie bija svētku brīži bērniem, un arī skolotāji tur smēlās spirdzinājumu un ierosmi turpmākiem pūliņiem. Tādus pašus mākslinieciskās audzināšanas brīžus Rīgas skolām sagādāja profesora Jēkaba Vitoliņa vadītie mūzikas rīti Latvijas operā. Profesora rīcībā bija operas orķestris. Tur nu jaunatne mūzikas paidagoga vadībā izsekoja, kā lielajos mūzikas meistardarbos attēlotas cilvēku jūtas un pārdzīvojumi, kādiem līdzekļiem izpausti dvēseles konflikti, iekšējās cīņas, dziļi satricinājumi, graužošas bēdas, sirdssāpes un izmisums, tāpat no otras puses, priecīgs prāts, gaišas ilgas, cerību piepildīšanās, gaviles, arī vieglprātīga jautrība, bezbēdība, draiskulība,

trakulība, nežēlība, cietsirdība, cilvēka dvēseles posts, Izraudzītas vietas no operām, simfonijām un citādiem mūzikas sacērumiem ievadija klausītājus dažādos mūzikas novirzienos un iepazīstināja ar šīs mākslas augstākiem sasniegumiem, tāpat ar dažādu tautu un laikmetu mūzikas koloritu un sevišķiem aspektiem, apstājās pie lielajiem meistariem un viņu darbu apceres. Tā bija mākslinieciska audzināšana vārda tiešā nozīmē. Kāda lauku novada skolas nekad nevarēja aizmirst gleznotāja Jēkaba Strazdiņa skolās noturētos referātus sakarā ar tur sarīkoto gleznu izstādi. Lietpratīgā gleznošanas pedagoga sniegtie paskaidrojumi un gleznu demonstrējumi uz gadiem pacēla skolās zīmēšanas mācības interesi un sasniegumus. Ja katras mācības panākumi vispirma kartā atkarīgi no skolotāja īpašām spējām un sirdsdedzes, ja labam tēvu valodas skolotājam visi audzēkņi interesējas par valodniecības un stila jautājumiem, dzejo, drāmatizē, deklamē, saraksta stāstus, lugas un romānus, ja labam matemātikim skolēni rautin raujas iekšā matemātiskās problēmās un formulās, ir mazi Archimēdi un Pitagori, ja dabaszinātniekam skolā aug kolekcijas un dabas novērojumi tīri neticamos apmēros, tad vēl lielāka ietekme zīmēšanas, dziedāšanas, mūzikas, vingrošanas, veidošanas, rokdarbu skolotājam. Viņa personīgām spējām un mākslinieciskai gaumei izšķirīga nozīme jaunatnes iesildīšanā un aizraušanā savas mākslas darbos un veiksmēs. Ja nu rastos tādas labas klases stundas atbalstīt ar labu koncertu, mākslas izstāžu un citu attiecīgu sarīkojumu apmeklēšanu sava skolotāja pavadībā, kur jaunatne saņemtu lietpratīgus un pedagogiski līderīgus paskaidrojumus, ja to visu papildinātu laba lektūra un vērtīgi mākslas izdevumi, tad mēs varētu būt mierīgi par savu bērnu skolu: mēs zinātu, ka viņi skolā ne tikai mācās un memoriē, ka tur ne tikai viņu prātu apgaismo, bet arī viņu sirdi iesilda un iejūsma iepretim daļam un cēlam, izkļūp viņu glītuma jūtas un labu gaumi, noskaņo viņus priekšā no rupjā, robustā, pašmīlīgā, materiāli iegūstamā. Izcel to, kas viņu dabā dzīlš un īsts. Ja cēlākas un daļākas kādā cilvēka jūtas, jo viņš labāks pilsonis un krietnāks savas tautas locēklis. Kā dvēselē ir tikai aprēķins un kāre iegūt, tas nevar noderēt par pamatu labai tautas un valsts dzīvei. No pašmīlīgiem, materiālistiski ievirzītiem cilvēkiem nevar izveidot labu un laimīgu sabiedrību. Tas nu arī audzināšanai un skolai beidzot jārespektē, ka vispraktiskākais

beidzot nav praktisks, bet humānistiskais un mākslinieciski dālais sasniedz vislabākos panākumus arī praktiskajā dzīvē.

Būtu labi un vēlami, ja skola ierautu katru savu audzēkni kādā mākslas nozarē pavisam, tā ka viņš to izjustu par savu lietu un koptu visiem saviem spēkiem. Ir pareizi, ka katrs savā jaunībā ir bijis dzejnieks, mūziķis, gleznotājs, plastikis, vēl labāki, ja iemīlota mākslas nozare paliel viņam tuva un mīla uz visu mūžu. Varbūt viņš būs vienkāršs mākslas baudītājs, diletants, vārtu vērējs. Viņš var savu dienišķo maizi pelnīt jebkurā praktiskā arodā, bet iemīlota māksla būs atbalsts sūrā dzīvē un, savās mājās piekopta, darīs dzīvi pilnīgāku un laimīgāku. Sevišķi mums, latviešu pēdējām paaudzēm šīs mantas trūkst, mēs esam praktiskumā centrēti laudis un tāpēc esam skarbi, neapmierināti, nesāderīgi un nelaimīgi. Visgrūtākajā dzīves posmā 1944/45. gada ziemā Vācijā bija izdevība vērot piespiedu darbos šurp atvestos italiešus un sloveņus. Viņi nesa to pašu smagumu, ko mēs. Bet līdz ko viņiem bija brīvs brītiņš, sestdienas vakars, svētdienas pēcpusdiņa, viņi salasījās pie kāda savēja, spēlēja kādu mutes instrumentu, dziedāja, bija jautri un aizmirsa grūtumu. Viņi paši bija arī tie, kas toreizējās aprīļa dienās, kād nometņu vārti bija atrauti un laužu masas plūda laukā pilsētas ielās, kas nezin kur un kā bija dabūjuši raspusku un uz tās pianino ar krēslu un mūzikantu. Vīri un jaunekļi iejūdzās ratos un gājieni cauru cēlienu ripoja pa pilsētas ielām. Mūzikants nepārtraukti spēlēja, un visas ielas un laukumi dejoja. Cilvēki aizrāvās pārgalvīgā jautrībā, bet pie visa tā neizpaudās neviens naida un atriebības akts pret līdzšinējiem apspiedējiem un pāri darītājiem: tur visi bija draugi un lielā priekā līdzdalībnieki. Mūsu cilvēki tais pašos apstākļos grūti pūta, bija noskumuši un drūmi. Laba porcija mākslinieciska nepraktiskuma mūsu jaunatnes audzināšanā mūsu tautas dzīvei un labklājībai nāktu ļoti par labu. Cilvēks nav tikai pelnītājs un tērētājs, viņš negrib dzīvot tikai no materiālām interesēm vien, bet arī un it sevišķi no garīgām vērtībām.

Mākslas monumentiem visilgākais mūžs. Valodā, tautas tradīcijās, ieradumos, ieskatos un cilvēku dzīvošanas dziļumos viņi pastāv un uzglabājas no visneatminamākiem laikiem, no vissenākās senatnes. Tas pamats mūsu kultūras slāpēm un ticībai, ka ejam

augšup, ka kādreiz zemes virsū dzīvos labāki un laimīgāki cilvēki. Neviena liels mākslas darbs nesamierinās ar reālo šīs dienas cilvēku, visi viņi skata nākamo, pilnīgo, titāniem un dieviem līdzīgo, skaidru domu, dziļu jūtu un brīvas gribas cilvēku. Viņi pauž ticību patiesībai un taisnībai, bez kuras nevar dzīvot ne atsevišķs cilvēks, ne cilvēku sabiedrība. Gādāsim, lai arī mūsu bērni neiziet dzīvē bez šīm labajām mantām.

Kādreiz varbūt zinātnei būs tāds spēks pār cilvēkiem, ka viņa varēs tos padarīt humānus, uzticamus, vienlīdzīgus, brīvus, brālīgus. Tagadējā zinātne spēj brīnumus, kāpēc lai viņa nekā nespētu cilvēka gara dzīvē. Bet pagaidām tāda spēka tai nav. Zinātniskā izglītība gan dod cilvēkam rokā lielas iespējas tehniskā ziņā, bet nepaceļ viņu tādos augstumos, ka viņš spētu darīt tikai labu un justies pats laimīgs. Tad nu jāmeklē spēki tur, kur viņi ir, proti, kristīgajā ētikā, reliģiskā ticībā. Cilvēkam vispirms jāzin, ka viņam par saviem darbiem jāatbild nevien cilvēku, bet arī un it sevišķi Dieva priekšā. Mums jāzin, ka mūsu darbus redz un registrē, ka neviena atoms no mūsu launajiem darbiem neiet zudībā, kamēr to neesam izpirkuši ar savām sirdssāpēm un ciešanām. Atdodiet tikai šo vienīgo ticību cilvēkam, proti, ka viņam jānes personīga atbildība par visiem saviem darbiem, tikai šo vienu vienīgo, un zemes virsū tūlīt būs humanisms un tautvaldība, demokrātija, vienlīdzība, brīvība, brālība. Pasaulē, kur cilvēki ticēs personīgai atbildībai, bez kāvēšanas piepildīsies visi tie ideāli, kuru iedzīvināšanas labā tagad velti nopūlas ievērojamākie pasaules tautu pārstāvji un nebeidzamas konferences. Bet ticība dod vēl daudz vairāk. Es esmu svešniecības gaitās bagātīgi pārliecinājies, ka katrai pilnīgi nesavtīgai domai un pavisam labam darbam neizbēgami seko kāda laba alga, kāds gaišs prieks, kāds mīļš pārsteigums. Tā nav mana ticība, tā skaidra zināšana, neapšaubāms pieredzes fakts. Protams, tikpat konsekventi savtīgām domām un launiem darbiem seko sāpes un ciešanas, nemiers un bailes. Šie launumi mums var uzbrukt arī no citu cilvēku launas gribas, bet tad viņi saņem savu sodu. Kād visi cilvēki ticēs savai atbildībai, tad izzudīs launums un ciešanas, tad cilvēki būs laimīgi. Tās Dieva Tēva prāts, tā viņa labā griba.

Tas jums liekas tik nemoderni, atpakalrāpulīgi, reakcionāri, pat vientiesīgi un bērnišķīgi. Jūs

smīnat. Labāki to nedarīt, īsti, ja jums bērni audzināmi. Dzīves labums nepastāvīgs un laime mānīga. Atzinības un panākumu vietā bieži jāpieredz vilšanās un bēdas. Arī labi domāti darbi kādreiz noved neveiksmē. Laimīgie labie ļautīgi novēršas, un jūs esat viens ar savu nelaimi. Cik no mums nav bijuši aiz dzeloņu žogiem un cietumos, nav tiesāti un mocīti, cik nav salūzuši trimdas dzīves grūtības un veselības apsūkumā. Sakiet taču, ko mūsu pedagogija un izglītība dod cilvēkam šādiem gadījumiem, kādus spēka avotus paver šiem nelaimīgajiem un neglābjamiem? Kad biju dziļi apbēdināts un atrados slimības gultā, es caurām naktīm savās domās meklēju glābiņu, kam varētu piekerties, kas uzceltu un atdotu atpakaļ dzīvei. Es pārstaigāju visas bērniības tekas, pārbaudīju visu, ko skolās biju mācījies, ko mūža lasījis, pieredzējis, piedzīvojis, kam ticējis un kalpojis, ko turējis par svarīgu un nozīmīgu un kam sirsnīgi pieķēries. Tur bija daudz skaistu acumirkļu, daudz mīlu piemiņu, gari kalpošanas un jaunu ieguvumu gadi, mīli cilvēki, darbi, kas bija snieguši panākumus un gandarījumus. Tas viss tur bija, tikai nekā tāda, kas pieceltu un stiprinātu bezcerīgajā stāvoklī. Un tad nejauši skats pievērsās kādam vīram, kas arī nomocījās nespēkā un izsamisumā. Tas bija viņš, Getzemanes dārzā. Un es lūdzu viņu: Tēvs, Tavš prāts lai notiek. Dari pēc sava labā prāta. Un tad notika: bailes un nemiers aprima, slimā sirds nomierinājās, modās pat prieka jūtas. Prāts bija mierīgs palāvībā, ka lieta nodota skaidrai un taisnai tiesai. Zinības neesmu atradis nekā, ko varētu likt šā momenta vietā. Mans padoms tad nu būtu, blakus visam, ko šai darbā esmu teicis, arī mācību gados piegrīzt vērību reliģiski tikumiskai audzināšanai Kristus evaņģelija garā. Tur nu gan vecākiem pašiem bēdā jātur, lai bērns patiesīgi iejustos evaņģelija garā un pieņemtu viņu par ceļa radītāju savā dzīvē, lai viņš manto ticību personīgai atbildībai, mūsu darbu nenovēršamām sekām, Dieva Tēva labajam prātam, cilvēku dievbērņībai, skaidras sirds un sirsnīgas lūgšanas spēkam. Dievs mūs pēc sava Tēva prāta glābj no ārējām briesmām un citu cilvēku ļaunuma, no mūsu pašu vajībām mums ar Dieva palīgu jāglābjas pašiem. Pasaules ļaunums - visu atsevišķo cilvēku ļaunuma kopība. Katra cilvēka pienākums vairot labo, lai mazinās ļaunais. Šis atziņas jāiegūst un jāpiesavinās jau skolas laikā. Mācībā jālieto pazīstamās zinātniskās izglītības metodes: vispirms novērojums, dzīvē vai

evangēlija stastos, arī tautas gara mantās un literāros tēlojumos; tam seko rūpīgas un labi pārdomātas pārrunas, iztīrājums, pilnīga izprašana un pašpersonīga secināšana; grāmatā izlasītiem vai priekšā pateiktiem slēdzieniem maza vērtība; pēcāk to saņem kopā īsā, vienkāršā un kodolīgā referātā un pāriet pie pārbaudes - eksperimenta, proti izpildīšanas praktiskā dzīvē. Ja mācību priekšmets būtu žēlsirdīgais zamarietis, tad bērnam, vēl labāki kopā ar vecākiem, jāuzmeklē vistuvākais cilvēks, kam jūsu palīdzība vajadzīga, jāsniedz viņam roka un jādara, kas viņa labā darāms. Tikai, lai tas nav varizējiskums, un reklāma. Katreiz jau tas nevar būt materiāls atbalsts. Atgrūstam un nievātam kādreiz draudzīgs tuvums, sirsnīgs rokasspiediens, mierinoši vārdi taisni zelta vērti. Tur jārikojas pēc iespējam un katrreizēja gadījuma. Galvenais, patiesā sirds, godīga griba tuvojties cietējam. Tā gadu gaitā, izņemot cauri viss Kristus mācības pēc tās pašas metodes un izpildot praktiskā dzīvē, jāatrisina audzināšanas uzdevums. Viegli noprotams, ka pa šo laiku tāda kalpošana cilvēkiem būs palikusi par jūsu dzīves neatņemamu sastāvdaļu. Tikai neceriet uz algu pateicības vai godināšanas veidā. Tas izpostītu visu labo lietu. Jūs, protams, mācīsities arī dažu ko no galvas, dziedāsiēt dziesmas, apmeklēsiēt dievkalpojumus, dzīvosiet līdzī savas draudzes rosinām. Dariet to priecīgu prātu. Tikai nekā nedariet tāpēc, ka visi citi tā dara, ka tas labi izskatās. To nu gan ne! Dariet tikai pēc savas sirdsapziņas un parliecības. Galvenais, lai nostiprinās ticība personīgai atbildībai un cilvēka dievbērniecībai. Protams, jūs šīs lietas daudz un dažādi pārspriedīsiēt un iztīrāsiēt, vedīsiēt sakarā ar citām mācībām un dzīves radītām problēmām. Jūsu bērns nebūs nekāds vientiesīti, kam iekalti zināmi paragrafi. Viņš to visu tagātīgi pārdomājis un izjutis, atzinis un pieņēmis par savu iekšējo likumu, par savu kategorisku imperatīvu. Viņš rīkojas brīvi un pēc labākās parliecības. Viņš dara pasaulei tikai labu, rīkojas tikai patiesīgi un taisnīgi un uzņem pilnīgu atbildību par saviem vārdiem un darbiem. Cilvēkiem kalpodams, viņš pilda sava Debesu Tēva prātu, kurš liek savai saulei uzlēkt par launiem un labiem un lietum liet par taisniem un netaisniem.

Te nu nonākam pie kāda augsta sliekšņa, kam grūti tikt pāri, uz kura daudzi klūp. Tā piedošana saviem ienaidniekiem. Viņam sagādātas dzīvē neēr-

tības un grūtības. Viņš cietis bez savas vainas. Citi cilvēki nav gribējuši viņu pareizi saprast un taisnīgi novērtēt. Un kad nu viņš salauzts un saguris, tad lai viņš vēl aizlūdzot par tiem pašiem ļaunajiem cilvēkiem, kuri tagad slepus smīn un gaida uz viņa postu. Tas nu ir pret cilvēka dabu un taisnības sajūtu. Es esmu neskaitāmas reizes nodarbojies ar skolēnu strīdus lietu kārtošanu. Kā tur izbrīnā un nesaprašanā uz jums paskatās tas, kas netaisnību cietis, ja jūs bērņus uzaiciniēt salīgt ar labu. Viņam saskrien asaras acīs: ar tādu izlīgt, kas tik netaisns! Mē, sodu viņam un atmaksu! Tā ir, tas cilvēcīgi un katram ļabi saprotams. Ļaunam darbam sods un attriebība patiesi sekos, tāk ne mums to saukt pār citu cilvēku galvām. Ir kāds vārds: man pieder attriebsana. Ja esam spējuši lūgt: Tavš prāts lai notiek, tad neapstāsimies pēdējās klints priekšā un smiegsim draudzīgu roku saviem līdzcilvēkiem. Sarūgtinājuma brīdī tas nebūs viegli, bet pēcāk baudīsim savas nostājas labos augļus. Cik daudzreiz nav tā bijis, ka karstas cīņas un lielu naidu izraisa tīri niecīgas lietas. Cilvēki uztraucas un bojā savu un citu cilvēku dzīvi. Ir ļabi to laikā saskatīt un griezt par labu, sevi pārspējot. Mācīsim gan to saviem bērņiem.

Mūsu uzdevums nav tiesāt un izravēt, bet kalpot un palīdzēt. Cilvēks, kam šīs lietās no bērņa dienām kļuvas par viņa dabu, nevar savā dzīvē būt nelaimīgs. Viņš dzīvos pilnvērtīgu, lielu un skaistu dzīvi arī grūtos un pat bezcerīgos apstākļos.

Ar skolu šo lietu dēļ nav nekādos konfliktos jānāk. Ja viņa to pašu dara, ļaujieties viņai. Kur viņas darbs neapmierina, izlīdzieties paši. Skola publiskš iestādījums un daudz nē kā atkārtīga. Viņa dara labāko pēc saviem spēkiem. Visiem izkalpot viņa nevar. Nekādā ziņā neceliet pret viņu ierunas un nesarežģijiet viņas jau tā grūto stāvokli. Ko saņemāt nē viņas - paldies. Kur pietrūkst, rūpējaties paši.

Iebildīs, ka mēs esot tāda maza ļaužu saujiņa pasaules tautu un notikumu vidū, kā tādai mūsu garīgai skaidrībai un kāpinātai tikumībai nekādu panākumu, ka mēs nespēšot ietekmēt pasaules notikumu straumi, mūs tik un tā samīšot un noskalosot. Tad jau gudrāki esot peldēt straumei līdzī, tikt parākiem veiklībā un izmaņā, iegūt

mantu un varu savās rokās. Mūsu humānās un taisnās sirds dēļ mūs godgaldā nesēdinašot. Launums jāsi-
tot viņa paša līdzekļiem. Tas nu tā nav. Varas pa-
saulē ceļas un grimst un pazūd kā akmeņi ūdenī. Ne-
viens par viņām pēcāk neinteresējas un nekadu spē-
ku viņu piemiņā nesmeļas. Skaidrās sirds un diev-
bērniņas uzliesmojumi, turpretim, ir spēka avoti
arī pēc tam, kad brutālas varas tiem gājušas pāri.
Hernhūtisma dzidrās pēdas Vidzemē neviens neizdzē-
sis. Kas pazīst Poruku Jāni, Saulieti, Kārli Skal-
bi etc., tas to sapratis. No Francijas izstumto
hūģenotu augstā kultūralā ietekme šodien vēl labi
redzama attiecīgās vietās Eiropā. Starp tiem hu-
mānisma un augstākās cilvēcības praktiskiem dar-
biem, kas šodien nāk no Ziemeļamerikas Savienota-
jām valstīm labi cauri sadzirdams kādreiz Eiropā
vajāto kvēkeru vārds. Tas gara un dievbērniņas
spēks, kas nāk no šīm vietām un vēl šodien sasil-
da un stiprina cietējus un pagurušos, kas liek
naida un nebrīvības troksnim cauri skanēt arī
cilvēcības balsij. Neaizmirsīsim lielā skolotāja
mācību par sinepju graudiņu. Ja gribam lieli būt
un mūžīgi dzīvot, ja gribam līdzī runāt pasaules
lietu kārtošana, tad vienīgi ar garīgu spēku, ar
pretstatu pārejošām varām. Pie tam, neaizmirsīsim,
ka es nesludinu ne sektantismu, ne kādu aiziešanu
no pasaules, ne askētismu un miesas nicināšanu. Es
apliecinu tikai, ka cilvēks Dieva bērns, neaiz-
karams un nekadām doktrīnām neziņojams, ka viņš
neš pilnu atbildību dzīvē un pēc nāves par visām
savām domām un darbiem, un viņa stiprā pils ir
Dieva Tēva labais un žēlīgais prāts. Šo ticību
piepildiet savā dzīvē un it īpaši savu bērnu au-
dzināšanā ir vissvarīgākais un visvērtīgākais, ko
varam mēs savā tagadējā nelaimē un katrā citā lai-
kā un apstākļos. Ko darīs citi nelaimīgie un lai-
mīgie, tā viņu lieta.

Bet demokrātija, vienlīdzība, brīvība un brālī-
ba zemes virsū nāks, kad cilvēki būs pienēmuši
par savu kategorisko imperatīvu - darīt Dieva prā-
tu, zinādami, ka cilvēks par savu dzīvi atbildīgs
Dieva priekšā.

ZINĀTNISKĀS PATIESĪBAS UN ĪSTENĪBAS

JAUTĀJUMS AUDZINĀŠANĀ

Cilvēka dabā ir tieksme izziņāt un izprast savu apkārtni. Viss jaunais un nezināmais, ar ko sastopamies, modina mūsu zinātkāri un interesi, mēs tam pievēršam savu uzmanību un pūlamies ar savu pētošo skatienu iespiesties tā būtībā. Ja tas mums izdodas, mēs pārdzīvojam apmierinājumu, izjūtam labpatiku. Pretēja gadījumā paliekam neapmierināti, mūs nomāc nezināšanas nepatika, kura var modināt pat bailu sajūtu. Šīs parādības vērojamas jau pie pavisām maziem bērniem, un viņas neatstāj cilvēku visu viņa mūžu. Izziņāt un izprast tieksme skubina jau rotālu laikmeta bērnu jautāt un pētīt, kas tā un cita lieta, no kurienes un kāpēc viņa, kas esam mēs paši un kāpēc mēs dzīvojam. Šī pati iedzimtā zinātkāre izveidojas pusaudzī un jaunieši par zināšanu un izglītības alkām, liek viņam lasīt vienu grāmatu pēc otras, meklēt atbildes uz saviem degošajiem jautājumiem pie cilvēces lielākajiem gariem, iespiesties atziņas dziļumos un izveidot savus dzīves un pasaules uzskatus, savus pamatprincipus un pārliecības, pie kā viņš tad savā dzīvē turēsies un pūlēsies atrisināt savas dzīves mīklas un pildīt savu sūtību. Tas vētru un dziņu laikmets, īpatnējs un savdabīgs savās parādībās katras paaudzes un katra atsevišķa cilvēka attīstībā, bet viens un tas pats savā būtībā: tā jaunā cilvēka pirmā aktuālā sastapšanās ar lielajiem cilvēces un pasaules visuma jautājumiem, ar nepieciešamību viņos orientēties un atrast savu nostāju, likt pamātus saviem dzīves un pasaules uzskatiem. Vecāki un audzinātāji šē grūta un atbildīga uzdevuma priekšā, lai savus bērnus un audzēknus šais meklējumos atbalstītu un nepazaudētu viņu uzticību, nepiedzīvotu viņu novēršanos un aiziešanu savos ceļos. Savus pakālpojumus audzināšanas mācībai pedagogijai šē piedāvā atziņas teorija, proti, mācība par to, kā iespējams nākt pie atziņas, kā izziņāt, kad un kādos apstākļos patiesības atklāšana iespējama, cik tālu lietū izziņā cilvēka prāts iet un kur viņam nepārkāpjama robeža. Bet šais mācībās daudz galejību un pretrunu, kas audzinātājam jāizseko un jāpārbauda, lai viņš mantotu vajadzīgo skaidrību un pārliecības spēku, ar ko savu audzēkni atbalstīt un stiprināt. Ieskatīsimies kaut drusciņ visgal-

venākajos domu gājienos.

No senlaikiem pazīstamas un paidagogijā silti atbalstītas empīrisma mācības. Viņas atzīst tikai pieredzi. Prāts un domāšana nav kāda patstāvīga cilvēka gara spēja, bet tikai sajūtu augstākā attīstības pakāpe. Prātā nav nekā, kas iepriekš nav bijis sajūtas. Tiklab paidagogijā, kā zinātniskajā pētīšanā šīs atziņas visai nozīmīgas un vērtīgas, un neviens viņas nevar ne apstrīdēt, ne noliegt. Bet kad tā turpinām visas problēmas atrisināt no tāda viedokļa, ka patiesss un reāls tikai tas, ko varam pārbaudīt tiešā pieredzē, ka vienīgā atziņas un patiesības atklāšanas iespēja tikai jutekliskā uztvere sajūtas, tad nonākam pie slēdziena, ka patiesības izziņa neiespējama, ka īstas un reālas ir tikai sajūtas, viss cits - fikcijas, iedomas un izdoma. Un patiesi, ir tādi galēji novirzieni atziņas teorijā, kas noliedz visu garīgo vērtību realitāti. Patiesība, taisnība, pienākums, tikums, skaistums, svētums, dvēsele, Dievs, - viss tikai fikcija, cilvēku izdoma, pašapmānīšanās un maldu tēli. Cilvēks, pēc šīm mācībām, patiesību nevis atklāj, bet viņu izdomā. Un tāpēc katram esot tāda patiesība, kas viņam vispiemēamāka un izdevīgāka. Nekādas vienas nepārejošas un mūžīgas patiesības neesot un, ja viņa ar būtu bijusi, tad to nevāratu uzzināt, nedz arī citiem darīt zināmu. Tas vispār pazīstamās skepticisma mācības, kas nepieciešamā kārtā izriet no empīrisma pamattezes, ka patiesss ir tikai tas, kas jutekliski uztverams.

Pilnīgi pretēji empīrismam racionalisms atzīst, ka vienīgais patiesības avots ir prāts, tīrā domāšana, kurai pašai sava likumība un izziņāšanas iespējas. Dažas atziņas prātam jau iedzimtas, kā, piemēram, cēlonības jēdziens, substances un dvēlības atziņa. Sajūtām mazāka nozīme, jo viņas noved tikai pie neskaidrākām atziņām. Cilvēks var pacelties tikai tik augstu, cik skaidra viņa domāšana. Visradikālākie racionalisma novirzieni aiziet tik tālu, ka domāšanai piešķir nevien patiesības atklāšanas un analizēšanas iespējas, bet atzīst, ka domāšana pati rada savu objektu, proti, ka ir tikai domas radīta patiesība un īstenība. Pieredzei un vispārīgi jutekliskai uztverei patiesības atklāšanā un atziņu iegūšanā nav itin nekādas vērtības. Īstas atziņas tīkas tās, ko rada prāts loģiskas domāšanas procesā. Pēc šiem ekstrēmajiem ieskatiem jēdzieniskā domāšana arvien vai-

rāk izstums sajūtu lomu, un jutekliskās pasaules pārvarēšanā taisni saskatāms zinātniskās kultūras uzplaukums. Te nu acīmredzami pārspilējumi, jo taču nav noliedzams, ka cilvēks savu apziņas un līdz ar to arī atziņas saturu smēlas no ār pasaules, t.i. no jutekliskās pasaules uztveres un iespaidiem. Tīrā domāšana bez sajūtu materiāla un ār pasaules pazišanas pamata būtu tīra abstrakcija neauglīga un nespējīga dot skaidrību un galīgu atrisinājumu.

Tāda atziņas mācību uztvere, kur patiesību un īstenību ieskata un atzīst par relatīvām vai pat neesošām lietām, kur viņas tikai vai nu tieši izdomātas vai filozofējošā prāta spriedumu radītas abstrakcijas, tur audzināšanai trūkst cieta un droša pamata. Ja jau visa pārjutekliskā pasaule ir tikai izdoma, ja nav nekā nepārejoša un neatkarīga no katrreizējiem cilvēku uzskatiem, tad uz ko gan tad audzināt un pie kā saistīt bērnu un jauniešu pētošo domu, kā uzturēt viņos garīgu spirtumu un neatlaidīgu centību uz augšu, arvien pretim lielākai pilnībai? Ja taisnība, ka „viss iznīkst, viss zūd, viss dzīvē ir nieks”, vai tad nav pilnīgi dibināts ļautājums, kam tad man censties un pūlēties, kam ierobežot sevi un attiekties, kam peldēt pret straumi un ziedoties? Vai tad nerodas pati no sevis doma, ka gudrāki ir ļauties tieksmei un baudai, priecāties, kamēr var. Šai virzienā jau var iet vēl daudz tālāk. Ja nav patiesības, nav tikumības un nekādu citādu garīgu vērtību, ja viss tikai izdoma un maldi, tad viegli kļūt arī visas normas un impēratīvi, tad rodas auglīga zeme patvalai un visāda veida valībai tad taču nav vērts arī godīgi dzīvot, tad vār sev daudz ko atļauties un daudz kam kāpt pāri. Kam gan der ideāli un visādi gaiši nodomi, ja jau iepriekš zināms, ka tas viss tik un tā ir tikai maldi un niekošanās, kas beigsies ar vilšanos un rūgtumu. Tad jau labāki sevi neapgrūtināt ar pašai izliedzību un stingrību, bet ļauties saviem instinktiem, visu izbaudīt un izdzīvot jo agrāk, jo labāk. Un ko gan audzinātais varētu likt pretim šādai savu audzēkņu mazdusībai un seklumam, ja viņš pats tāda paša relativisma un nihilisma varā, kad viņam pašam nav cietas zemes zem kājām. Pūaudža un pirmās jaunības gadi ir radikālu un konsekventu domu laikmets, tad ar pusvārdiem un neskaidriem prātojumiem neapmierinās, tad cenšas visu izdomāt līdz galam un nākt pie skaidrām konsekvencēm. Un arī attiecīgi tūlīt rīkoties un darīt, nekā nevērojot pār visu, kas nāks pēc tam. Tāpēc tad nu ir

nepieciešamas pozitīvas mācības un gaiši ideāli, kam var piekerties ar visu jaunās sirds dedzību un neatlaidību un ielikt visu savu garīgo enerģiju. Vajadzīga tāda atziņa, ka ir patiesība un nemainīgas garīgas vērtības, pie kuru atklāšanas un piepildīšanas strādāt katras cilvēka dzīves uzdevums. Tad rodas lieli nodomi un gaiši mērķi, kas nodrošina pašaudzināšanu un pakāpenisku pilnveidošanos. Tāda jaunatne pret sevi stingra un nesaudzīga, gatavošanās turpmākai dzīvei viņai liels un gaišs uzdevums. Še jaunības ideālisma laikmets dabū savu īsto atrisinājumu un piepildījumu: jauno censoni apgaro un apgaismo ticība, ka viņš kalpo lielai un nepārejošai lietai, ka viņš ir līdzdalībnieks cilvēku tuvināšanā mūžīgai patiesībai un lielākai garīgai pilnībai, labākai un gaišākai dzīvei zemes virsū.

Šādu cietāku pamatu paidagogijai un audzināšanas pūlīņiem tad nu grib sagādāt tā saucamās kriticisma mācības, it sevišķi Imanuēla Kanta uztverē, ko dēvē arī par transcendentālo ideālismu. Še nu atzīst, ka atziņa gan sākas ar pieredzi, bet nav atkarīga tikai no pieredzes. Atziņas avoti ir tiklab novērojumi, kā arī prāts un domāšana, un atziņa dibinās tiklab uz pieredzes, kā arī tīrās domāšanas. Gan arī še ir dažādi novirzieni un nozarojumi, tomēr paidagogiju tas viss interesē mazāk. Svarīgi audzinātājam un audzēknim, ka še atzīst patiesību un viņas atklāšanas iespēju. Patiesība, tāpat īstenība še nav vairs fikcijas un illūzijas, iedomas un izdoma, kas mainās līdz ar cilvēka domu attīstību, bet realitātes, neatkarīgas no tā, vai cilvēks līdz viņām jau pacēlies un viņas atzinis, vai arī vēl vēltīgi meklē un nomokaš, kas pastāv no laikiem un uz laikiem. Cilvēka prātam gan jāatzīst, ka mūžīgās un vienīgās patiesības viņš vēl nav atklājis un līdz viņai varbūt nekad nenonāks, tāpat visu neaptveramo īstenību, realitāti viņš visumā nevar aptvert, nespēj iespiesties viņas dziļumos un uzkāpt viņas augstumos, varbūt pēdējo atklājumu arī še nekad nepieredzēs. Mas viss tā. Tomēr tas mūs nenomāc un nedzen skepticismā, jo mums ir pārliecība, ka mēs varam būt un esam darbīgi un nozīmīgi līdzdarbnieki patiesības meklēšanā un piepildīšanā, ka mūsu dzīve un centieni nav fikcija un launa ironija. Tāda pieeja rada cietus un labus pamatus audzināšanas darbam. Kur audzinātājam tāda pārliecība un ticība pārjutekliskai pasaulei, kur viņš tic patiesības un īstenības realitātei un ieskata par

savas dzīves uzdevumu šīs atziņas skaidrot, tur arī audzēkņos možs un spirts gars. Tur nešaubās un nespriedelē, bet iedzīlinās metodēs un meklē. Ir zināms, ka īsto patiesību atklāt, tiklab zinātnē, kā arī praktiskā dzīvē, nav viegla lieta. Mūsu sajūtas bieži mūs vil, un arī domāšanas procesā viegli iezogas kļūdas. Tāpēc nav diezgan kādu atziņu pieņemt par patiesību. Viņa vēl dažādi jāpārbauda un jāpierāda, jāpārliedzinās, ka pretejs apgalvojums nepatīss un neiespējams. Arī pie tādas rūpīgas pārbaudes un visu attiecīgo faktū un materiālu izsijāšanas iespējams nonākt pie maldīgiem slēdzieniem. To pierāda ikdienas pieredze un arī ievērojamu domātāju un pētnieku dzīves piemēri, kā viņi arī kļūdījušies un daudzkreiz meklējuši iecērēto patiesību nepareizā virzienā. Tāpēc palielina tāda meklēšanas darba atbildību un paņē viņa nozīmību.

Sabiedriskās īstenības izpazīšanā mēs pievēršam jauniešu uzmanību tam apstāklim, ka tur vēl daudz nepilnību un trūkumu, ka nav vēl diezgan dzīvi pazīt, bet katrai paaudzei jācenšas viņu pilnīgāki izkopt un labot. Tā virzām jauniešu domas un nodomus pretim aktivitātei un darbībai, kas katras audzināšanas un izglītības īstais mērķis.

PASAULES UZSKATU PROBLĒMA AUDZINĀŠANĀ

Visos laikos sevišķu ievērību un cieņu baudījuši tā saucamie pārliecības cilvēki, kas visos stāvokļos un dzīves sarežģījumos izšķiras saskaņā ar kādiem vispārējiem principiem un ieskatiem, kādiem vadmotīviem. Par tādu cilvēku jau iepriekš var pateikt, kā viņš rīkosies vienā un otrā gadījumā, ar viņa izturēšanos var droši rēķināties un uz viņu var paļauties. Viņa uzskatiem un pārliecībām var nepiekrīst un citādi domāt, bet zināmu cieņu tādām cilvēkam nekad nevarām liegt, sevišķi, ja viņš ir atklāts un iet savu ceļu bez aplinkiem un maskēšanās, ja viņa darbi sakrīt ar viņa vārdiem. Ja nu šādam taisna ceļa gājējam ir plašs un dziļš pasaules un cilvēka dzīves skatījums, ja viņam dzīvē cēli un skaidri vispārcilvēciski mērķi un ideāli un viņš gatavs par savu patiesību uzņemties atbildību, nebaidoties arī neērtību un vajāšanu, tad tāda cilvēka dzīve manto sevišķu nozīmību un vērtību. Viņš kļūst par

gaišumu un ceļa radītāju daudziem citiem, iespaido vislabākā nozīmē visu savu apkārtni un arī pēc savas nāves paliek piemīnā turpmākās paaudzēs, ir dzīvi veidojošs spēks arī pēclaiķā. Atsevišķos gadījumos šādi stipras un skaidras pārlicības cilvēki paceļas augstu pār visu savu laikmetu. Tad runājam par tikumiskiem varoņiem un genijiem, cilvēku domu un sadzīves reformatoriem. Mazāk spilgtā veidā šādus cilvēkus sastopam visās aprindās un arodos. Viņi parasti par tādiem izauguši dzīves skolā, vērodami un salīdzinādami cilvēku un paaudžu garīgo stāju un liktenus, viņu pasaules skatījumu un dzīves vērtējumu. Gaišus un vērigus cilvēkus pati dzīve turp novada, kaut arī daudzreiz pēc ilgas svaidsīšanās un maldiem. Arī audzināšana visos laikos un arvien paturējusi pātā šo mērķi, proti, ieaudzināt jauno paaudzi zināmos ieskatos un pārlicībās, izaudzināt jaunos cilvēkus par zināmu pārlicību un uzskatu drošsirdīgiem pārstāvjiem un pat cīnītājiem. Tas ar daudzreiz tā izdodas un dod cerētos panākumus. Iedomāsim tikai kaut labas militārās mācību iestādes, kas audzina pārlicinātus un līdz nāvei uzticamus virsniekus un vispārīgi militārus darbiniekus. Par tādas militāras un patriotiskas audzināšanas paraugu vēl tagad mēdz daudzīnāt audzināšanu pie senajiem grieķiem, it sevišķi Spartā. Tur audzināšana bija pilnā mērā pilsoniska un nacionāla. Zēniem bija jāizaug miesā stipriem un patriotiskiem, kas tēvijas labā ar prieku ziedo dzīvību. Un šos mērķus arī sasniedza: jaunekļi bija tik stipri, izturīgi un drošsirdīgi, ka karā neviens viņus nevarēja veikt un viņi sagādāja šavai pilsetai drošību, labu kārtību un uzplaukumu. Tādas pašas bija arī meitenes. Viņas izauga stipras un krāšņas. Brīvai spartietei netrūka arī noteiktības, cēlu ieskatu un patriotisma. Tomēr, vēsture pazīst arī citādu pieredzi, kur tāda speciāla uzskatu piepotēšana nepanāk iecerētos mērķus, bet jaunatne pieķeras kādiem citiem uzskatiem un ideāliem vai arī izaug par verbalistiem, proti, par cilvēkiem bez savas pārlicības. Tas rāda, ka uzskatus un pārlicības nevar tā viegli un ērti kultivēt pēc savas patikas, bet ka šie stadi aug no kādas dziļākas saknes, no kāda pamatnoskaidrojuma cilvēka dvēsele, no kāda vispārējā domu un jūtu virziena, kam tad viss pārējais pieskaņojas un pakārtojas. Tāds vispārējs cilvēka garā dzīves ievirzījums ir pasaules uzskats, proti, cilvēka priekšstatu kopums par pasaules būtību, par pasauli noteicošiem un vadošiem spēkiem, tas sastāvdaļu un notikumu jēgu un vērtību, kā arī

par cilvēka vietu un uzdevumiem pasaulē. Šis ir tas domu un jūtu lauks, kurā tad nu aug un izkopjas visas tās pārliecības, mērķi un ideāli, kas tur var augt, kam tur attiecīgā vide. Vispirmais un visgalvenais tāpēc pasaules uzskata izkopšana un izveidošana. Kā nu to darīsim?

Ar zinātniski pamatotu un visās iespējamās konsekvencēs saskaņotu pasaules uzskatu konstruēšanu nodarbojas metafizika, filozofija. Sai zinā audzināšanas mācība pedagogija atkarīga no filozofijas: tā izlieto saviem nolūkiem tās filozofiskās atziņas, kas palīdz veidot jaunās paaudzes pasaules uzskatu. Tur nu no visvecākiem laikiem divi galvenie un būtība visiem cilvēkiem pazīstamie virzieni, proti: ideālisms un materiālisms. Ikviens no viņiem cenšas izskaidrot itin visu pasaules būtību, atminēt visas mīklas un pilnīgi izslēgt otru: ikvienam no viņiem sava nozīmē zinātniskā pētīšanā un izglītībā. Nav iedomājams nekāds trešais pasaules uzskats, kas nepieskartos šiem diviem un neatbalstītos lielākā vai mazākā mērā uz vienu vai otru, bet visbiežāki uz viņiem abiem. Sevišķi tas sakāms par idealismu, bez kura elementiem gan nav neviena mūsu laikos pazīstama pasaules uzskata. Audzinātājam nu jārod šē skaidrība un izšķiršanās, lai viņš varētu dot virzienu sava audzēkņa meklējumiem un vadīt viņu pretim izveidotam un saskaņotam pasaules uzskatam. Pakavēsimies pie šīm visiem cilvēkiem tik svarīgajām pamatmācībām.

Ideālisma pamatteze, ka jutekļiem uztveramā ār-pasaule, kas ir nepastāvīga un mainīga, nav īsta esamība, nav realitāte, bet šķietamība, tikai apziņas priekšstats. Īstā realitāte vienīgi gars, ideju pasaule, kur nekā nemainās un nepāriet. Mācību par lietu idejām un vispārīgi tā saucamo objektīvo ideālismu pamatojis un iztulkojis sengrieķu prātnieks Platons, kurš dzīvojis laikā no 427. līdz 347. gadam priekš Kristus. Viņa uztverē garīgā ideju pasaule pastāv neatkarīgi no tā, vai viņu kāds uztver un izzina vai nē. Augstākās idejas ir patiesā, daiļā un labā ideja, it sevišķi pēdējā, kas izpauž likumību un noteic, ka viss pasaulē vērsts uz pilnību. Pie ideju pasaules pie-der arī cilvēka dvēsele ar dzīves pilnības un patiesības ilgām. Mūsu jēdzieni un atziņas - tikai dvēseles atmiņas akti no ideju pasaules. Pieredze viņus tikai ierosina. Augstāko cilvēka labumu nenoteic ne jūtas un kaislības, ne pieredze, bet

vienīgi prāts, kas izpratis pasaules struktūru un apskaidrots ar pasaules vadītāju ideju atziņu. Cilvēkam jācensās pēc prāta attīstības un ar prātu un virišķību jāvalda par kaislībām, tā piepildot 4 galvenos tikumus: gudrību, virišķību, savaldību un taisnību. Ideālisma mācībām daudz novirzienu un nozarējumu un viņas iespaidīgākās un populārākās par visām citām filozofiskām mācībām.

Ideālisma pretstats ir naturalistiskais materialisms, kas par vienīgo realitāti atzīst tikai materiju un tās izpauduma veidus. Arī šīs mācības sākumi meklējami Senajā Grieķijā. Prātnieks Demokrits lika pamatus atomistiskajai teorijai, pēc kuras visa daba, arī cilvēks un viņa garīgā dzīve ir tikai materijas daļiņu - atomu kustības. Arī dvēsele sastāv no sevišķi smalkiem un gludiem atomiem. Ir tikai atomi un tukša telpa, vis cits ilūzija un šķietamība. Tā cerēja izveidot vienkāršu un racionālu, visu aptverošu pasaules izskaidrojumu, ietverot visu, tātad arī cilvēku ar viņa gribu un visu garīgo dzīvi negrozīgā dabas cēloniskā sakarībā. Še nav gribas brīvības, nav īpašas garīgas dzīves un dvēseles nemirstības, ir tikai materija un dabiska kauzālitate. Matematisētājās eksaktās zinātnēs šī mācība devusi labus panākumus. Visa mūsu laiku fizika, piemēram, atbalstās atomu teorijā. To noliegt nozīmētu radīt izglītības un audzināšanas konfliktu. Dabas zinībās vēl šo baltu dienu naturalistiskajam materialismam sava vieta. Bet filozofijā viņam gan drīz nav vairs piekritēju, jo viņu atzīst par nekritisku mācību. Ja materialisma idejas attiecinā uz sabiedrisko dzīvi, tad rodas pazīstamais vēsturiskais materialisms, kas visu garīgo dzīvi un psihiskās parādības dara atkarīgas no materiālās ražošanas kārtības. Visu noteic eksistences apstākļi. Praktiskais materialisms atzīst tikai materiālās vērtības: bagātību, varu, juteklisku baudu. Cilvēks ir tikai lieta starp lietām, viņa dzīvi pilnā mērā noteic ārējie apstākļi. Viņš pats nav savas laimes kalējs, jo viņa griba nebrīva un atkarīga no dabas mehāniskās cēlonības. Tā, novadot visu garīgo dzīvi uz vienkāršām materijas daļiņu - atomu kustībām, protams, pazaudē pašu audzināšanas jēgu, jo nav, uz ko audzināt, nav mērķa un nav arī iespēju, jo visu noteic apstākļi.

Dzīlo plaису idealisma un materialisma starpā itin kā nēmas aizbērt reālisma mācības, pēc kurām

reāla ir ārpasaule, materijs, viss, ko cilvēks normalos apstākļos uztver ar saviem jutekļiem, bet tāpat reāls ir gars, ideju pasaule un dvēseles dzīves parādības. Viņi atrodas savstarpējā mijiedarbībā un viens bez otra nav nemaz iedomājami. Sevišķi, tā saucamais ideālrealisms māca, ka pasaule kā parādība atkarīga no apziņas un prāta likumiem, bet tomēr arī viņa pati par sevi reāla un noteic mūsu priekšstatus par viņu. Sai mācībai ļoti daudz piekritēju prātnieku vidū, un arī tagadējā cilvēka apzīnei vispārīgi viņa vislabāki pieejama un saprotama. Vislielākais vairums cilvēku vairāk vai mazāk skaidri uztver pasauli šāda dualistiskā veidā: kā materijas un gara savstarpējo ietekmi un iedarbību, pie kam gars materiju veido, dod viņai formu un jēgu

Kā redzam, cilvēces lielākie gari meklējuši un meklē pasaules esamības patiesību dažādos virzienos, cenšas pie viņas nonākt pa dažādiem ceļiem. Tā radušās daždazādas filosofiskas sistēmas un mācības, kurām katrai sava daļa taisnības un sava nozīme zinātniskā pētīšanā un cilvēka gara apgaismošanā. Paudagogijas uzdevums nav tās kritizēt vienas noliegt, otras izcelt un slavīnāt. Tai tikai jāmeklē katrā mācībā un sistēmā viss tas, kas noder audzināšanas nolūkiem, kas palīdz jaunajai paaudzei izkopt un izveidot gaišu un skaidru pasaules uzskatu, rast dzīves uzdevumiem tādu pieeju, kas dod spēku un ticību saviem darbiem un centieniem. Un še nu mums jāsap, ka visvairāk paudagogijai visos laikos devušas ideālisma mācības, ticība garam, dvēseles nemirstībai, augstākām garīgām vērtībām. Vēsture mums rāda, ka katram laikmetam bijušas savas skolas un savi audzināšanas tuvākie un tālākie mērķi un uzdevumi, bet ka viņi visi meklējuši atbalstu ideālismā, ticībā nemainīgām un mūžīgām vērtībām. Un patiesi, kā gan citādi lai mēs izprastu audzināšanas būtību un vērtību, isti tagadējos laikos, kur no cilvēka sagaidām tik daudz pašizliedzības un ziedošanas gatavības. Kā panāksim, lai jaunatne ir pašsavaldīga, pret sevi stingra, apņēmīga, gatava katrām grūtībām un ciešanām, ja mums trūkst ticības, ka viss tas, ko no jaunātnes prasām, patiesi ir vērtīgs un nepārejoss, ka tā nemainīgo augstāko garīgo vērtību piepildīšana cilvēku dzīvē, sekošana augstākām idejām un ideāliem. Tāda ticība dara cilvēku stipru un nepamet arī grūta brīdī. Vesēlas paaudzes un nepārskatāmas ļaužu masas ziedojas, ja viņām ir ideāli un ticība nestā zieda

nepārejošai vērtībai: es ciešu un eju bojā, bet mana ziedošanās nav velta un nevērtīga, tā kalpo cēlajam mērķim un atrod šai kalpošanā savu augstāko piepildījumu. Patiesība nekāda audzināšana bez ideālisma elementiem nav iedomājama un praktiski nekur tāda nav pastāvējusi un nepastāv. Mums nav jāizbāž ausis pret visām citām mācībām, viss jāizprot un jāpārbauda, no visām ir ko smelties un izlietot audzināšanā, bet vadmotīvs mūsu pasaules skatīšanā - ticība garam, pārliecība, ka viss kalpo nemitīgajam progresam un tuvina cilvēci patiesībai.

MAJIENI

Cik ļoti mēs uzmanām savus mazos bērnus, lai viņi nekristu, nesadauzītos, nespīestu pirkstīņus durvīs, neievainotos ar kādu asu instrumentu, neietu tuvu pie uguns, pie karsta katla. Un pie visas tādas mūsu modrības tomēr notiek daudz nelaimes gadījumu: bērni applaucējas, apdedzinās, sakroplojas, noslikat, krīt par upuri satiksmes nelaimeim, cilvēku pārgalvībai un neapdomībai. Tas bezgala sāpīgi un satricina visu turpmāko vecāku dzīvi. Bērna ciešanas un nāve smagākais piemeklējums mūsu dzīvē. Cik daudz cilvēku no tā smagi cieš, cik matu nelaikā nosirmo un dzīves prieki izdziest uz visiem laikiem. Bet kad viņš cik ne-cik paaudzies, viņš raisās no mūsu izpāldzības un aizgādības valā. Mūsu interese viņa gaitās viņam vairs nepatīk, viņš grib būt neatkarīgs un patstāvīgs, viņš grib justies no mums neuzraudzīts un nekontrolēts. Mūsu zēns un meitene paliek kādreiz mums gluži svešs, mēs viņa vairs nepazīstam. Viņš mums uzgriež muguru, uzvedas neciešami, pat naidīgi, sagādā mums rupjas nepatīkšanas un lielas rūpes.

Arī mēs paši kādreiz izrādāmies gluži zāli: uz viņa projām raušanos atsaucamies ar neiecietību un rāšanās. Tas nedod cerētos panākumus. Viņa ir trauksmei, tā vispārīgi nemot, savi dabīgi pamati. Būtu labi palaut viņu pilnīgi savā valā, lai viņš izmēģinās ar savu lieluma maniju un pārliecības, ka tā neiet, ka dzīve pati pamāca necelt degunu par augstu, un atspiež nepacietīgo atpakaļ viņa dabīgā stāvoklī. To tā varētu, tas būtu dabīgi un loģiski: lai mācās no pieredzes, lai izjūt

atkarību no lietām. Tikai tur ir viens liktenīgs bet. Bērnam šais gados un tagadējās dzīves apstākļos draud briesmas tikt aizlauztam un nelabojami ievainotam. To nedrīkst pielaut, to vecāki paši-sev nekad nepiedotu. Tāpēc tad jāpūlas arī šai grūtajā laikā nepazaudēt garīgo tuvumu bērnam, jo aizsardzība viņam vajadzīga. Jo vairāk viņš raujas projām, jo vairāk viņš apdraudēts. Uzdevums grūts un delikāts. Tomēr jāiztura. Tas vajadzīgs.

Izklausās neticami, tak dzīve to rāda: mūsu bērni, ko glabājam un sargām kā aci pierē, citiem cilvēkiem var būt tikai objekti, ko iekārō un bez katras sirdsapziņas, bez goda un kauna izlieto savu kāriību apmierināšanai. Apdraudēta it sevišķi pārejas laikmeta jaunatne, kura gan gauži pašpāļvīga, tak viegli pakļaujama kārdinājumiem un vilinājumiem. Nedomāsim, ka mums darīšana ar kādiem klaidoņiem un atklātībā pazīstamām netiklēm. Tad aizsargāšanās būtu pārāk vienkārša un viegla. Nē, viņi un viņas nāk avju drēbēs. Tie kādreiz vecāku gadu gājumā laudis, kam daudz kas jau aiz muguras, bet nekā tīra un skaista priekšā. Tāda svešu pieaugušo brāļošanas ar bērniem labāki lai izpaliek. Mūsu bērnu istie draugi viņu vecuma biedri. Lai viņi draudzējas un kopīgi priecājas. Atbalstīsim viņu rotaļas un jautribas, tās bērniem un jauniešiem vajadzīgas. Jaunatne pati par sevi tomēr skaidra un tīra, viņa vēl priecājas par savu prieku. Nenemsim pārāk stingri vienu otru vieglprātību un aušību viņu pulkā. Nebūsim arī briesmīgi izsamisuši, ja viņi ar savām rotaļām un dejām nomīdīs mums kādu plavas sturi vai nokavēs kādu darba stundu. Lai viņi sit savu bumbu līdz spēku apstikumam, lai triec valodas, skandina dziesmas. Kamēr bērns šāda sabiedrībā, viņam nekas ļauns ne-notiks, viņu tik viegli nepievīls un neiegrūdis postā.

Bet ja meitenei šad un tad jāpaliek naktī ārpus mājas pie kādas draudzenes vai, vēl sliktāki, pie draudzenes tantes, ja zēnam ārpus zināmām gaitām aiziešana šur vai tur, tad briesmas var būt jau klāt: tas viens no pāņemieniem dabūt viņu savā rīcībā.

Labās gimenēs stingri kopj ieradumu, no mājas izejot un mājas atgriežoties, izpildīt atsveicināšanās un sasveicināšanās ceremoniju. Pieturēsimies gan pie šā jaukā ieraduma. Kad bērns iet no mājas

laukā un no ārienes atgriežas, saņemsim viņa rociņu savējā un paskatīsimies viņam acīs. Māte bērna sejā redz visas pārmaiņas. Neaizmirsīsim gan to. Mums nav viņam jāskrāida pakal, nav viņa gaitas tā īpaši jāizseko un jāapnikst viņam ar uzbāzīgu izprašāšanu un izokšķerēšanu. Mums jābūt spējīgiem viņa acīs lasīt viņa paša un mūsu likteni. Kamēr mums pieder viņa uzticība un garīgs tuvums, tikmēr tas viss iespējams. Tāpēc turēsimies viņam tuvu. Mēs esam viņam tuvākie cilvēki pasaulē, mums kādreiz būs jāatbild par viņa tādu vai citādu likteni. Būsim modri, jo parasti mēdz būt tā, ka vecāki ir pēdējie, kas dabū ziņāt par postu, kurā viņu bērni iekrituši. Mums nav jāceļ nekādas aizdomas pret cilvēkiem, nav jāizplata nekādas valodas, tikai jāstāv klāt savam bērnam, jābūt viņa uzticamiem sargiem. Darīsim to.

X

X

X

Jūs esat dabas mīlotāji. Jums paradums svētdienas un citādas brīvbrīžus ģimenes pulcinā pavadīt brīvā dabā. Patiesi tas skaists un cēls prieks, labākā atpūta miesai un garam. Jūs mīlojat brīnišķīgos saulrietus, rāmās pēcpusdienas, pievakares mieru. Jūs sajūsmināties par ziediem, par brīnišķīgajām rudens krāsām, par sarmas rītiem, ziemās salā stindzināto mežu un kļajumu. Tiešām gan, cik daudz tur skaistuma un patiesas dailes. Kas nav stāvējis saliktām rokām pie kūpošas rudzu druvas, zilziedu linu lauka, sarkanā ābola smaržīgās plavas, tās nav skatījis lielāko daili, nav izjutis tīrāko un nesavtīgāko laimi. Nelaidīsim gan garām dabas lielos svētku brīžus. Tad jau labāki lai paliek kāda kino izrāde, kāds dejas vakars, karšu partija un citas tādas lietas.

Tak tāda izcilu momentu tveršana dabā kādreiz var izvērsties arī par tīri patukšu jūsmošanu. Tas, kas pieaugušajiem liekas bezgala skaists un iespaidīgs, var bērnos nemodināt attiecīgas emocijas. Viņi var sākt tur garlaikoties un niekoties. Rakstnieki daudzārt notēlojuši, kā bērni nomokās ar garlaicību dievkalpojumos, svēnīgos aktos, mākslas sarīkojumos. Tas pats iespējams arī dabā. Ar staigāšanu un jūsmošanu vien vēl nav nodrošināta bērnu interese un skaistuma

pārdzīvojumi. Viņš var palikt vienaldzīgs un garlaikoties, kur jūs kustāt laukā tīrā cēlā sajūsmā. Kā nu šē izlīdzēties, kā ieinteresēt arī bērnus un padarīt par dabas draugiem?

Ko pazīstam, tam pieķeramies, to iemīlam. Pavisam svešas lietas mums vienaldzīgas. Pie bērniem tas spēkā vēl lielāka mērā. Viņi labprāt kavējas pie pazīstama un izprotama. Tāpēc mums jādara dabas dzīve viņiem saprotama, viņi soli pa solītim jāievada dabas parādību un objektu pazīšanā. Pievediet viņu pie cīruļa lizdīnas ežmalē. Laujiet, lai viņš apskata brīnišķīgo šarīnājumu un rūpīgi sākartotās olinas. Pastāstiet, kā putniņš rodas un kā vecāki viņu audzina. Pievērsiet viņa uzmanību tā un cita putniņa dziesmai. Viņš drīz pazīs daudz putnu pēc viņu dziesmām. Parādiet viņam arī pašu putniņu kaut kur tuvumā. Pastāstiet, kādēļ dziedātāju putniņi mūsu draugi. Ja jūs paši šais lietās daudz ko zināt un varat, tad bērni viegli kļūs par īstiem dabas pētniekiem. Kādreizējais krievu ornitologs Kaigorodovs esot spējis pēc balss atšķirt vienu no otras vairākas lakstīgalas savā parkā. Paraudzīsimies arī mēs atšķirt nevien cīruļi no strazda, bet arī vienu cīruļi no otra, pazīsim to tur, kam lizdīna ežmalē; tāpat interesanti pazīt atsevišķu būrišu melnos strazdus. Būtu vērts pārinteresēties un iesaistīt šais vingrinājumos arī bērnus. Mēs tā vispārīgi pazīstam sniegā suni, zāķi, lapsas pēdas; tur sava interese. Bet daudz sāistošāki atšķirt arī vāveres, caunas, rubēnu, irbes, vārnas, žagatas un citu dzīvnieku pēdas. Bērniem tādas lietas patīk un viņi drīz uzrāda lielus panākumus.

Vai viņi jau zin, kā sēklinas lido, kā rudeni lapa atraisās no zariņa un kādu zīmi tur pamet? Parādīsim viņiem kaut zirgu kastāna zīmi: zirga nagu ar septiņām zelta naglinām. Tas bērņus iepriecina. Viņi jau herbarizē, krāj dabzinātniskas kolekcijas. Tur viņi sirsnīgi atbalstāmi un viņu pūlini paveicināmi. Bet parādīsim viņiem arī pārakmeņojumus kalkakmenī, atsevišķo minerālu graudus granītā, ātrastus kristalus un iaptnējus minerālu veidojumus. Tad viņi sāks arī nēdzīvajā dabā burtot. Un kādas viņiem tur spējas un neatlaidība. Tikai pareizi jāiesāk: nav jālasa lekcijas, nav vajadzīgi gudri vardi, tikai jāparāda, jāpastāsta pasacīna, nostāsts, veca mārticība. Galvenais, jāinteresējas pašiem un daudz kas faktiski un labi jāpazīst, tad drīz vien visa gimene lab-

prāt iet dabā un kavējas tur ne tikai skaistos un aizrautīgos momentos, bet arī, kad pār tukšajiem laukiem skraida pelēki vēji un meži šalc drūmi un sērīgi: kas pazīst dabas dzīvi, tam arī šais laika posmos tur ko redzēt un vērot, par ko interesēties un pat sajūsmināties. Dabas gramata vienmēr atvērta un pieejama katrā laikā.

X

X

X

Mēs ar saviem bērniem mītam svešos laudīs. Vieni jau šļupstēdami mācās svešas valodas, pat vairākas vienā reizē. Tas sūrs un skarbs liktenis. Tas dabīgās attīstības ceļu sarežģī un apgrūtina. Daudz garīgas enerģijas prasa vienkārša sazināšanās ar apkārtni. Pie tam mācās ne skaidru un tīru svešo valodu, bet kādu dialektu, kas kopā ar citu valodu drumstalām izveido īstu žargonu. Tās pārvietoto personu bērna īpašas grūtības. Arī tam jātiek pāri. Viena valoda nu cilvēkam jāmak skaidri un tīri, pilnīgi un brīvi. Protams, mums tā mūsu tēvu valoda. Mūsu bērnam viss latviskais visu tuvāks un vismīlāks. Varbūt viņam būs jāmacās svešas tautas skolā. Tad mūsu uzdevumi divkāršosies: būs jāpalīdz grūtākajās skolās gaitās un mājā jānodrošina bērnam savu latviskā izglītība, savas valodas un rakstu pilnīga prašana, tautas likteņu pazišana, iedziļošanās latvju literatūras un mākslas darbīs. Nedomāsim, ka tas grūti. Tikai neat-svešināsimies paši no savas tautas garīgajām bagātībām, nesāksim paši runāt lauzītā latviešu valodā un izraibināt savu jauno valodu svešiem vārdiem un teicieniem. Cerēsim, ka to spēsim. Nebūs taču tīrā pasacīna tie daudzīnātie 700 gadi, ko mūsu tauta pārlaidusi un saglabājusi tīru un nevājinātu savu latvisko dvēseli. Tā mums drošība un stiprinājums vājuma brīžos.

Bieži daudzīnātā latviešu nesaticība, savstarpējā neiecietība, naidīga un pat launprātīga izturēšanās pret citiem tautiešiem. Tiesa, šai ziņā patiesi pieredzētas drūmas ainas. Bet nerunāsim labāk par šīm sāpīgajām lietām: tās griež pašas sev rīkstes. Bēdīgākais, ka neiecietībā rauj arī bērnus iekšā. To nu gan nedarīsim. Būtiski visi bērni vienādi. Kopā pulcīnā būt viņu karstākā vēlēšanās. Tad nu nešķirosim viņus ne pēc vecāku stāvokļa un izglītības cenza, nedz arī pēc tautībām. Lāi viņi skrien visi vienā pulkā un bauda

neaptumšotas bērnu draudzības priekus. Kaisīt jau mazu bērnu sirdīs naida un neiecietības indi, tā gauži aplama lieta. Nedomāsim, ka rupja un naidīga sirds būs tāda tikai pret saviem patiesiem vai iedomātiem ienaidniekiem, nē, tā vērsīsies vispirms pret mums pašiem. Cik daudzi vecāki jau to piedzīvojuši, ka bērni viņiem atmaksā ar to zemiskumu, ko vecāki bija bērnu sirdīs kultivējuši pret citiem cilvēkiem. Dosim tāpēc saviem bērniem labas priekšzīmes, lai viņi arī svešu tautu bērnam redz tikai bērnu, ar ko var bez nekādām ierunām spēlēties, priecāties, draudzēties, dot un saņemt pakalpojumus un mazas dāvanīņas, apmainīties ar dažādu izpalīdzību. Teiksim Kārļa Skalbes Kaķīša vārdiem: "Kāpēc vairojot sāpes, lai vairojas prieks pasaule."

X

X

X

Mēs bieži dzirdam aicinājumu nezaudēt savus labos latviskos tikumus, sargāt savas tautas tradīcijas. Viena tāda jauka lieta dzimtenē bija, ka latvieta un viņas bērni nesmekēja tabaku. Trīmdas gaitās šo labo lietu esam jau lielā mērā zaudējuši. Nometnē tīri mazi zēni un meitenes bez kādas kautrības kūpina cigareti vai vismaz "končiku". Jaunas sievietes, zīdītājas un mazu bērnu kopējās pilda savus pienākumus ar smēķi zobos. Nēkā nav palīdzējuši brīdinājumi un pamācības par smēķēšanas ļauno ietekmi uz nepieaugušiem, sevišķi meitenēm un jaunām mātēm. Viņas visas tīri labi zin, kādu postu nodara sev un saviem pēcnācējiem, tak nav spējīgas atturēties un savu kāribu savaldīt. Šo nu vecāki un audzinātāji patiesi grūta uzdevuma priekšā. Kur smēķēšanas posts reiz leviesies, tur viņu izskaust gandrīz neiespējami. Dzimtenē sievietes un bērnus sargāja atklātības noliedzoša izturēšanās, sabiedriskais spriedums. Se svešumā tāda laba saimēļa trūkst. Drīzāk otrādi: kur vien acis met, visāpkārt pavedinoši paraugi. Kauna un kautrības jūtas vispārīgi jo strauji notrulinās un zūd. Tā nometnes ietekme.

Kāds nu mūsu uzdevums, ko darīsim, lai savus maziņos pasargātu? Vispirms mums jāzin, ka tāda pasargāšana patiesi vajadzīga un nepieciešama. Katra diena, kurā viņš vēl nav ķēries pie savas pirmās cigaretes, ieguvums visam viņa mūžam, tāpat mūsu dzimtai. Jāsargā, cik vien iespējams, lai

jau sākums pēc iespējas vēlāks, lai paiet maigie bērnības gadi bez šīs indes. Pieaugušos gadus cilvēki parasti vairs nesāk smēķēt, vienkārši nevar pierast. Tur vajaga pakļāvīgā un visādiem ietekmējumiem viegli pieejamā bērna organisma, lai sarastu ar šo sūro un skarbo lietu. Kas pieaugšanas laikmetam pāri, tam jau labas cerības tikt pasargātam. Vislabāki jau ir, ja paši vecāki nesmēķē, ja mājas dzīve no tādām lietām brīva. Vecāki sava bērna laba daudz ko spēj. Cerēsim, ka arī šai ziņā viņi nebūs par vājiem un cels atkal godā nesmēķētāju latviešu gimeni. Būtu patiešs ieguvums, ja skola un lauku dzīves vadība šo lietu enerģiski un konsekventi atbalstītu. Cerēsim uz tiem gaišajiem spēkiem, kas mūsu vidū vēl dzīvi, ka viņi spēs bērnus un viņu mātes pasargāt no tabakas indes.

x

x

x

Alkohola jautājuma ziņā esam īpatnējā stāvoklī: mūsu laudis dzīvo faktiski piespiestā abstinencē, jo gluži vienkārši nav ko dzert. Jau trīs gadus cilvēki iztiek bez alkohola, un lauku vairogs šo baudu sāk jau aizmirst, pēc tās vairs netīko. Samērā labais veselības stāvoklis bez šaubām atkarīgs arī no šā apstākļa. Tas nu būtu ieguvums. Tak arī kas labs pašreizējos posmā apstākļos. Ka mums netrūkst šai ziņā patiesi skaidru galvu, to rāda, piemēram, kāda latvieša vēstule Tēvzemei (Nr. 17. 1947.) no beļģu ogļraktuvēm. Tur teikts: „Šnabis ir katrā partikas bodītē... Šnabi vēl neesmu pircis un nedomāju to darīt. Pilsetiņā krodziņi ar vilinātajām sievietēm” utt. Tā nu ir ista latviešu vīra valoda: neesmu pircis un nedomāju to darīt. Tur nedzer vis tāpēc, ka nav ko dzert, bet gan atrod dzeršanu par nederīgu un apzinīgi no tās atteicas. Šā momenta nu visā visumā Vācijas nometnē vēl nemanām: ir gan faktiska, bet vēl trūkst morāliskas abstinences, cilvēki nedzer, bet par dzeršanu runā un tīksminās. Nometnēs ir arī tādi cilvēki, kas var alkoholu iegūt - pagatavotvai nopirkt. Tā uztura dzīvu dzeršanas ideoloģiju. Sevišķi tas sakāms par vīnkopības rajoniem. Tautieši vēl parāk stipri sajūsminās par iespēju iebaudīt. Sabiedriskas dāmas vēl šad un tad dižojas ar dažādu marku pazišanu. Tas nu ir vilinājums jaunajai paaudzei. Viņa to visu uztver un manto tādu ziņu, ka alkoholiskie dzērieni tāču kas nekas

visai iekārojams un cildens. Ar šo parādību vecākiem un audzinātajiem jāstājas un jālūko viņas ietekmi novērst. Jaunatnei jādzird patiesība par alkoholisko dzērienu īsto dabu, jānoskaidro alkoholisma posts un jāmanto pareizi ieskati. Viņai jāizprot tie labumi, ko mūsu laudim sagādā no alkohola brīva dzīve un jāieaug atturīgas dzīves uzskatos. Īsi, mums jāpanāk morāliska atbrīvošanās no dzeršanas paradumiem, jāklūst nevien faktiskiem, bet arī morāliskiem alkoholabstinentiem. Tad būsīm spējīgāki panest visu to, kas mums vēl pānesams, un pārvest mājās jaunu, spēcīgāku un skaidrāku paaudzi. Palīdzēsim viņiem izziņāt patiesību un augt par īstiem no alkohola brīviem cilvēkiem.

x

x

x

Nometņu dzīvē stipri izplatīta karšu spēle. Apgrozībā parasti vienkāršās spēles ar iemaksām. Ieguvums atkarīgs no gadījuma, no labu karšu iekrišanas. Pieaugušie tā īsina savu laiku, aizmirst īstenību. Citreiz iekarst arī vieglas pēlnas iespēja. Nav pavisam arī negodīga spēlēšana izslēgta. Bērniem nu tā pavisam nepiemērota nodarbība. Labi būtu viņus no hazarda kaislības un trumpošanas ieradumiem pasargāt. Laimēšanas spēlēs vispārīgi trūkst audzinātāju elementu. No šā viedokļa arī "rič-rač" tipa metamā kauliņa spēles nav nekāds ideāls. Bet Vācijā šīs bērnu spēles visai iecienītas. Metamais kauliņš šē vispārīgi iemīļota lieta. Acumirkli tās arī vienīgās bērnu spēles, kas dabūjamas. Ir diezgan asprātīgi un glīti izdevumi, ko arī latviešu vecāki labprāt iegādājas un pasniedz saviem bērniem. Laika kavēklis tā lieta varētu iet, tāk mums jāpatur prātā, ka bērniem un jaunatnei vairāk piemērotas tādas spēles, kur pamatā ne laimests, bet problēma, kāds uzdevums, kas jāatrisina, kur jāpieņem, jāparedz, jāuzmana. Tādas spēles interesantas ar pašu norisi, ar meistarisku izpildījumu, gudriem un tālredzīgiem gājieniem, pretinieka nodomu uzminēšanu un attiecīgu aizsargāšanos. Rič-rač spēlei nekā tamlīdzīga nav, tur visu noteic tāds vai citāds kauliņa nokritiens uz galda. Ja kāds no dalībniekiem iemanās kauliņu tā tišu prātu mest, ka viņš vienmēr iegūst lielāko acu skaitu, tad jau tas patiesība viltojums, negodīga spēle. Kauliņam jākrit tīri mehāniski. Parasti to tā

arī dara un pakļaujas ikreizējām acu skaita kaprīzēm. Ar savu iniciatīvu un domāšanu šādas spēles nav ietekmējamas, tur rīkojas tikai gadījums. Tāpēc tad arī tās apnikst. Tām trūkst audzinātājas un izglītotājas ietekmes. Vienīgi vispārīgu spēlēšanas disciplīnu, pacietību un izturību tās sekmē. Tas tad ar viss. Tās piemērotas mazākiem bērniem. Lielākie pieķeras iniciatīves un plānošanas spēlēm, no kurām vispārpazīstamas vecu vecās sudmalīņas, dāmu spēle un šahs. Tās tad nu arī veicināmas un atbalstāmas.

Bet mums latviešiem, sens paradums minēt mīklas, uzdot un atrisināt dažādus atjautīgus uzdevumus un jautājumus. Jauki saskandinātas šarades, mākslinieciski izveidotus rēbus, visāda veida burtu, zilbju, skaitļu, vizītkaršu, krustvārdu mīklas un citādas asprātības. Tām tā priekšrocība, ka dalībniekiem nav jāseštas ap galdu, nav jānogrūpējas zināmā skaitā un jāizolējas no citiem klātesošiem. Tur līdzī darbojas visi mājsnieki, arī tie, kam rokā darbs. Viens uzdod, citi atrisina un savukārt klusībā izdomā kādu uzdevumu. Par asprātībām un negaidītiem gājieniem visi bauda kopīgu jautrību, veselīgus smieklus. Tā veidojas mājās ļaužu kopība, labs mājas gars. Ciklāl mums spēles vispārējādzīgas, tik pievērsīsimies gan šai vecu vecajai pašu latviešu labajai mantai.

X

X

X

Mūsu pārdomas būtu nepilnīgas, ja mēs pāietu neverīgi garām visspēcīgākajam mūsu bērnu blakus audzinātājam, proti, viņa grāmatu plauktam, lēktīrai. Svarīgi, lai viņu rokās nāktu tikai īsti literāri mākslas darbi, tīra un godīga lasāmā viela, kas bērnu vada pretim visam labam un cēlam. Par katru preses izdevumu to nevaram teikt. Blakus īstiem mākslas darbiem neatlaidīgi turas arī lubenieciski izdevumi, kas nenobriedušo lasītāju ietekmē negatīvi. Atsvaidzināsim savā atmiņā lubas galvenās un vispārpazīstamās īpašības, lai varētu orientēties un savam bērnam pakalpāt.

Kadreiz domā, ka laba vājā neapdāvināta rakstnieka darbs. Tas nu tā nav. Īsta laba nav talanta trūkuma, bet īpašu nolūku un mērķu auglis. Sie nolūki un mērķi: savaldzināt lasītāju, iekairinot viņa zemākos instinktus, uzvādot viņa anāudošās

kārības un kaislības, ieintrigējot viņa zīnkāri un tā izkārtot stāstījuma pāvedienus, ka priekšā vienmēr kas nekas dedzinoši interesants un pikants, kas jādabū zināt, lai tur vai kas, lai nav miera, kamēr grāmata galā. Lubas autors nolaižas līdz tam garīgās attīstības līmenim, uz kura atrodas vislielākais cilvēku skaits savā tautā, un tver tās šā vislielākā vairuma dvēseles stīgas, kas šiem laudim vistīksminošākās un aizraujošākās, proti, jūteklību, zīnkāri, dēkainību, saldkairi, noslēpumainību un sasprindzinātas emocijas. Pacēlies virs šā līmeņa un kāpt ideju un ceļu jūtu augstumos viņam neizdevīgi: tas kāpina piepūli un mazina pircēju skaitu, sārūk populāritāte. Tāpat nevar nolaisties gluži apakšā, galīgā bezgaumībā un skaidri saskatāmos dubļos, jo viduvejam lasītājam, arī pusaudzīm, sava aistētiskā gaume un tikumiskās tīrības sajūta. Viņš gan labprāt uzsūc šīs pašas bezgaumības un tikumiskās netīrības būtisko saturu, bet tam visam jābūt attiecīgi ietērptam, aizplīvurotam, rožu un nelķu vītņiem apvītam, tiksmīgi iesmaržotam un pretenčiozam. Ists lubenieks talantīgs un ierosmīgs kombinētājs un pielāgotājs ar lielu erudīciju un nenoliedzamām literārām spējām un praktiku. Viņš gatavo tirgus preci, viņu interesē tirāžs, bezgalīgs nopēmeņu skaits. Viņš pareizi un nemaldīgi uztausta, kas pašureiz velk, un ar to tad nāk klajā, izvairoties no visa, kas varētu aizraušanos vājināt. Ikvienam laikmetam sava īpatnējā luba, tāk būtiski tā vienmēr tā pati - spekulēšana uz cilvēku vajībām un cilvēka dabas zemākajiem aspektiem. Viņai arī savas būtiskas pazīmes, savas pamatīpašības, pēc kurām viņu pazīst un atšķir no istiem literāriem kviešu graudiem. Minēsim kaut tādus aspektus, kā: tiksmība, naturāls dabīgums, saldsēras un kaire. Paraudzīsimies tuvāk šais lubenieka dārgumos.

Ta vispirms tiksminoša valoda, stils, stāstījuma veids, ar ko luba lasītājam imponē. Tur nav skarbu vēju un pērkona grāvienu, nav saules tveices nedz slapjdranķu. Tāpat kā neviena doma un ideja nedrīkst pacēlties pāri lielā vairuma viduveībai, tāpat valoda viscauri paliek jauka, mīlīga, tiksminoša un valdzinoša stāstījuma tēcējuma: neviena asa pagrieziens, neviena strauja krituma. Viņa līdzīga vieglai mūzikai, kur mīlīgas, saldas skaņas vijas un lokās vienkāršos pilnskanīgos akordos un graciozās melodijās. Tur nav satraucošu kāpinājumu un piepešu atslābumu, nav kvēlu, stindzinošu brāzienu, nedz smeldzošu sāpju

modinātāju disonanču un sēru noskaņu. Tur viss harmonē un vibrē izlīdzinātās, nomierinošās un tiksmīnīgās saskaņās. Tāda mūzika ieiļā, iežūžo, saldina un reibina līdzīgi opijam, morfijam, vispārīgi narkozei. Lak, tāda ir īstas liela stila lubas valoda - tiksmīga, gracioza, izlīdzināta un izdarināta, bagātīgi izdailota lubas parastiem tēlojošās valodas līdzekļiem un panēmieniem. Viņa pauž viduvejību un pati ir vilinoši izkrāsota, gluži sasukāta un saldi parfimēta viduvejība. Viņa ievilina, iejūsmina, ieintrigē un iesaista. Ik posms nobeidzas ar majienu uz nakošā posma ietvertu noslēpumu, bet tas atkal savukārt tikai pastiprina zināri turpmākā stāstījuma paslēptiem gardumiem. Gluži kā dzērājam: glāzīti pēc glāzītes, kamēr lielajā noslēpumā - pilnīgā reibumā iekšā. Luba tāpat reibina kā alkohols un opijs, arī reibuma sekas līdzīgas: luba līdzīgi narkozei velk cilvēku miesīgi un garīgi uz leju, apmiglo viņa gaišās domas, sadulķo tiro, skaidro jūtu dzīvi, vājina gribu skaidri un droši iet cīņā ar tumsas un ļaunuma varu.

Otrā zīmīgā īpašība - fotografisks dabiskums. Luba nepūlas iedzīloties raksturīgajā un problēmas modinātajā, viņa nemeklē ārējās parādības garu un iekšējo būtību. Lubas mērķis pašpietiecīga jūteklība, lielā vairuma ikdienišķais līmenis. Viņa netēlo un neraksturo, neatrisina grūtas iekšējās cīņas, viņa apraksta un kopē, paliek viscauri ārpusē, sekla virspusē. Tur netrūkst ceļa līkuma, ezera jomas, zvaigžņu, mēnessnīcas un citu labu lietu. Tur sīki aprakstīts no galvas līdz kājām stāsta varonis, tur dabūjam zināt, kā viņš gērbts, kas viņā it sevišķi pievilcīgs, protams, jūtekliskā ziņā, kā viņa skati ieintrigē un kā viņa lūpas kaisa skūpstu alkās. Vēl vairāk krāsu izlietots viņas, daīlās brīnumpukītes, sārtās ērkšķu rozītes ārienes notēlošanai. Viņa kaut kur pie sava augstā loga aiz rozā krāsas aizkariem. Tak viņš no sava loga pretējā ielas pusē ar savu lornei seko katrai viņas kustībai, dzer pilniem malkiem viņas formu daīlumu un mulst viņas miesas kairē. Tur tumsais mātu mākonis, marmorbaltais kaklīns, sniegbaltais krūšu kuplumiņš, vestes skaidums un daīlā kājiņa. Acis, šīs garškrōpstainās, valganās acis. Tās gan radītas tikai viņa šarma skatīšanai un savējā izpaušmei. Tak, viņas portrets kulminācija - perļu zobīni un sārtrozīšu, saldķiršu, pilnsulīgās, maigās daīli veidotās, apaļīgās un saldās lūpiņas. Viņš skatās un stingst neizpro-

tamā mulsumā, bet viņa, daiļā un nevainīgā, grozās sava trimo spoguļa priekšā un bauda pati savu dievišķīgo daiļumu. Isi, laba kavējas pie ārienes, pie virspuses, zīmē dabas kostīmu, ne pauž isto dabu. Viņa nav dabiska tādā nozīmē, kā tas reālistiskā virziens literāros darbos, kā labākos Rūdolfā Blaumaņa un Kaudzītes Matīsa sacerējumos. Viņa nav reālistiska. Pēc savas būtības laba romantiski mistiska, bez šiem virzieniem nepieciešamā dziļuma un garīguma. Vispārīgi, laba ir bez gara, tikai miesa un kostīms, dabiska tīri virspusīgā nozīmē.

Tak tā ar fotografēšanu vien neiztiek: tā būtu pārāk vienmuļa un saldeni apnicīga barība. Vajadzīgs arī kas pikantaks, kas kāpina ēstgribu, izceļ salda vērtību. Un te nu pie rokas saldsēras, milas mokas, ko cieš nelaimīgie mīlētāji. Viņa, sārtrozīte patīk ne tikai viņas sapņu tēlam, stāsta varonim, bet arī kādam pirmak neieredzētam melnam brunīniēkam. Rodas greizsirdīgas sāncenses, launīgas vecmeitas, raganīgas klačās un algotas apmelotājas. Mīlētāju starpā iekaisa neuzticību, viņus šķir, liekot tiem degt ilgās greizsirdības mokās un apsmietas mīlas pazemojumā. Vientiesīgais lasītājs skumst līdz ar saviem mīluliem, slauka asaras, deg dusmās un nepacietībā redzēt, kā tak tas viss beigsies. Viņa satraukums gan nav nekāds dziļais, jo viņš nojauš, ka viss tik un tā beigsies ar nepieredzēti skaistām un laimīgām kāzām. Ievadītie pretstati tikai kāpina lasītāja saldsēras un virspusīgo jūtu saldumu.

Tak visi šie trīs momenti - tīksme, naturāls dabiskums un saldsēras - kopā veido tikai tās avju drēbes, kuras slēpjas istais vilks, tas pats, ko pornografs un neķītrnieks met kailu un riebiņu galdā, proti, kaire, fiziskas mīlas satraukums, kaila jūteklība. Šādu zemāko jūtu izrāišišānai tad arī kalpo maigi notēlotie marmori, baltsniegi, skūpstu tvīkstošas lūpiņas, smalki izdrāzts viduklītis, daiļi veidotas kājīņas, formu kuplums, prāta mulsums, iekāre un kaisle. Garīgām interesēm tur nav vietas, lieka arī skaidra, tīra, uzticīga mīla. Šīs lietas nav tā katram pieejamas, tātad lubā nederīgas. Vajaga to, kas katram pašam spēkam: tā sievišķīgās miesas pievilcība, iekāres satraukuma saldkaire. To tad luba producē, ar to tirgojas, gan rūpīgi slēpdamās aiz tikumīgās valodas, dabīguma, saldsēru un aizkustinošā causpīdīgajiem plīvuriem, kuru uzdevums pazemotā-

ju, pavedinātāju un netiro veidojumu „iesmērēt” par istu un augstvērtīgu literārās mākslas ražojumu.

Ists lubenieks labi pazīst savu laužu gaumi un zin, kas pie viņiem pievelk. Viņā galvenie lasītāji pusaudži, sevišķi meitenes un paskolas jaunas, kurām materiālie apstākļi šauri, kas reāli nevar sev daudz ko atļauties. Iekāroto aizstāj laba. Tur figurē kāda engela galvina, izmeklēta skaistule, mīletāja un ciētēja. Lasītāja iejūtas viņas lomā, līdz dzīvo, mīlē, cieš, visu pārspej un iebruc laulības ostā. Protams, nav aizmirsta arī tuaļete. Tur lubai ērkārtīgas zināšanas. Visos sīkumos izstāsta, kāda cepurīte, vestīte, blūzīte, svārciņi un visi citi sieviešu tērpa gabali un gabaliņi. Tāda pati izstāstīšana par to, kas atrodas skaistulēs somā un atvilktnītēs, kā viņa kopj savu skaistumu un kādas lieto parfimerijās. Ne tikai pastāsta, bet notēlo, kādi tam visam panākumi, cik daudz no attiecīga sminka un smaržvielas rodas mīlestības un saldu mirkļu. Tālāk, dejas vakari, viņu greznība un tīksme. Patiesā dzīvē nekā tam līdzīga. Tur viss tik vienkārši un nepievilcīgi. Citreiz nosēdi visu vakaru, un neviens nabaga ērkšķu rozīti pat nepaceļ no krēsla. Bet laba, kādi tur kavalieri, kādas dāmas! Dejo un baudī dzīvi pilniem malkiem!

Lubas varonis īsts sapņu princis, vīrišķīgi cēls, apzinīgs un drošs. Viņam gan nav lielu gara dāvanu, bet gan kupli tūmšmati, melnas ūsīnas, dedzīgās acis, dzedra valoda. Tādā nevar neiemīlēties līdz ausīm pie pirmās tikšanās. Un viņš tad ar iet savu lauvas gājienu un lauž meiteņu sirdis kā sausus skalīnus. Patiesi gan, ko sirds vēl saldāku varētu vēlēties. Viņas patiesais vai iedomātais Jānis vai Pēteris ne tuvu nav tik cēls un varonīgs. Kādreiz viņš pavisam prozaisks un robusts. Bet lubas iekārsētā fantāzija paceļ arī viņu notēlotā ērgļa mirdzumā, un laimīgā lasītāja aizmirstas lielās, skaistas mīlestības lieglaimē. Dzīve viņai to nekad nedotu. Ka atmošanās rada citādu ainu, tas nav jāstāsta. Laimīgie mīletāji, protams, mitinās burvīgā dzīvoklī. Kādi tur spoguļi, tāchtas, divāni, paklāji, grīdsegas, burvīgā gaisma, saldas smaržas, pasakaini mākslas darbi! Tur, protams, var tikai mīlēt, par mīlu jūsmot un aizmirsties „saldu sapņu pasaulē”.

Tukšā nav arī viriešu kārtas lasītāji. Jau esam mēģinājuši atgādināt, kā notēlota viņa, varona acuraugs. Tur nerunā par gara dāvanām, darbību un idejiskām problēmām, negodina jaunavas tikumus un cēlako sievišķību. Lubai tas nevajadzīgas lietas. Tur stāstā par zeltsprogu matu vilniem, plecu alabastru, krūšu baltgulbjiem, rožu lūpām, zvaigžņu acīm, caurspīdīgiem pirkstiem, burvīgām kājinām. Tak, galvenais ne apraksts, bet situācijas, kādās nonāk burvīgā skaistule. Tur viņa rosās uz naktsmieru un pavēdinoši tiksmīgi atbrīvojas no apgērba gabaliem, tur nevainīgā rozīte cīnās ar pienākumu iesainot eelojumam kopīgā soma savu un viņa velu, iet vienā kopīgā gultā, tur viņa plūņojas vannā, izgērbjas upmalā, ir spiesta radīt ārstam pavisam paslēptas lietas. Visus šādus momentus tēlo sīki un plaši, lai jau kārā lubas lasītāja acij nekas nepaslid garām un lai viņš iztīksminās pilnā mērā. Nav arī ēšanas un dzeršanas bauda piemirsta. Tur koki sprāgst lauka no dzirkstošo vīnu pudelēm un lido griestos, galdā nāk austeres un citas retas lietas. Nabaga lasītājs pat vārda pēc to visu nepazīst, ko tagad iztēlā var baudīt pēc patikas, sēdēt pirmajā vietā, saņemot grezni tērtu sulainu pakalpojumu, justies dzīves kalngalā. Lubas lielākā māksla aizplīvurot lasītāja mazvērtības sajūtu, pacelt viņu augšā, lai izbauda savu pārākuma saldumu. Kur nav patiesa un vērtīga dzīves spraiguma, tur nāk laba ar savu saldkairi, ar fizisko milu, baudkāri, juteklību vispavedinošāka veidā, liek vājam raksturam attiekties no pilnveidošanās centieniem, no cīņas ar savām vajībām un trūkumiem, slidēt iekšā seksuālās izlaidības un narkozes duļķainajos ūdeņos. Bet veiklais tirgotājs - lubēnieks pilda savu maku ar grašiem, kas nāk no vājo laužu rokām kā samaksa par sevis gremdēšanu. Luba rauš bagātību no cilvēku vajībām, no viņu zemiskāko instinktu satraukšanas un izpūšanas. Viņa tāpat netīra un nekrietna parādība ikvienas tautas dzīvē.

Šāda veidā laba raksturota vācu publicistu pārspriedumos. Līdzīgi viņa pazīstama pie mums. Protams, viņa var nākt arī citādā ietērpā, tak būtību tas negroza. Lai kāda viņa izskatītos, viņa viscauri paliek tā pati ar savu gremdētāju ietekmi. Vēl ļaunāki, ja viņas atsevišķi elementi iesaistās citādi atzītos literāros darbos. Ar to viņas ietekme vēl pastiprinās, un cīņa ar viņu top grūtāka. Ne velti saka, ka viņa vilks avju

drēbēs. Kā nu stāsimies šim ļaunumam pretim, kā pasargāsim savu pieaugušo jaunatni no literāras lubas un pornogrāfijas ietekmes, kā norobežosimies no šo stipro līdzaudzinātāju varas? Mūsu domas, protams, tūlīt pievērsās vecākiem un skolotājiem, lai viņi gādā par to, ka bērnu un pusaudžu rokās nāktu tikai skaidra un tīra mākslas literatūra. Tiesa, tas viņiem jādara, tas viņu pienākums. Ļak izrādās, ka viņi nespēj problēmu atrisināt. Pie visām pasaules tautām pastāv bērnu aizsardzība pret erotiskām kino filmām, bet laba dara savu darbu brīvi. Bez tam, mūsu bērnu grāmatu plaukts tukšs, un nav ar ko viņu pildīt. Izrēdzes ko panākt būtu tikai diviem cilvēkiem: patiesi talantīgam ievērojamam rakstniekam un neatkarīgam, godīgam un taisnam kritiķim, literāru darbu sijātājam un vērtētājam. Kad grāmatu plaukts pildītos ar skaidras, tīras literāras mākslas izdevumiem, uzplauktu spīgti un koši ista patiesa jaunatnes literatūra, kad kritiķa izšķirīgi un nesaudzīgi šķirotu literāros kviešu graudus no pelavām un ar to pašu sniegtu vecākiem un audzinātājiem labu atbalstu, tad labai pietrūktu telpas, un tā atkāptos. Nevar atbrīvoties no ļaunuma, nekā neliekot vietā. Vecāki un audzinātāji atviegloti uzelpos, kad literārā rosībā goda vietu sāks ieņemt bērnu un jaunatnes literatūra. Tā būtu mūsu pieaugošās paaudzes glābšana, mūsu laba cerība.

Ticēsim mūsu tautas skaidrajai dvēselei, mūsu garīgam spēkam. Labākie no mums, mūsu ievērojamie rakstnieki, teiks savu vārdu un novērsīs mūsu lielāko bērnu un pusaudžu garīgo badu, dos viņiem skaistu un cildenu grāmatu plauktu.

To novēlu no visas sirds jums, jaunie draugi, un arī mīļajiem vecākiem.

SATURS

IEVADĪJUMA VĀRDI 3. lp.

Vecāku literatūras trūkums mazina sabiedrībā pedagogisko interesi.

Formāli disciplinārā un individuālā audzināšana.

Audzinātajam jāpazīst bērna attīstības cikli.

Mātes skolas laikmets un skola.

Sis darbs nav uzskatāms par pedagogijas rokas grāmatu.

JAUNO LAIKU IESKANAS VIDUSLAIKU
AUDZINĀŠANĀ 5. "

Autoritātes princips audzināšanā.

14. g.s. jaunas atziņas.

Deduktīvā un induktīvā audzināšana.

Renesanse.

Individuālisms un dzīves prieks.

Heliocentriskais pasaules uzbūves uzskats.

Paracelzs.

Džordano Bruno.

Humanisms.

Pauls Vergerijs.

Vitorino da Feltre.

Huans Lujs Vievss.

Roterdāmas Erasmss.

Melanchtons.

Humānisma pedagogiskās idejas Latvijā.

Dāvids Hilchens.

Indriķis Stūlbars-Stulberis.

Mollīna grāmatu spiestuve.

Gymnasium academicum.

Tērbatas universitāte

REFORMACIJAS IETEKME AUDZINĀŠANĀ UN
IZGLĪTĪBĀ 9. "

Renesanses un humānisma idejas reformācijā.

Luters un Melanchtons.

Valsts skola.
Vispārīga un obligatoriska izglītība.
Lutera Lielais un Mazais katķisms.
Reformācijas neveiksme metodiskā zinā.
Johanus Bugenhagens un Andrejs Knopke.
Jakobs Bats.
Gothards Kettlers.
Pirmās grāmatas un mājmācība.
Pretreformācijas skolas.

REĀLISMA IDEJAS AUDZINĀŠANĀ 13. lp.

Straujš zinātnu uzplaukums.
Ekonomiskā rosība.
Induktīvā metode.
Frensis Bekons.
Humānitarā un klasiskā izglītība
vairs neapmierina.
Uzskates mācība.
Sarunu metode valodu mācībā.
Volfgangs Ratke.
Amoss Komenskis.
Psichologisma pāidagogija: Pestalo-
cijs, Herbarts, Frēbelis.
Reālgimnazija un reālskola.

NEPIEPILDĪTAS CERĪBAS 18. "

Demokratisma idejas.
Techniskā rosība.
Cerības uz vispārēju labklājību un
laimi.
Augšupejas laikmeta cerību norei-
bums.
Sagaidīja, ka sadursmes tautu starpā
klus neiespējamas.
Divi pasaules kari un tautu posts.

KUR VAINA 20. "

Pārmēti zinātnei un teknikai.
19. un 20. g.s. raksturojums zināt-
niskās izglītības aizstāvju uztverē.
Zinātniskās pētīšanas un izglītības
metodes morālistiskās vērtības.
Laikmeta posts - sociālpolitikas un
sociālmorāles zemais attīstības līmenis.
Tagadējām kultūrtautām nav nekādas
atgriešanās uz kādu pārdzīvotu vēsturisku
laikmetu.

CILVĒKA DABAS ASPEKTI 25. lp.

Gudrības un saprašanas augstā vērtība.

Dziņas un tieksmes.

Aklās dziņas.

Tieksmēs.

Iekšējie konflikti.

Mākslīgas tieksmes un kaislības.

Personīgas tieksmes.

Pārpersonīgas tieksmes.

Jūtu noreibums un jūtu shēma.

Patvaļīgā laba griba un tikumiskā brīvība.

Automatiski un automatizēti gribas akti.

MĀTES SKOLA 42. "

Pirmie soļi audzināšanā.

Bērna individuālitate un bardzības pādidagogija.

Audzinašana latvju gara mantu notēlojumā.

Brīvās audzināšanas sākumi.

Zans-Zaks Russo.

L.N. Tolstojs.

Ušinskis.

Brīvā pādidagogija Latvijas skolā un ārpusaulē.

Mājas audzināšana tagadējā laikā.

Roberts Benchlejs.

Etiskā brīvība un ista brīvā audzināšana.

Atkarība no lietām un no cilvēkiem.

Dabīgie sodi.

Pādidagogiskie sodi.

Rotaļlietas, bildes un pirmās grāmatas.

Žīmēšana, gleznošana, aplikācija.

Veidošana, koka darbi, buvkastes istais darbs.

Bērnu rotaļas un rotaļu biedri.

Audzinātājā autoritāte.

Mācība mātes skolas vecumā.

Religiski tikumiskā audzināšana.

Seksuālais jautājums.

· AUDZINĀŠANA MĀCĪBU GADOS 91. lp.

Vēsturisks atskats uz skolu lietas
attīstību Latvijā.

Tagadējie skolu reformu pūliņi Vā-
cijā.

Skolas izglītība Ziemeļamerikas Sa-
vienotajās Valstīs.

Vērtības un vērtēšana.

Zinātniskā izglītība un māksliniecis-
kā audzināšana.

Religiski tikumiskā audzināšana.

ZINĀTNISKĀS PATIESĪBAS UN ĪSTENĪBAS
JAUTAJUMS AUDZINĀŠANĀ 118. "

PASAULES UZSKATU PROBLĒMA AUDZINĀ-
ŠANĀ 112. "

MAJIENI 127. "

Būsim savu pieaugušo bērnu sargi.

Vedīsim savus bērnus brīvajā dabā.

Audzinašim savus bērnus par īstiem
latviešiem, iecietīgiem un tolerantiem
pret cittautiešiem.

Bērni un tabakas smēķēšana.

Audzinašim savus bērnus par alkohol-
brīviem cilvēkiem.

Vēlamas un nevēlamas spēles.

Lubenieciski sacerējumi un viņu ap-
kaŗošana.

1.504s^o

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA



0301052926

2001-6

L 291